

A HADERŐ HELYE ÉS SZEREPE A BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉBEN

Boldizsár Gábor

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

BUDAPEST



SZÉCHENYI 



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A HADERŐ HELYE ÉS SZEREPE A BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉBEN

Szerző:

Boldizsár Gábor

Szakmai lektor:

Prof. Dr. Padányi József

A kézirat lezárásának dátuma:

2018. június 01.

Kiadó:

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert dékán
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt
keretében készült el és jelent meg.

© Boldizsár Gábor, 2019

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés
és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem
reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel,
azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

BEVEZETŐ	6
1. BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK, VESZÉLYEK	8
1.1. A kihívások és veszélyek	9
1.2. A konfliktusok kezelésének változásai az elmúlt fél évszázadban	12
1.3. Jelen trendjei és a jövő konfliktusa	16
1.4. Magyarországot érintő veszélyek	21
1.5. Összegzés	24
2. A FIZIKAI BIZTONSÁGOT FENYEGETŐ VESZÉLYEK KEZELÉSÉNEK KATONAI ESZKÖZEI	25
2.1. Az állam, mint a kihívások kezelésének komplex rendszere és szereplője	26
2.2. A komplex rendszer megközelítése katonai biztonsági szempontból	28
2.3. Kihívások kezelésének szabályozó rendszere	30
2.4. A fizikai biztonság szereplői, a haderő	32
2.5. Összegzés	38
3. A BIZTONSÁGOT ÉRINTŐ KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉNEK RENDSZERE	39
3.1. Környezet és az állam	39
3.2. Napjaink komplex műveleti környezete	42
3.3. Az állam és a haderő, védelmi képesség viszonya	43
3.3.1. A szándék, mint a cselekvés egyik feltételrendszere	47
3.3.2. Képesség, mint a cselekvés másik feltételrendszere	49
3.3.3. Cselekvés, vagyis a fizikai biztonság megteremtése és megtartása	53
3.4. Az állam, a közösség és az egyén viszonya a fizikai biztonság területén	57
3.4.1. Az egyén és az állam viszonya a fizikai biztonsághoz	57
3.4.2. A civil kontroll	60
3.4.3. Az öngondoskodás helye a biztonság rendszerében	63
3.5. A Magyar Honvédség átalakítása az átalakuló biztonsági környezetben	67
3.6. Összegzés	70
4. A KOMPLEX KIHÍVÁSOK KEZELÉSE, A KORMÁNYZATI SZINTŰ EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEI	72

BEFEJEZÉS	77
RÖVIDÍTÉSEK	80
FOGALOMTÁR	81
FELHASZNÁLT IRODALOM	84
SZERZŐI BEMUTATKOZÁS	88

BEVEZETŐ¹

Az egyének, a közösségek és az államok egy *folyamatosan változó, komplex környezetben* léteznek. E környezet hatásai *állandó alkalmazkodást* igényelnek a megmaradás érdekében. A pozitív hatást rejtő lehetőségek és a negatív hatást rejtő veszélyek felismerése, értékelése, a kezelés képességének kialakítása, valamint a cselekvés szakadatlan *ismétlődő körforgása* maga az alkalmazkodás.

Ez elmúlt időszakban új és *újabb veszélyek* fenyegetik hazánkat, régióinkat és földünket, melyek egy része már közvetlenül is *negatív hatást gyakorol az egyénre és a kisközösségekre* . Az új típusú *terror, a hibrid hadviselés* kezdeti időszakában az egyén és a kisközösség válik célponttá. A fenyegetés iránya megváltozott, nem csak az állam és intézményei, hanem a *humán tér is közvetlen célponttá* vált.

A fizikai biztonság nélkül már rövidtávon is veszélyben van a létezés, ezért szükséges annak a vizsgálata, hogy hogyan lehet kezelni e fenyegetéseket az emberi szerveződések valamennyi szintjén. Az *egyén* szerepe felértékelődik az új biztonsági környezetben, célponttá vált és valami új képességre van szüksége, hogy *az állammal együtt megvédje* fizikai biztonságát.²

Az egyén, a közösség, az állam, a biztonság, és azon belül a *fizikai biztonság szereplői* komplex rendszert alkotnak, interakcióik a környezeti hatások által meghatározottak. Az egyén és közösség szerepét államcentrikus megközelítésben, állami létet és cselekvőképességet feltételezve kell vizsgálni. De fel kell készülni a külső behatásra is, melynek elhárításában és helyreállításában egy *egyének és közösségek kulcsszerepet* játszanak. A fizikai biztonság kemény (hon- és rendvédelem, nemzetbiztonság, magánbiztonság, állampolgári önkéntesség) és puha (tudás, szándék, morál, tapasztalat) összetevői együttesen kell, hogy reagáljanak a környezeti hatásokra. A kemény tényezők közül a *haderő* , amely funkciója és erőeszköz-eljárásbeli sajátosságai alapján a *fizikai biztonság legvégső garanciális eszköze* , magas intenzitású, összetett fizikai támadás esetén is képes védelmezni. *A haderő képes extrém és ismeretlen környezetben extrém és ismeretlen, magas kockázatú feladatokat megoldani úgy, hogy közben saját rendszerével biztosítja a cselekvéshez szükséges feltételeket* . A haderőn túl nincs más, nagyobb intenzitású, nagyobb biztonság szavatolására alkalmas eszköze az államnak a fizikai védelem vonatkozásában.

A veszélyek, az *egyén és közösségek, az állam* és a fizikai biztonság speciális szereplője, a *haderő* rendszerére fókuszál e könyv. A vizsgálati módszerek alapoznak a nemzetközi szervezetek, alapvetően a NATO *jövő kutatással* kapcsolatos megállapításaira. Az állam léte és működése szempontjából a nemzetközi térben értelmezett *Bukott/Széteső Állam Index* , magyar viszonylatban pedig a *Jó Állam Jelentés* a meghatározó keret. A hadtudomány szempontjából a rövid és középtávon a honvédelem érdekeit szolgáló *nyolc prioritásból álló rendszer* ³ az iránymutató.

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szent István Egyetem együttműködésével készült a „Vidékbiztonság, a biztonsági környezet hatása a vidék versenyképességére” Államtudományi Kutatóműhelyben.

² BOLDIZSÁR – SZILÁGYI, 2016. 33. old.

³ BODA et al, 2016. 17. old.

A komplex műveleti környezet, a veszélyek és kezelésük változásainak értelmezése során alapoztam a több mint 30 éves katonai szolgálatom hazai és külföldi tapasztalataira, valamint korábbi kutatásaimra. Mozambikban, Koszovóban, Afganisztánban teljesített szolgálataim során nemzetközi (ENSZ és NATO) kötelékben tevékenykedtem komplex műveleti környezetben. *E könyv alapvetően a veszélyekkel és kezelésük kemény eszközeivel, abból is a haderővel, az egyén-közösség-állam kapcsolatával foglalkozik.*

1. BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK, VESZÉLYEK

Az emberiség történelme során mindig változó típusú kihívásokkal kellett szembenézni, megtalálni a veszélyek kezelésének módját és alkalmazkodni a kialakuló új biztonsági környezethez. Az alkalmazkodás tette lehetővé az egyén, a közösség, a nemzet fennmaradását. Az alkalmazkodáshoz viszont elengedhetetlen azt tudni, felismerni, hogy mi a változás, mihez kell igazodni. A környezet folyamatos figyelemmel kísérése eredményeként valósulhat meg a kihívások felismerése. De nem elegendő felismerni, hanem azt értékelve, a szükséges cselekvéseket meg is kell határozni, amihez általában új képességre is szükség van. E ciklikus folyamat szakadatlan ismétlődése biztosítja az alkalmazkodó képesség hatékonyságát, a fennmaradást.

A 21. században komplex veszélyek határozzák meg a föld lakóinak létezését. Az életet negatívan befolyásoló veszélyeket sokféleképpen lehet kategorizálni, de az biztosan elmondható, hogy áthatják a történelmüket. Napjainkban is olyan különböző generációs veszélyek határozzák meg a globális és regionális tér biztonságát, amelyek különböző körülmények között keletkeztek, hatásuk és kezelési módjuk is ennek megfelelően különböző. Az elmondható azonban, hogy még mindig megoldhatatlanok, még mindig hatnak a nemzetközi közösség életére. E különböző veszélyek egymással párhuzamosan léteznek és „fejlődésük” nem állt meg.

Régebbi konfliktusaink: Ciprus megszállása és megosztottsága, Izrael és a környező arab országok viszonya, India és Pakisztán viszonyában Kasmír hovatartozásának kérdése. E konfliktusok mai formájukban alapvetően a hidegháború korszakához kötődnek, de a gyökereik a múltból erednek.

Régi konfliktusok, melyek a bipoláris világ megszűntével, a mesterséges államok szétszakadásával jöttek létre a volt Szovjetunió és Jugoszlávia területén. Bosznia-Hercegovina és Koszovó stabilitása, kiszámíthatósága és önfenntartó képessége mind a mai napig kérdéses és a nemzetközi közösség beavatkozása nélkül elképzelhetetlen.

Új konfliktusok, melyek a globális terrorizmus elleni küzdelemben jelentek meg az új évezred hajnalán. Az iraki és afganisztáni koalíciós háborúk, majd az azt követő államépítés hosszú, máig véget nem érő folyamata jellemzi e konfliktus típust. A megdöntött korábbi államiság, vezetés helyébe lépő új, a nyugat, a nemzetközi közösség számára kiszámítható, stabil és önfenntartó partneri lét kialakítása és támogatása a mai napig folyik.

Újabb konfliktusok jellemzői a széteső, vagy szétesett, központi erős, stabil kormányzás és állami funkciók ellátási képessége nélküli országokban alakult ki. Bár a bukott államiság régóta ismert veszélyforrás, például a '90-es évek elejének-közepének Szomália történetéből, mégis Szíria és Líbia esetében új formában és intenzitással jelent meg. Hatása érezhető Európában, az európai biztonság felfogások változásában is nyomon követhető.

A legújabb konfliktusok, melyeket lehet, hogy nem is ismernek fel? Az Európában megjelenő újszerű „random” *terrorizmus,* mely alapvetően az egyénre hat, annak félelmét fokozza. A globális éghajlatváltozás hatására élethetlenné váló „élettér”, valamint a küzdelem a szűkös erőforrások birtoklásáért eddig nem látott mértékű embermozgáshoz, *tömeges migrációhoz* vezet. *A hibrid fenyegetések* egyik fontos jellemzője, hogy a kezdeti időszakban beazonosításuk, forrásuk hiteles felderítése szinte lehetetlen. A feszültségkeltés és destabilizálás, az erőszak hullám növekedése (eszkaláció) az eltérő közösségek között zavaros körülményeket teremtenek, melyben a külső befolyás, az idegen érdek szintén bizonyíthatatlan nemzetközi jogi szempontból.

Az elmúlt több mint fél évszázadban, az euro-atlanti térségben a NATO, mint politikai és katonai szövetség, jelentős szerepet játszott a béke és biztonság megteremtése területén. A Szövetség a hidegháborúban betöltötte alaprendeltetését, az emberiségnek a globális szembenállás korszakában sikerült elkerülnie a totális megsemmisüléssel járó nukleáris háborút. *A magas kockázatú, és az alacsony bekövetkezési valószínűségű konfliktust a hidegháború végével az alacsony/alacsonyabb kockázati, ám nagyobb valószínűségű, gyakrabban bekövetkező konfliktusok váltották fel.* A konfliktustípusok átformálták a NATO katonai képességeit is. A korábbi kor hon- és kollektív védelmi képességei mellett az elmúlt negyed században a súlypont a válságkezelés, a béketámogatás, a stabilizációs és államépítési feladatok felé tolódtak el. Bár az *újabb konfliktusok* (hibrid, terror, migráció) előtérbe helyezték a hon- és kollektív védelem újraértelmezését és a képesség szándékát, a másik művelet-típus folytatására is szükség van a szövetségi földrajzi határain kívül a globális béke és biztonság érdekében.

A különböző korszakok különböző típusú konfliktusaink eltérő (társadalmi) okai vannak, de az újabb korszakban megjelent és a jövőben egyre meghatározóbbá válnak az *éghajlatváltozásból* eredő hátrányok miatt kialakuló konfliktusok. Ezek mértékétől függően eltérő formában és jellemzőkkel okoznak veszélyeket, eredményeznek konfliktusokat. A jelentősen megváltozott, élethetlenné váló élettérben megnő a *szűkös erőforrások birtoklásáért* folytatott küzdelem menete és intenzitása, valós háborúk alakulhatnak ki államok között, vagy államokon belül. De az éghajlatváltozás hatásai hazánkban is érzékelhetőek, igaz nem fegyveres konfliktusokat, de természeti katasztrófákat okozva.⁴

E katasztrófák kezelése nemzeti érdek, állami feladat. A hatalom végrehajtó szervei, így a Magyar Honvédség (MH) is részt vesz a katasztrófák elhárításában, a károk enyhítésében. Az éghajlatváltozás hat a haderőre is, egyrészt a fent említett helyzetek kezelésében való részvétel újfajta képességek tudás-, eszköz és eljárási rendjének kialakítását igénylik. Másrészt pedig az éghajlatváltozás hatására változó természeti viszonyok hatnak a haderőre, szükségessé válik a hozzá való alkalmazkodás.⁵

1.1. A kihívások és veszélyek

A hazai és nemzetközi szakirodalom bőségesen áll rendelkezésre a biztonsággal kapcsolatos fogalmak és összefüggéseik megismeréséhez és megértéséhez. *A kihívások, kockázatok és fenyegetések, a veszélyek megnyilvánulási* formái,⁶ behatásuk mértéke alapján tehető különbség közöttük. Alapvetően a környezet, a közösségi és a nemzetközi, az államok közötti kapcsolatok rendszerében keletkeznek az eltérő érdekek és értékek eredőjeként.

A legszélesebb fogalomkör a *kihívás*, amely a legalacsonyabb szintje a befolyásnak. *A kockázat* már egy magasabb megnyilvánulási szintet jelent, míg a *fenyegetés* a lehető legmagasabb szintű, negatív befolyás definiálására szolgál.⁷

⁴ FÖLDI, 2014. 234. old.

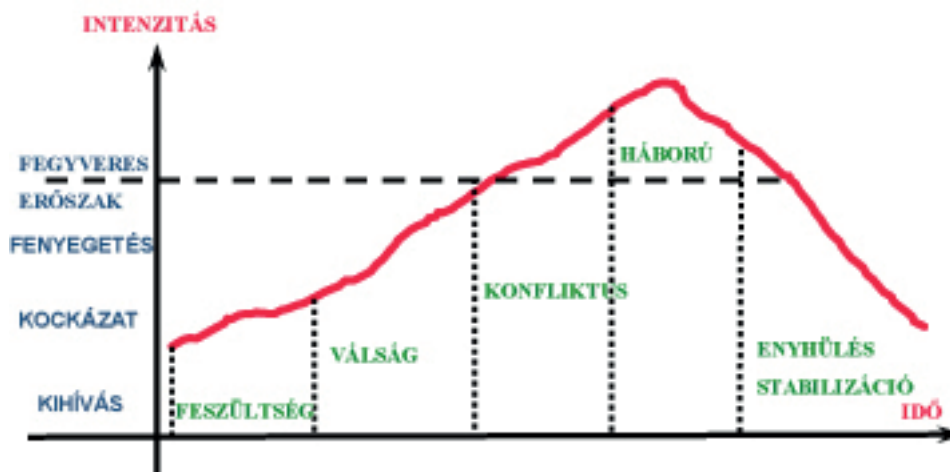
⁵ PADÁNYI, 2014. 90. old.

⁶ GAZDAG, 2011. 102. old.

⁷ GAZDAG, 2011. 103–104. old.

A három veszély megnyilvánulási kategória háromféleképpen hat a közösségek és az államok biztonságára. A kihívások általában negatívan befolyásolják a stabilitást, a kockázatok hatására a nemzeti érdekek sérülhetnek, a kockázatok esetén pedig a nemzeti érdekek sérülése eredményeként mérhető, érezhető veszteségek keletkeznek.⁸

Hogy hogyan jut el a közösségek, az államok együttélése a békés állapotból a háború szintjére, milyen fázison keresztül és milyen jellemzők mentén következik be a tragédia, ezt a következő ábra hivatott bemutatni.



1. ábra: A biztonságra ható veszélyek intenzitásuk és megjelenésük szerint.

Forrás: saját szerkesztés.

A közösségi lét, az államok közötti kapcsolat változó jellemzőket mutat, hol harmonikus a viszony, hol a környezet hatására, az érdekek és értékek mentén az eltérések különböző intenzitással a felszínre kerülnek és a konfliktusok különböző formát öltenek. A kihívások, kockázatok és fenyegetések megjelenési formái a *feszültség*, *válság*, *konfliktus* és a *háború*, majd az *enyhülés* és *stabilizáció*.

A *feszültségek* a különböző közösségek, államok közötti alakulnak ki az érdek és értékkülönbségek hatására, jellemzőjük, hogy békés eszközökkel, tárgyalásos úton feloldhatók.⁹

A *válságok*, a meg nem oldott feszültségek eskalációjából ered, alapvetően nem erőszakos eszközökkel, de ennek hatására a közösségek, az államok kapcsolata tovább romlik. Általában a meglévő feszültségeket valamilyen konkrét esemény kategorizál, növelve a veszély mértékét.¹⁰

A *konfliktus* a meg nem oldott válságok további elmélyülésének következménye, melynek alapvetően jellemzője – a háborús küszöb alatti – erőszak alkalmazása az érdekérvényesítés során mind közösségek, mind pedig államok közötti szinten.¹¹

⁸ RESPERGER, 2014. 48. old.

⁹ KISS, 2015. 19. old.

¹⁰ GAZDAG, 2011. 104. old.

¹¹ GAZDAG, 2011. 106. old.

A háború az erőszak nyílt és tömeges alkalmazása. A háború fogalmának meghatározására számtalan definíció létezik. A konfliktusban is megjelenik az erőszak alkalmazása az akaratérvényesítés során, de az intenzitása, a gyakorisága és a fajtája eltérő. A háború lehet államok közötti (Inter State) és államon belüli (Intra State) vagy más néven polgárháború. A háború során az erőszak alkalmazása gyakran változón, de intenzíven történik. Amennyiben a háború megszűnik különböző okok miatt, az *enyhülés, a stabilizáció* időszaka kezdődik. Tekintettel e folyamat sérülékenységre, a háborúhoz vezető érdek és értékkülönbsége, a konkrét kiváltó/kirobbantó okok közelségére, vagy még jelenlétére az enyhülés megtorpanhat, sőt ismét magasabb intenzitásba (konfliktus, háború) válhat át.

A konfliktus spektrum különböző intenzitási szakaszaiban a fizikai biztonság megteremtő képességének, az erőszak ellenőrzés melletti alkalmazásának különböző módozatai és intenzitása van. A fizikai biztonság érdekében tevékenykedő *haderő más-más funkciókat lát el az öt szakaszban*. A haderő alkalmazási elvei és hatásai között nem csak a pusztító erőt kell számon tartani. A konfliktusok, de alapvetően a háborúk időszakában természetesen e képesség a legfontosabb. De az erő alkalmazásának kilátásba helyezése az erődemonstráció (mozgósítás, gyakorlat, felvonultatás) is képes az érdekkülönbségek rendezési folyamatait a nem erőszakos módszerek keretei között tartani. A haderőnk minden időszakban meglévő, eltérő intenzitású összeütközésekben végzendő feladatai sikeres ellátásához megfelelő mennyiségű és minőségű (képzettségű) élő erőre és haditechnikai eszközökre, anyagokra van szüksége. De az eltérő szintek élő és holt javak szükségessége mellett elengedhetetlen a helyzethez igazodó alkalmazási elvek megléte és begyakorlottsága. A megfelelő doktrinális háttér, a *tudástár* elengedhetetlen az *erőszak és eszközök* közösségi és állami célok érdekében történő hatásos alkalmazásához.

Az emberiség írott és íratlan történelme során számtalan, különböző intenzitású fegyveres összeütközés zajlott államok, közösségek között. Az elmúlt évtizedben, ebben az évezredben a *megváltozott élettér*, az éghajlatváltozás hatására új konfliktusforrások alakultak ki. A szűkülő erőforrásokért, az élhető élettérért folytatott küzdelem mindig is jelen volt a történelem során, de napjainkban az éghajlatváltozás hatása és az *édesvíz készlethez* való hozzáférés egyre jellemzőbb okaivá válnak a konfliktusoknak. A világ lakosságának egyre nagyobb része nem jut ivóvízhez, az éghajlatváltozás és a megváltozott, *kizsákmányoló tájhasználat* (mezőgazdaság) vízigénye eredményezett már konfliktusokat az elmúlt évtizedekben. A 21. század a vízért folytatott harc évszázada lesz, a megfelelő mennyiségű és minőségű éltető elem megszerzése és megtartása érdekében.¹²

Az elmúlt években egyre több ország és szervezet ismeri fel az éghajlatváltozásból és az édesvízhez való hozzáféréstől eredő veszélyeket. Kutatások folynak a hatások enyhítésének vizsgálatára, erőfeszítések történnek az érdekkülönbségek békés kezelésére. Szükséges a nemzetközi összefogás erősítése, az átfogó, holisztikus probléma megközelítés alkalmazása. Az éghajlatváltozás okozta élettér változás és a vízkészlet egyenlőtlen eloszlásából eredő konfliktusok kezelésében a haderőnek a jövőben egyre nagyobb szerepe lesz.¹³

¹² PADÁNYI, 2015. 272. old.

¹³ PADÁNYI, 2009. 33. old.

1.2. A konfliktusok kezelésének változásai az elmúlt fél évszázadban

Fegyveres összecsapások, háborúkba torkolló *állami és államon belüli konfliktusok* mindig is voltak az emberiség történelmében. Nem volt ez másként az elmúlt 50 évben sem, melynek egyik fele a hidegháború „hideg békéje” a másik pedig a multipoláris világrend korszakára esik. A konfliktusok jellegének, a beavatkozási módozatainak változásai nyomon követhetők ebben a fél évszázadban.

A II. világháború után, a totális háború kiiktatását is célul tűző Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) létrejöttének egy új típusú megoldása alakult ki a különböző válságok, konfliktusok kezelésére, a háborúk megelőzésére vagy feloldására. Az *ENSZ Biztonsági Tanácsa által hozott határozatok kötelező érvényűek valamennyi ENSZ tagország részére*. Szinte a Föld valamennyi országa tagja az ENSZ-nek, így praktikusán fogalmazva megállapítható, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai képesek hatást gyakorolni a globális és regionális békére és biztonságra. Az ENSZ Biztonsági Tanács 15 tagjából 5 állandó (Oroszország, USA, Franciaország, Egyesült Királyság és Kína) és 10, két évente rotáló ország képviselőiből áll. Az elmúlt 50 év válságaink és konfliktusaink kezelésében az ENSZ állandóan jelen volt és van, váltakozó mértékű részvétellel. A műveletek döntő többsége esetén, a *más szervezetek* (például EBESZ), *szövetségek* (például NATO) *ad-hoc katonai* kötelékek (például 1991 Kuvait felszabadítására rendelt, USA vezette koalíciós évek) által végrehajtott műveletet nemzetközi felhatalmazása, *jogi alapja az ENSZ Biztonsági Tanács* valamely határozatából eredeztetett. Az ENSZ felhatalmazással nemcsak a *katonai erők* képesek hozzájárulni a békéhez és a biztonsághoz, hanem más: *politikai/diplomáciai, gazdasági, környezeti, társadalmi-emberjogi* lépésekkel is erősítik a stabilizálódást, feloldják az érdekkülönbségek okait.

Az elmúlt 50 év válságaink és kezelésük módjainak áttekintését, a *békeműveletek* korszakaink bemutatásán keresztül tárgyaljuk.

A teljes áttekintés érdekében meg kell említeni, hogy a mai fogalmaink szerinti békeműveleteket már az Osztrák-Magyar Monarchia katonái is végeztek négy esetben. *Először Krétán, majd Kínában és két esetben a Balkánon*. Az első többnemzeti, mai fogalmak szerint a II. generációs békeművelet számos jellemzőjét mutatta. A művelet *1897 februárjában* kezdődött és a következő évben ért véget, a politikai és katonai erő összehangolt cselekvésével, az európai nagyhatalmak beavatkozása eredményeként stabilizálódott a szigeten az Oszmán Birodalom és a görög többségi lakosság viszonya. A nemzetközi művelet legfelsőbb szintű vezetője *Pintér Gyula*, az Osztrák-Magyar Monarchia konzulja volt.¹⁴

Az *első generációs békeműveletek* alapvetően a hidegháború alatt kialakult, vagy kiéleződött konfliktusok nemzetközi kezelésére szolgáltak. Jellemzői, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsában az állandó 5 tagország között a kétpólusú világ nagyhatalmai – egyben atomhatalmai is – ültek egymással szemben és törekedtek határozathozatalra. Az e korban kiadott határozatok maximálisan kifejezik a globális szembenállást, a megoldások sokkal inkább a status-quo visszaállítására és fenntartására, mintsem a konfliktusok forrásainak teljes feloldására voltak elegendőek. Ebben a békeműveleti korszakban tradicionálisan az el nem kötelezett és a semleges országok jártak az élen a békefenntartói feladatok teljesítésében. A katonai erők által alkalmazott eljárásokat, az erők nagyságát és eszközeit, valamint az általuk alkalmazható erő-

¹⁴ BOLDIZSÁR, 2001a. 260–272. old.

szak is erősen determinált volt. Az első generációs művelettípusok természetesen megjelennek a későbbi időszakokban is, illetve a hidegháború során keletkezettek még ma is jelen vannak (Ciprus megosztottsága, Kasmír hovatartozása, Sínai-félsziget szétválasztó zóna).

A második generációs békeműveletek komplex képet mutatnak. Kialakulásuk a bipoláris világrend felbomlásához kötődik. A '90-es évek elején a mesterséges, külső kényszer és belső erőszak által összetartott államok felbomlottak. Csehszlovákia sikeresen, békés úton vált szét, de a Szovjetunió és Jugoszlávia véres polgárháborúk, konfliktusok útján szakadt nemzetállamokra. E korszak konfliktusai alapvetően az államokon belül, az eltérő társadalmi csoportok között, illetve az állammal alakultak ki. A korszak békeműveletei ennek megfelelően sokkal komplexebb képet mutatnak. A két korszak konfliktusai és kezelési módszerei közötti különbséget a következők szerint lehet összefoglalni:¹⁵

Az első generációs műveletek alapvetően az államok között kialakult konfliktusok és háborúk kezelésére, feloldására hivatottak. Az állami lét, az államok érdekkülönbségéből eredő erőszakos érdekérvényesítés jellegének megfelelően, a reguláris haderők egymással szemben vívták meg harcukat, állami irányítás alatt, a szofisztikált fegyverrendszereik alkalmazásával, összhaderőnemi szinten. A háborúk célja területszerzés volt, jellemzően nagy katonai veszteségekkel. A békefenntartó erők alkalmazásában az ENSZ Biztonsági Tanácsa egyetértett és a szemben álló országok is elfogadták a jelenlétüket a béke helyreállítása érdekében. Ebben a korszakban alapvetően passzív békefenntartói technikákat alkalmaztak, amiben a fegyverhasználat joga csak önvédelem esetén volt érvényesíthető. Kevés misszióban – inkább kivételként – került sor a kényszerítő erők alkalmazására, a béke kikényszerítésére.

A második generációs műveletek az előzőnél sokkal komplexebb képet mutatnak. A konfliktusok az államokon belül alakultak ki, a különböző közösségek (vallás, kultúra, etnikum, nyelv, ideológia alapján tagozódva) között zajlottak az erőszakos eszközöket is alkalmazó érdekütközések. Az állam, a központi irányítás gyengülésével, esetleg megszűnésével (bukott állam) a közösségek korlátozás nélkül pusztították egymást. Az állam szerepe kettős a polgárháborúk időszakában, vagy gyenge, esetleg megszűnt a befolyása, vagy pedig maga az egyik „harcoló fél”, ahogyan az Jugoszlávia felbomlása, a nemzetállamok megszületése során tapasztalható volt. A korszakban a szemben álló, nem állami szereplők alapvetően nem is rendelkeztek reguláris haderők feletti irányítás lehetőségével, illetve a fegyverrendszerekkel sem. Jellemző a korszakra, hogy a fegyveres összeütközések, az erőszak alkalmazása a lakott térben, nagyszámú civil áldozatokkal, alapvetően egyszerű kézfegyverek alkalmazásával zajlottak. Az erőszak alkalmazásának fő célja már nem (csak) a terület birtoklása, hanem a közösségi tudat, a csoportazonosság, identitás védelme és erősítése. A korszakra jellemző, hogy a békeműveleti erők aktív eljárási technikákat alkalmaznak, akár a kikényszerítő, elsőkénti erőszak alkalmazását is gyakorolva a megfelelő mandátum és nemzetközi felhatalmazás birtokában. A békeműveleti erők részvételével a korábbi háborúskodó, szemben álló felek sokszor nem értettek egyet, de a nemzetközi szinten megjelenő nyomásgyakorlás és megfelelő jogi felhatalmazás biztosította jelenlétük legitimitását és a beavatkozás hatékonyságát.

A békeműveletek harmadik generációjával alapvetően a 2001. szeptember 11-i terrortámadás sorozat után találkozunk. Ebben a korszakban a nemzetközi beavatkozás, a béke és biztonság helyreállítása két szakaszra oszlik. Az első szakaszban az agresszor hatalom felszámolásra kerül, alapvetően nemzetközi

¹⁵ BOLDIZSÁR, 2009. 34. old.

összefogással egy koalíciós háború keretei között. A második szakaszban kerül sor a komplex államépítés keretei között a stabil, kiszámítható, biztonsági környezet kialakítására, amik sok hasonlóságot mutat a második generációs békeműveletekkel.¹⁶

A különböző korszakokban keletkezett és különböző békeműveleti generációk kategóriájába sorolt konfliktusok és feloldásuk, egymás mellett vannak jelen ma is. A béke és biztonság érdekében továbbra is kezelni kell a ciprusi (1. generáció) a bosznia-hercegovinai, vagy koszovói (2. generáció) és az iraki és afganisztáni (3. generáció) helyzetet is. E három, egymástól eltérő típusú konfliktus és kezelési eljárás mellett pedig a 21. században új és újabb fenyegetések alakulnak ki, melyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Szíria, Líbia, hibrid fenyegetés, tömeges, ellenőrizhetetlen népmozgás, az új típusú terrorizmus mind-mind reagálást generálnak, melyekben az újjáépítés, az állam- és társadalomépítés során a békeműveletek (honi területen: válságreakció) komplex rendszere egyre nagyobb jelentőséget kap.

A második generációs békeműveletek jellemzőit alapul véve, azok folyamatos bővítésével egyre bonyolultabb kép rajzolódik ki. A második generációs békeműveletek jellemzői az alábbiak:

- konfliktusok változása,
- komplexitás (biztonság, szereplők, más szervezetek),
- polgárháború (hatalom),
- tömeges gyilkosság/népiirtás/etnikai tisztogatás,
- egyéni, csoport azonosság-tudat,
- menekültek, civil áldozatok,
- egyszerű, olcsó fegyverek,
- béketámogató erők, mint célpontok,
- béketámogató erők erőszak alkalmazása, kikényszerítés,
- párhuzamos katonai akciók,
- felkészültség, felszerelés,
- szűkös források ellenőrzése,
- szervezetek feladat átadás-átvétele. További jellemzők:
- regionális biztonság felértékelődése,
- megelőzés jelentősége (UNPREDEP),
- szankciók alkalmazása,
- semlegesség, pártatlanság fogalmának átértékelése,
- önvédelem fogalmának átértékelése,
- nem hagyományos katonai feladatok ellátása (rendészet, humanitárius, választásbiztosítás stb.),
- békeműveletek a haderők fontos feladatává vált, kialakításra kerültek a szükséges szabályzók (konceptió, doktrína, eljárások stb.), a gyakorlati tapasztalatok feldolgozásra és a képzésbe beépítésre kerültek.”¹⁷

¹⁶ BOLDIZSÁR, 2009. 40. old.

¹⁷ BOLDIZSÁR, 2009. 33. old.

Az elmúlt időszakokban a fenti jellemzők köre tovább bővült, változott. Az újabb konfliktusok újabb jellemzőket eredményeztek. Az élhető térért folytatott harc során egyre fontosabbá válik a víz, mint fogyó erőforrás, melynek birtoklásáért folytatott küzdelem meghatározza századunk konfliktusait.¹⁸ A szűkös erőforrások kategóriába tartoznak a stratégiai nyersanyagok, az energiahordozók is.

Műveletspecifikus „erőforrásnak” tekinthető az elektromos áram is, amely kulcsfontosságú kérdése volt és ma is az a koszovói rendezésnek. Koszovó nem rendelkezett a szükségleteinek kielégítéséhez elegendő elektromos áram előállítási- vagy import képességével. Egyszerűen fogalmazva, valahol mindig áramszünetnek kellett lenni. Hogy hol? Ez volt az a kérdés, mely sok esetben etnikai alapon dőlt el.

A tulajdonjogi kérdések tisztázatlansága, az ingó és ingatlan vagyon elrablása, elfoglalása számos esetben a konfliktusok egyik oka, a rendezés akadályozó faktora. De a kialakuló új állam tulajdonjogokat szabályozó törvényei is kerülhetnek ellentétbe a tradicionális szokásjog szabályzásával és ezek is konfliktushoz vezetnek.¹⁹ Mind Koszovóban, mind pedig Afganisztánban, Baghlan tartományban nehezítette a békefolyamatot, a tulajdonviszonyok rendezetlensége. Koszovó esetében, az európai kultúrkörben megszokott tulajdoni nyilvántartási rendszerek felderítése és adatainak alkalmazása jelentősen segítette a rendezést. De Afganisztánban ilyen rendszerek nem voltak. Baghlan tartomány Kandahári-Öv nevezetű területét (20x60 km-es, jó minőségű termőterület) a Kandahárból betelepített pastu kisebbség birtokolta. Bár a tartományban 20% volt az arányuk, de a termőföld 90%-át birtokolták a betelepített pastuk. Az életet adó föld és az öntöző víz birtoklása állandó konfliktusforrás volt a pastuk és a többségi tajik lakosság között. A termőföld és az öntözővíz nem mindenhol elérhető, de még értékesebb ott, ahol az elsivatagosodás, a talajerózió és a domborzati viszonyok miatt egyébként is csak nagyon kevés áll rendelkezésre.

Az eltérő érdekek és értékek a közösségek eltérő jellegéből adódóan nehezen változtathatók. A kis és nagycsoportok alapvető értékei és létérdekei a történelmi, a vallás, a hagyományok útján rögzültek. Az ilyen alapú konfliktusok feloldásához elengedhetetlen az eredetük ismerete és feltárása. Ehhez alapvetően a kultúra közti kommunikáció tudáshalmazára, a társadalomtudományok alkalmazásának képességére van szükség.

A különböző, valamilyen identitás, azonosság (vallás, etnika, ideológia, nyelv, kultúra) alapján szerveződő lakosságnak egyre meghatározóbbak a gazdasági hanyatlás, a fizikai veszélyek, konfliktusok időszakában. Természetes emberi magatartás, különösen a veszélyhelyzetben a közösséghez tartozás igénye. A csapataazonosság alapján kialakuló közösség az előírásait, elvárásait betartó tagjait megvédi a külső fizikai fenyegetésekkel szemben. Veszélyhelyzetben tehát fontossá válik az identitás feltárása, az azonos identitási csoportokhoz tartozás, mely védelmet és biztonságot nyújt.

Az éghajlatváltozás hatására megváltoznak az élet feltételei a világ számos pontján. A háborúk, vagy az erőforrások elapadása szintén élhetetlen körülményeket teremtenek. A túlnépesedés, demográfiai viszonyok eltérő alakulása szintén az életfeltételeket befolyásolja a különböző térségekben. Az élhetetlenné váló (éghajlat, háború, erőforrás) és a „szűkülő” (túlnépesedés) élettér eredményeként olyan csoportok, kultúrák érintkeznek, melyek korábban nem voltak egymással kapcsolatban. De az érintkezésen túl az általuk használt „terek” összezsúsznak, átfedésbe kerülnek. Az így kialakuló konfliktusok már „élettér háborúk”.²⁰

¹⁸ PADÁNYI, 2013. 30–40. old.

¹⁹ MANDRICK, 2017. 35. old.

²⁰ Részletesen: ISASZEGI, 2015.

A földrajzi térben, még az életfeltételeit biztosítja erőforrásaival, adottságaival, átfedésbe kerülnek a társadalmi, közösségi terek és ezek társadalmi, közösségek közötti konfliktusokat eredményeznek. A szűkülő erőforrásokat egyre többen, egyre eltérőbb közösségek, egyre erőszakosabb módon próbálják birtokolni. Az erőszak jellemzően megjelenik, hiszen az élelem előállítására már nem alkalmas, ivóvízzel már nem rendelkező régiókban *megszűnik az élet feltétele*. Az új, élhető élettér, más földrajzi térben van, amit viszont más közösségek birtokolnak. Aki kiszorul az életet biztosító élettér erőforrásaihoz való hozzáférésből, az elpusztul. Tehát már nem az életminőség javítása, az önmegvalósítás, vagy emberi szabadságjogok, népek önrendelkezési jogának gyakorlása a cél, hanem az *életben maradás*. A földrajzi terek tehát nem elválaszthatóak a társadalmi terektől, azok jellemzőitől és szereplőitől. A két tér együtt értelmezhető, egymásra folyamatosan hatást gyakorolnak.²¹

1.3. Jelen trendjei és a jövő konfliktusa

A jövő történései, veszélyei és lehetőségei kifürkészhetetlenek. De a történelem ismerete, a múlt és közelmúlt eseményeinek elemzése, az ok-okozati összefüggések feltárása segítségével a múltból induló, a jelenben zajló és a jövőre ható trendek meghatározhatók. E trendek feltárása nem a pontos jövőt mutatják meg, sokkal inkább különböző forgatókönyvekre vágoljuk fel, hogy milyen események történhetnek, milyen folyamatok mehetnek végbe és milyenné válhat világunk. A jövőbeni kép és a jelen trendjei között ok-okozati összefüggés van. A megfelelő tudományos alapokon nyugvó trendekből levezetett jövőbeni forgatókönyv összeállítása nélkülözhetetlen alapot nyújt az államok számára érdekük és értékeik védelmét fókuszban tartó stratégiai céljaiknak és irányaiknak a meghatározásához.

A trendeken alapuló elképzelt világot, a forgatókönyveket elemezve eldönthető, hogy az hogyan hat az államra, lehetőségeket és veszélyeket milyen arányban tartalmaz. A trendeket figyelembe véve pedig meghatározható, hogy mit kell változtatni, hogy a vizionált forgatókönyv veszélyei csökkenthetők, kezelhetőbbek legyenek, lehetőségei pedig jobban kihasználhatóbbá váljanak az állam, a közösség számára. Az államok, szövetségek, a nemzetközi szervezetek, tudásközpontok és kutatóhelyek nagy energiákat fordítanak a várható jövő mind részletesebb és pontosabb meghatározására.

Az USA Nemzeti Hírszerzési Tanácsa (NIC) rendszeresen elkészíti (2017-ben adta ki a hatodik előrejelzést a *Global Trend sorozatban*) a várható jövő, annak megvalósulási alternatíváit, tartalmazó nyílt kutatási jelentését. A „Global Trend 2030: az Alternatív Világ” 2012-ben jelent meg.²² A „Global Trend: A paradox folyamatok” címmel pedig 2017-ben jelenik meg és 2035-ig tekinti át a világ alakulását.²³

Az Európai Parlament is végez kutatásokat és publikálja eredményeit, a „Global Trend to 2035: geopolitikai és a nemzetközi erő” címmel az Európai Parlament Kutató Szolgálatja jelentette meg tanulmányait 2016. szeptemberében.²⁴

²¹ NEMES, 2009. 90. old.

²² US NIC (2012): *GLOBAL TRENDS 2030: ALTERNATIVE WORLDS a publication of the National Intelligence Council*. Elérhetőség: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

²³ US NIC (2017): *Global Trends: Paradox of Progress*. Elérhetőség: <https://www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

²⁴ EUROPEAN PARLAMENT (2016): *Global Trendometer*. Elérhetőség: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/573301/EPRS_STU\(2016\)573301_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/573301/EPRS_STU(2016)573301_EN.pdf) (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

A sokféle kutató szervezet által készített és nyilvánosan hozzáférhető előrejelzések közül a NATO által kiadott dokumentumokat használok fel a jövő jellemzőinek bemutatásához. A NATO politikai és katonai szövetség a közös gondolkodás, közös cselekvés elve alapján értelmezi a kollektív védelmet, a tagországok biztonságának szavatolását, a közös érdekek és értékek védelmét. Az USA kutatási eredményei, felhalmozott tudástára és alkalmazott módszerei megjelennek a NATO kutatásaiban. Az USA, mint a NATO legnagyobb tagállama a szövetség politikai és katonai blokkjának a tagja, alapvetően érdekelt a NATO közös képességeinek fejlesztésében. A NATO tagságból fakadóan az egyes tagországokra befolyással bírnak a NATO teljes egészére vagy a más tagokra ható kihívások is. A kollektív döntéshozatal rendszerében a tagországok folyamatos tárgyalásokat, egyeztetéseket tartanak a kialakult helyzetről, eseményekről, a várható irányokról, fejlesztésekről, veszélyekről. A közös védelmi képesség kiindulópontja a jövő világainak ismerete, annak meghatározása, hogy abban a környezetben milyen értékvédelmi képességekre lesz szükség. Ezt követően kerül sor a jelenleg meglévő és a várhatóan szükséges képesség különbségek (hiány) beazonosítására, majd annak a fejlesztési stratégiának a meghatározására, mellyel a kívánt állapot elérhető. A szövetség alapvetően politikai és katonai térben fejt ki erőfeszítését, de a komplexitás jegyében a biztonság más dimenzióit is figyelemmel kíséri, és azok hatásával számol.

A NATO két stratégiai parancsnoksága közül az egyik a transzformációért, az új kihívásokra válaszolni tudó haderő átalakításáért és folyamatos fejlesztéséért, annak tudásbázisának kialakításáért felelős Szövetségi Transzformációs Parancsnokság (ACT). A parancsnokság 2013-ban adta ki először a *Stratégiai Előrejelző Elemzését* (SFA).²⁵ A következő két év markáns változásai okán – a Krím annexiója, a Kelet-Ukrajnai destabilizáció, a szíriai polgárháború, az Iszlám Állam elleni küzdelem – az ACT kiadta 2015-ben, a 2013-as Stratégiai Előrejelző Elemzés 2015-ös frissített változatát.²⁶

E frissített verzió a fentiekén túl értelmezte a gazdasági problémák kialakulását, alapvetően az euró-zónában, az instabil energiaárak okait és hatásait, illetve az egyre aggasztóbb természeti-környezeti változásokat is. A szövetség 2017-ben ismételten megjelenítette a jövő kihívásait összefoglaló kutatási eredményeit és 2017-ben kiadta az új és önálló Stratégiai Előrejelző Elemzését.²⁷ A nyilvános és az interneten, szabadon hozzáférhető jelentésből a stratégiai kutatók a NATO képességfejlesztése érdekében további dokumentumokat, elemzéseket és iránymutatásokat készítenek. Második szintű, ilyen témájú, de a szövetségi haderő képességeire jobban fókuszáló dokumentum a 2015-ben kiadott „A Jövő Szövetségi Műveleteinek Keretei” (FFAO).²⁸ E dokumentum az SFA-t dolgozza fel alapvetően a szükséges katonai képességek szempontjából, kidolgozásában a másik stratégiai parancsnokság, a Szövetséges Európai Parancsnokság (ACE) is részt vett. Ez a dokumentumtípus 2015-ben jelent meg és dolgozta fel az SFA 2013 és 2015-ös kiegészítő jelentéseket.

²⁵ NATO ACT (2013): *Strategic Foresight Analysis 2013 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/sfa_security_implications.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

²⁶ NATO ACT (2015a): *Strategic Foresight Analysis 2015 Interim Update to the SFA 2013 Report*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/160121sfa.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

²⁷ NATO ACT (2017): *Strategic Foresight Analysis 2017 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

²⁸ NATO ACT (2015b): *Framework for Future Alliance Operations August 2015*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/ffao-2015.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

Az SFA 2017-hez kapcsolódó FFAO még nem készült el. A két meghatározó dokumentum célja, hogy támogassa az ACT Hosszútávú Katonai Transzformációját (LTMT), valamint az azt megvalósító, a tagállamok és a NATO egésze képességeit összehangoltan fejlesztő NATO Védelmi Tervezési Folyamatát (NDPP). E többszintű kezdeti és trendmeghatározói, irányelv kijelölései és közös védelmi tervezés hozzájárul ahhoz, hogy a szövetség hadereje – mind emberi, mind technikai vonatkozásban – képes legyen a jövő kihívásait kezelni.

A *Stratégiai Előrejelző Elemzések* alapvetően 5 témakörben (politikai, humán, technológiai, gazdasági-erőforrás, környezeti) vizsgálja a *Trendeket* és a kapcsolódó *Hatásterületeket*. A 2013-as jelentés az 5 témakörben 15 trendet és 34 hatásterületet azonosított be, melyek hatnak a NATO-ra, mint politikai és katonai szövetségre.

Ezek a következők:²⁹

Politika témakörben:

- A globális hatalmi viszonyok átalakulása, a hatalmi központ eltolódása a nyugatról a más régiók felé, melynek politikai és gazdasági hatásai lesznek.
- A politikai rendszerek változásai, a demokrácia és az autokrácia fejlődései és átalakulásai hatást fejtenek ki, alapvetően a NATO határai mentén.
- A világ sokpólusú, a globális és folyamatosan növekvő összekapcsoltság, kölcsönös függőség tovább erősödik.
- A demográfiai változások különböző hatásokat fognak eredményezni, a fejlett országokban a humántőke csökken, a fejlődő országokban jelentősen növekszik.

A humán témakörben:

- A városiasodás, mely szerint 2040-ben a világ lakosainak 65%-a már városokban, és ezek 95%-ban a fejlődő világ MegaCity-jeiben fog élni.
- Az emberi kapcsolatok, az átláthatóság jelentősen növekszik, melynek különböző hatásai léphetnek fel a társadalmi, döntés-befolyásolási, gazdasági és biztonsági területeken.
- Számos tényező hat alapvetően károsan a nemzeti önazonosság tudat ellen, melyek a nemzet, az állam széteséséhez, az extrémista ideológia megerősödéséhez vezethetnek.

Technológiai témakörben:

- A növekvő gyorsulási technológiai fejlődés, a széles körben megjelenő tudás és innováció változásokat eredményeznek a jövőben. A fejlődés kihat a NATO-ra is, képes-e megfelelő gyorsasággal és hatékonysággal adaptálni az új eredményeket.
- A növekvő lehetőség az új technológiákhoz való hozzáférések esetén azt eredményezheti, hogy a kereskedelmi célú kutatások és technológia-fejlesztések elszakadnak az államok, a kormányzatok szándékától. Ebben a helyzetben veszélyes technológiák – például a tömegpusztító fegyverekhez kapcsolódóak – ellenőrzés nélkül kerülhetnek nem megbízható felhasználókhoz.

²⁹ NATO ACT (2013): *Strategic Foresight Analysis 2013 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/sfa_security_implications.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 43.

- A számítógépes hálózatok fejlődése egyre könnyebbé teszi globális szinten is az információkhoz való hozzáférést, mely növeli a kiberfenyegetettség és az internetes kémkedés lehetőségét a társadalmak és a NATO rendszerei szintjein is.

Gazdasági-erőforrás témakörben:

- A pénzügyi források globalizációja, a pénzügyi és kommunikációs hálózatok összekapcsoltsága sebezhetővé teszi a pénzügyi rendszert, a pénzügyi válságok pedig káros hatást fejtenek ki a szövetségre.
- A növekvő erőforrás hiány megjelenik a gazdasági életben. Az országoknak egyre több energiahordozóra és nyersanyagra van szüksége gazdasági növekedésük fenntartása érdekében és, hogy ki tudják használni a globalizációból eredő előnyöket. Ennek eredményeként növekszik az erőforrásokért folytatott versengés, növekszik az erőforrás korlátozottságból eredő válságok lehetősége.
- A védelmi kiadások csökkenése, a csökkenő vagy stagnáló gazdasági növekedés, a munkanélküliség növekedése, a növekvő eladósodottság, a szövetség katonai képességeinek csökkenését, a nemzeti védelmi ipar hanyatlását eredményezheti.

Környezeti témakörben:

- A környezet és éghajlatváltozás gyorsuló módon fejti ki hatását a jövőre. A vízhiány potenciális konfliktusforrássá vált. Az extrém időjárás gyakorisága és pusztítása miatt egyre nagyobb az igény a hatékony katasztrófaelhárításra, a humanitárius segítségnyújtásra.
- A természeti katasztrófák egyre pusztítóbbakká válnak, amely egyre fontosabbá teszi a nemzeti és nemzetközi reagáló képesség kialakítását és az összefogást.

Az SFA 2013 megállapításait és a 2015-ös kiegészítéseket figyelembe véve elkészült a *Jövő Szövetségi Műveleteinek Keretei* megnevezésű dokumentum 2015-ben, amely megjelenítette a várható instabilitást okozó tényezőket:³⁰

- A globális javakhoz, erőforrásokhoz való hozzáférés veszélyei, amit az éghajlatváltozás, az erőforrások szűkülése, a tengeri kalózkodás, a kereskedelmi és kommunikációs hálózatok sebezhetősége okoz.
- Az Euró-atlanti térségben kialakuló konfliktusnak, melynek okai lehetnek: szövetség határai mentén kialakuló zavargások és fegyveres összeütközések, a védelmi kiadások csökkenéséből eredő képesség csökkenés, a nem állami szereplő megjelenése és érdekei, a határokon átnyúló kereskedelem, esetlegesen egyes tagországok instabilitása.
- A nem ellenőrzött tömeges migráció, melynek egy része gazdasági eredetű.
- Kiberfenyegetések növekedése, mely a NATO, a tagországok ellen is megnyilvánulhat támadás formájában.
- Nagy kiterjedésű katasztrófák, melyek káoszt (állami funkciók ellátási képessége gyengül, vagy meg is szűnik) és járványokat okozhatnak.

³⁰ NATO ACT (2015b): *Framework for Future Alliance Operations August 2015*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/ffao-2015.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 54.

- Zavargások a nagyvárosokban. A városiasodás eredményeként a kialakuló megvárosokban a közrend és közbiztonság, a közellátás biztosítása komoly kihívásokat jelent.
- Nem állami szereplők veszélyt jelenthetnek a kritikus infrastruktúrára, versengést eredményezhetnek a hatalom birtoklása területén, megváltoztathatják az ország berendezkedését és rendjét, hogy azt a saját elvárásaiknak megfelelően alakítsák át.
- A légtér és az űr használatából eredő zavarok vonatkozásában a növekvő légiforgalom, a műholdak használata elengedhetetlenül szükségesek a mindennapi élethez. Ezzel sebezhetősége veszélyt jelent.
- Az államok közötti konfliktusok szomszédos országok között, vagy a NATO határai mentén valós veszély. A korábban meg nem oldott konfliktusok kiújulása, a versengés a szűkülő erőforrások birtoklásáért, más országok befolyásolásának új módszerei mind okai lehetnek az ilyen típusú konfliktusoknak.
- A tömegpusztító fegyverek, az ahhoz kapcsolódó eljárások, tudásbázisok ellenőrizetlen terjedése, illetéktelen állami, vagy nem állami szereplők általi birtoklása továbbra is fennálló veszély.

Az elmúlt években tapasztalható új kihívások, a NATO folyamatai, védelmi képesség fejlesztése szükségessé tette, hogy az ACT 2017-ben kiadja új, aktuális *Stratégiai Előrejelző Elemzését 2017-re*. Az SFA 2017³¹ fokozott figyelmet szentel a szövetség kollektív védelmi képességének fejlesztésére. Az elemzés figyelembe veszi a Krím annexiójának és a Kelet-Ukrajnai válság okait és hatásait, az állami és nem állami szereplők által okozott kiber és hibrid fenyegetéseket. Fókuszál továbbá az államok közötti és az államokon belüli konfliktusokra, a nemzeteken átnyúló fenyegetésekre (szervezett bűnözés, éghajlatváltozás, gazdasági instabilitás, komplexitás és a világrend átrendeződése). Megerősíti a dokumentum a korábbi állítást, hogy egy nemzet sem tudja egyedül kezelni a kihívásokat, csak együttműködéssel, koordinált erőfeszítéssel a nemzetközi térben van lehetőség a veszélyekre hatékonyan reagálni.

Az SFA 2017 a korábban is alkalmazott 5 témakörben 20 trendet és 59 hatásterületet azonosított be, melyek befolyást gyakorolnak a NATO működésére, a tagországok létére és biztonságára.

A jövő kihívásainak vizsgálata, veszélyeinek feltérképezése és kategorizálása természetesen nem csak tudományos kutatások és stratégiai előrejelzések formájában jelenik meg a NATO-ban. A NATO közös katonai műveletekben való alkalmazásának alapidokumentuma a Szövetségi Összhaderőnemi Doktrína (AJP-01), melyet a hidegháború óta többször átdolgoztak.³²

Az AJP-1, mint a legmagasabb szintű szövetségi katonai doktrína szintén tartalmazza a változó műveleti környezetet, a veszélyeket, kihívásokat, azok jellemzőit, hogy érthetőbbé és indokolttá tegye a doktrína módosításait. Az új veszélyekre reagáló új elvárásokat és elemeket is tartalmazó AJP-01 doktrína természetesen hatással van az egyes „szak-doktrínákra” is.

³¹ NATO ACT (2017): *Strategic Foresight Analysis 2017 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

³² Jelenleg érvényben az AJP 01 (D) van, de az ötödik átdolgozás már zajlik, melynek jelölése az AJP 01 (E)

1.4. Magyarországot érintő veszélyek

A globalizáció és a technikai fejlődés eredményeként a föld országai számtalan módon állnak kapcsolatban egymással. A politikai, gazdasági, természeti és egyéb folyamatok országhatárokat nem ismerve hatnak helyben, lokálisan, regionálisan és globálisan is. Magyarország, mint nemzetközi szervezet és a legerősebb politikai-katonai szövetség, a NATO tagja azokkal a hatásokkal is szembesül, melyek nem rá, hanem a közvetlenül a Szövetségre hatnak. A NATO térségből eredően közvetlen veszélyként értelmezendő a NATO egésze, vagy egyes tagjai ellen elkövetett agresszió. De NATO tagként potenciális, rivális államok, hatalmi szövetségek célpontjává is válhatnak a NATO tagországok. Magyarország gazdasági helyzete, földrajzi elhelyezkedése szintén magában rejt bizonyos kihívásokat. A fejlett világ egyik meghatározó szervezetének, a gazdasági-politikai tömörülésnek, az Európai Uniónak is tagja hazánk. Földrajzilag pedig kedvező éghajlata és jó természeti viszonyokkal rendelkező helyen fekszik. A fejlődő világ lakosai és az éghajlatváltozás hatására romló életfeltételeket biztosító területek népe élhetőbb, gazdagabb életteret keresnek.

Magyarországra, mint a nemzetközi tér szereplőjére is hatnak a korábban bemutatott, a jelenlegi trendek alapján felvázolható jövőbeni fenyegetések. 2014 óta három markáns veszély jelent meg térségünkben: az *ellenőrizetlen, tömeges népmozgás* (migráció), az Európában is megjelenő terrorizmus, az Ukrajnában zajló *hibrid fenyegetés és háború* hatásai.

A *tömeges, ellenőrizetlen népmozgás*, még 2015-ben öltött eddig nem látott méretet és eredményezte a hazai és a nemzetközi biztonságról alkotott álláspontok átalakulását. A migrációt kiváltó okok sokfélék lehetnek. Korábban is jelen volt a megkülönböztetett csoportok tagjainak üldözése más régiókban. Az eltérő vallás, etnikum, kultúra, nyelv, ideológia miatt kiközösített és *elűldözött* emberek menekülteként nyertek sok esetben befogadást a fejlett országokban. Az elmúlt évek során volt arra is számos példa, hogy *gazdasági okok* miatt indultak meg az emberek a fejlődő világból a fejlett világba, a jobb életkörülmények reményében. A globális éghajlatváltozás hatására romlottak az életfeltételek egyes térségekben. Az ívó- és öntözővíz csökkenése, az elsivatagosodás és az emelkedő hőmérséklet jelentősen rontja az élet feltételeit. E szűkülő erőforrások birtoklásáért folytatott szakadatlan küzdelem sokszor *fegyveres harc* formájában is testet ölt. Az új, élhető feltételeket biztosító élettér felkeresése és birtokba vétele sok esetben az egyetlen esély a tartósan biztosítható életfeltételek megteremtésének. Az élhető élettér, a magasabb szintű gazdasági színvonal, alapvetően a fejlett világban van jelen. A tömegesen megjelent, ellenőrizetlen népmozgás eredményeként Európa biztonsági helyzete átalakult. Az eltérő kultúrájú, vallású embercsoportok kezelése, befogadása, vagy elutasítása évtizedekre meghatározzák Európa biztonságát.

A *terrorizmus* legújabb megjelenési formái az elmúlt néhány évben megjelentek Európában. A terrorizmus és az általa használt módszerek jelentős változásokon mentek át az elmúlt 50 év során. Kezdetben a viszonylag világos politikai célokat megfogalmazó terrorista szervezetek és mozgalmak korlátozott földrajzi térségekben hajtották végre akcióikat. Ezek az akciók alapvetően a politikai céljaikat akadályozó hatalom szimbólumai, végrehajtó szervei gyengítésére, pusztítására irányultak. Észak-Írország, vagy Baszk föld függetlenségéért küzdő terrorszervezetek tevékenysége jól szimbolizálja ezt a korszakot.

Néhány évtized viszonylag nyugalma után, a globális terrorizmus elleni küzdelem során Európában is megjelentek a nagy pusztító erővel végrehajtott, megtervezett terrorcselekmények, ahogyan például Londonban, vagy Madridban is tapasztalható volt. A globális terrorizmusnak, globális céljai vannak, a fejlett

világ, a számunkra idegen és elítélendő civilizáció megsemmisítése. A pusztítás mértéke eddig nem látott mértéket öltött, a célpontok pedig nem a hatalom központjai és szervei, hanem azok, amelyek nagyszámú áldozattal járnak, és nagy hírértékkel bírnak. Az *elmúlt három évben a terrorizmus Európában ismét megváltozott*. Már nem hosszas előkészítést és szervezést, logisztikai háttérrel igénylő támadásokkal szembeesülünk. Az elkövetők ideológiai behatás és iránymutatás alapján maguk választják ki a célpontot és az elkövetés módját, idejét. Az elkövetők és a felbujtók nem állnak közvetlen kapcsolatban egymással. A *támadások „random” szerűen* történnek, jelentőségük az, hogy megtorlóak. Az elkövetési módok és *eszközök is leegyszerűsödtek*, nem igényelnek hosszas előkészítést és kevés ember, akár egy is végre tudja hajtani. E támadások alapvetően az egyént, az embert célozzák. A védelemmel és előrejelzéssel nem rendelkező *polgárok pusztítása nyilvános helyeken* hideg és lőfegyverekkel, gépkocsikkal és teherautókkal gázolva a legjellemzőbb elkövetési módok. Ez a kiszolgáltatottság jelentősen átalakítja az egyén fizikai biztonságáról alkotott véleményét, és a támadásoknak ez a célja, az *egyének sokaságának megfélemlítése*.

A *hibrid fenyegetés és háború* szintén hatást gyakorol hazánk biztonságára. Ukrajna destabilizálódása, az elnyúló alacsony intenzitású konfliktus keleti határainkon, károsan befolyásolja a környező országok biztonsági, gazdasági helyzetét, politikai viszonyait. A hibrid hadviselés öt fázisra bontható és jellemzően a politikai, gazdasági és etnikai/vallási nyomásgyakorlás eszközeit alkalmazza a destabilizáció érdekében, melyet a burkolt vagy nyílt erőszak alkalmazás is támogat.

A hibrid hadviselés fázisai:³³

- *A rejtett ellentétek kialakítása:* a befolyásoló hatalom felméri az ellenfél sebezhető pontjait valamennyi biztonsági dimenzióban, illetve beazonosítja a hozzá lojális közösségeket.
- *Feszültség keltés:* a befolyásoló hatalom megkezdi több biztonsági dimenzióban is a nyomásgyakorlást, saját maga számára nemzetközi támogatást épít, illetve a célországban/célterületen megkezdi a központi hatalommal szembeni tevékenység kiépítését, annak támogatását.
- *Eszkalációs lépések a konfliktus kialakításához:* a befolyásoló több biztonsági dimenzióban is fokozza a nyomásgyakorlást, válsághelyzetet generál, a célterületen zavargásokat kezdeményez és támogat.
- *Katonai készenlétfokozás és felvonulás:* a befolyásoló hatalom látható módon, ha kell, mozgósítással feltölti, és magasabb készenlétségbe helyezi haderejének részeit a célterület közelébe áttelepülve.
- *A válság:* a befolyásoló hatalom tovább növeli a nyomásgyakorlást, különleges erői tevékenykednek a célország területén, a zavargások fokozódnak, a nyílt külső beavatkozás veszélye növekszik.

A *második és harmadik fázisban* az említett eszközök alkalmazásáról, egy kiválasztott, és a többségi társadalommal szemben állítható (mert attól eltérő) csoport befolyásolása történik meg. Ahogyan a bukott, vagy a széteső állam index (FSI) egyes mutatói is meghatározzák, kritikus kérdés az állam és a polgárok, az állam és egyes csoportok viszonya. Kérdés az, hogy eltérő háttérű (kultúra, vallás, etnikum, nyelv, ideológia) *csoport, miként viszonyul az államhoz, a többségi társadalomhoz*. Ha megbomlik a bizalom, a csoport szembefordul az állammal. Amennyiben ez külső támogatást is kap (politikai, gazdasági, katonai), nyílt konfrontációba csaphat át. A kívülről, a beavatkozó hatalom által generált destabilizálás célja a közösség

³³ SIMICSKÓ, 2017. 11. old.

és az állam, eltérő közösségek közötti bizalom csökkentése, a viszony aláásása. Az állam és az eltérő csoportok közötti feszültség keltésének eszközei, az információ befolyásolása (álhírek), bűncselekmények elkövetése, gazdasági nyomásgyakorlás együttes alkalmazása. Az állam és az eltérő háttérű csoport romló viszonya eredményezi az *eszkálálódást*, amikor az ellentétek fizikai erőszakkal párosulnak. A korábban kialakított (kialakult) politikai, társadalmi feszültségek összecsapásokba torkollanak, az erőszakos akaratervényesítés számos eszközét alkalmazzák. A kialakult helyzetben az eltérő háttérű csoport védelme, emberi és közösségi jogainak oltalma érdekében színre lép a befolyásolást elindító hatalom. Ezt tekintjük *negyedik fázisnak*, melyhez kapcsolódhat a nyílt gazdasági és hadifelszereléseket biztosító támogatás is. A kialakult konfliktus további eskalációja az *ötödik fázisban és azt követően* a befolyásoló hatalom a humanitárius intervenció, az emberi és kisebbségi jogok védelme érdekében avatkozik be a konfliktusba nyíltan, akár a reguláris fegyveres erőinek alkalmazásával is.

A hibrid fenyegetés az egyént, az eltérő háttérű csoportokat célozza. A többségi társadalomból eltéréseket mutató tulajdonságai miatt konfliktust generál „kívülről”, „láthatatlan” módon a szervezett bűnözés felhasználásával és titkosszolgálati módszerekkel. Az állammal szembe forduló egyének és közösségek saját védelmük érdekében a fizikai eszközök alkalmazásától sem riadnak vissza. A hibrid fenyegetés kezdeti időszakában a befolyásoló hatalom nem beazonosítható, illetve sok esetben maga a befolyásoló sem, hiszen annak sikere összetettségéből (politikai, biztonsági, gazdasági) és rejtettségéből ered. A hibrid fenyegetést alkalmazó, befolyásoló hatalom megteremti és folyamatosan fenntartja a reguláris és irreguláris erők és képességek közötti összhangot, a válság számára kedvező befolyásolására.³⁴ A hibrid hadviselés során megszűnik a fegyveres erők dominanciája, mivel a kitűzött célok elérése érdekében más eszközök és képességek is alkalmazásra kerülnek.³⁵ A komplex módon alkalmazott, több biztonsági dimenzióban is ható befolyásolás súlypontját az alkalmazási és a nemzetközi környezet határozza meg.

A hibrid fenyegetés során is, de a terrorcselekmények elkövetésekor is markáns jellemzőként jelenik meg a *radikalizmus*. A radikalizálódás egy összetett folyamat, alapvetően az egyén elégedettsége (amely általában gazdasági háttérű), illetve egy külső, ideológiai behatás. A radikalizálódás kiindulópontja, hogy az egyén nem érzi sikeresnek életét, nem a számára kívánatos életszínvonalon él, illetve nem kap megfelelő társadalmi elismertséget. Az ily módon frusztrált egyén kulturális, etnikai, vallási, nyelvi, ideológiai háttérétől függően, egy azzal azonos külső befolyásoló hatására „bűnbakot” keres és talál. A kialakult helyzetéért nem magát, hanem eltérő háttérű csoportokat tesz felelőssé, akik a helyzetet „jogtalanul” alakították ki. E kettő külső befolyásolás hatására az egyén cselekszik és erőszakosan fellép a többségi társadalom ellen, egyenleg a terrorizmus, kollektíven a hibrid hadviselés keretei között.

³⁴ MCCULLOH – JOHNSON, 2013. 107. old.

³⁵ SIMICSKÓ, 2017. 10. old.

1.5. Összegzés

A 21. században jelen vannak a korábban keletkezett, de meg nem oldott konfliktusok és napról-napra újak is létrejönnek. Állami, közösségi és egyéni szinten is szükséges a biztonsági környezet fejlődése, az új hatások, személyek felismerése. A létet befolyásoló fenyegető veszélyek felismerése, kezelésük hatékony rendszerének kialakítása jelenti a biztonság érzetét. A felismerés, a kezelés képessége a hatásos reagálás a veszélyekre. A reagáló képesség kialakítása hosszú és erőforrás igényes folyamat. Ezért a jövőkutatás, a múlt és jelen folyamataiból meghatározott trendek, jövőbeni hatásainak kutatása szolgál alapul a reagálóképesség kialakításához. A globális, regionális és lokális kihívások eltérő módon hatnak hazánkra.

Az elmúlt években új típusú veszélyek fenyegetik hazánkat, melyek jellegük, eszközrendszerük és hatásuk szerint számos tényező mentén eltérők a korábbiaktól.

A globális éghajlatváltozás, a szűkös erőforrásokért folyó szakadatlan harc, az eltérő háttérű csoportok érdekei és a radikalizmus olyan környezetet teremtett, melyben az államoknak, közösségeknek és egyéneknek is feladatuk van a biztonság szavatolása érdekében.

2. A FIZIKAI BIZTONSÁGOT FENYEGETŐ VESZÉLYEK KEZELÉSÉNEK KATONAI ESZKÖZEI

A hidegháború utáni időszakban, a nemzetközi kapcsolatokban és sajnos sok esetben az államokon belül is megjelenő „zavarok” (válság és konfliktus) egyik legmeghatározóbb jellemzője a *komplexitás*. A koppenhágai iskola modelljét alkalmazva,³⁶ az öt plusz egy biztonságfelfogását követve, az elmúlt negyed század minden válságában tetten érhető, szinte valamennyi dimenzióban megjelenő negatív hatás. A politikai, katonai, gazdasági, társadalmi-szociális, környezeti és az egyéb biztonsági dimenziókban fellépő eltérő intenzitású zavarok, eltérő megjelenési formában öltenek testet. A komplex válságoknak és konfliktusoknak csak a komplex reagálás lehet a hatásos ellenszere, melynek sok szereplője van, hiszen valamennyi biztonsági dimenzióban az állami/kormányzati intézmények mellett nem kormányzati, és nemzetközi szervezetek is jelen vannak. A sok szereplős komplex konfliktuskezelés jellemzője, hogy szoros és összehangolt együttműködésre van szükség az érintett szereplők között.³⁷

A mára klasszikussá váló komplex biztonságfelfogás folyamatosan fejlődik, bővül, nyer új és új értelmezéseket. A *katonai biztonság*nak nevezett dimenziót célszerű „*fizikai biztonságként*” értelmezni, melybe *beletartozik a katonai és a belbiztonsági*, valamint a különböző civil önvédelmi képességek is. A *politikai biztonság fogalmának értelmezésébe beletartoznak a hatalmi ágak megoszlása* (törvényhozó, végrehajtó és bírói a hatalmi ágak), *az állam és közigazgatás, a kormányzás*. Az elmúlt negyed század különböző katonai műveleteinek komplex konfliktuskezelésének tapasztalatai közé tartozik az, hogy egyes új biztonsági elemek jelennek meg, válnak meghatározó jelentőségűvé. Ilyen ideiglenesnek nevezhető biztonsági kérdések lehetnek a következők, melyekkel a Magyar Honvédség adott műveletekben résztvevő állománya is szembesült:³⁸

- Elektromos *áram*, mint szűkösen rendelkezésre álló energia. Koszovóban jelentett komoly biztonsági kockázatot a 2000-es években.
- *Illegális* tájhasználat, építkezés, fakitermelés, bányászat Koszovóban és Afganisztánban is megnehezítette a rendezést.
- Tisztázatlan *tulajdonviszonyok*, melyek szintén lassító hatással voltak mindkét misszió stabilizációs folyamataira.
- A *termőföld* és *öntözővíz* birtoklása és/vagy rendelkezésre állása alapvetően Afganisztánban jelentett nagy problémát, ami párosulva a tulajdonjogi tisztázatlanságokkal komoly konfliktusforrás volt. A föld, a víz és tulajdonvita alapú zavargások időről-időre nehezítették a békefolyamatot, a megbékélést és a tartós rendezést. Afganisztánban különös jelentősége van a termőföld és az öntözővíz birtoklásának, hiszen az ország földrajzi adottságai miatt rendkívül korlátozottan áll rendelkezésre.

³⁶ GAZDAG, 2011. 22. old.

³⁷ BOLDIZSÁR, 2014c. 47. old.

³⁸ A szerző saját tapasztalatai alapján, melyeket az UNMIK kötelékében teljesített szolgálata alatt a helyszínen szerzett.

Az elmúlt években globálisan értelmezhetően is önálló és állandó biztonsági kérdéssé vált két újabb kategória is. Az *energiabiztonság*, mely korábban a gazdasági biztonság dimenziójába volt sorolható, egyre nagyobb jelentőségűvé vált. A stratégiai nyersanyagokhoz, az energiahordozókhoz való szabad és folyamatos hozzáférés az államnak létérdeke. Az olaj, a szén, az előállított elektromos áram megléte nélkül ma már elképzelhetetlen a gazdaság, az állam és a közösségek működése, léte. Az információs társadalomban, az információs technika és technológia robbanásszerű fejlődésével életünket egyéni, közösségi és állami, valamint nemzetközi szinten is egyre jobban behálózza a számítástechnika. Az informatikai hálózatok sebezhetősége, sérülése (támadás vagy véletlen rendszerhiba miatt) jelentősen akadályozza, de meg is béníthatja az állami és közösségi létet. A *ki-bertérben* fellépő fenyegetések új biztonsági kérdéssé váltak, megkerülhetetlen biztonsági kérdéssé fejlődtek.

2.1. Az állam, mint a kihívások kezelésének komplex rendszere és szereplője

Az ország, a nemzet érdekeinek és értékeinek védelmét a nemzetközi térben az államok képviselik, de a hazai térben a legmagasabb szintű közösségi lét szabályozását, fenntartását, a tagjaink egymáshoz és a hatalomhoz való viszonyát az állam határozza meg. Az állam biztosítja a külső és belső fizikai veszélyekkel szembeni védelmet is, mint a lét egyik alapvető feltételét. Az állami funkciók koronként és uralkodó politikai irányzatokként eltérő rendszere erősen befolyásoló, vagy éppen megengedő módon, de meghatározza az állam, a közösségek és az egyén létét, egymáshoz való viszonyait. Az állam erőssége, érdekérvényesítő képessége szintén változó a korok, lehetőségek az ideológiák hatására. Mikor az állam nem képes funkcióinak ellátására, vagy azokban korlátozott, akkor bukott illetve széteső államról beszélünk. Az állam hatékonyságának mérése, annak meghatározása, hogy milyen színvonalon és milyen funkciókat lát el, rendkívül bonyolult folyamat. Léteznek nemzetközi példák is, de Magyarországon 2013-tól folyik a Jó Állam Jelentés (JÁJ) keretei között e mérhetőség meghatározása.

Az erős, stabil, kiszámítható, legitim és törvényességen alapuló állam, az állami funkciók ellátásán keresztül képes a közösségek és az egyének részére a léthez szükséges feltételeket biztosítani. Az állam hatékonyságát e tényezőkkel, illetve a nemzetközi térben zajló érdek és értékvédelmével együtt értelmezhetjük. A komplex biztonsági kihívásokra komplex módon reagálni képes állam a nagyközösség megmaradásának előfeltétele. A Jó állam végrehajtó szervei és szervezetei megjelennek a komplex biztonság valamennyi dimenziójában, a képességei és korlátai szerint érvényesíti az állam érdekeit és értékeit. Magyarországon a tudományos megalapozottsággal összeállított és a tapasztalatok alapján folyamatosan pontosított Jó állam jelentés hivatott az állam hatékonyságának mérésére. A 2017-ben kiadott *Jó Állam Jelentés 2017 hat hatásterületen és harminc dimenzióban* – a releváns irodalmak felhasználásával – vizsgálja az évről évre összeállításra és kiadásra kerülő jelentésében az állam teljesítményét. A határterületek, dimenziók és indikátorok rendszere biztosítja azt, hogy az évente elvégzett, azonos módszerű jelentések összehasonlíthatóvá teszik az állam tevékenységének különböző években megjelenített teljesítményeit. Ez a folyamat biztosítja, hogy a trendek jelezhetőek, minőségi változások feltárhatóak, és a különböző évek mutatói összehasonlíthatóak. A Jó Állam Jelentés határterületei és dimenziói kitérnek az állami funkciók, az állam és közösségi lét valamennyi meghatározó szegmensére. A *Jó Állam Jelentést* alkotó *hatásterületek és dimenziók* a következők:³⁹

³⁹ KAISER, 2017, 2–3. old.

1. *Biztonság és bizalom a kormányzatban hatásterületen:*

- külső biztonság,
- közbiztonság és katasztrófavédelem,
- jogbiztonság,
- kormányzati közbizalom és átláthatóság,
- létbiztonság,

2. *Közösségi jólét hatásterületen:*

- jövedelmi helyzet,
- társadalmi kirekesztettség,
- egészségügyi és szociális védőháló,
- foglalkoztatottság és oktatás,
- egyén és társadalom,

3. *Pénzügyi stabilitás és gazdasági versenyképesség hatásterületen:*

- pénzügyi stabilitás,
- gazdasági diverzifikáltság,
- beruházás és humántőke,
- innováció,
- termelékenység és hatékonyság,

4. *Fenntarthatóság hatásterületen:*

- éghajlatváltozás,
- természeti erőforrások,
- energia és vízgazdálkodás,
- környezeti terhelések (kibocsátások),
- társadalmi fenntarthatóság,

5. *Demokrácia hatásterületen:*

- a politikai verseny biztosítása,
- a politikai részvétel előmozdítása,
- társadalmi kapcsolatok előmozdítása,
- a demokratikus joggyakorlás biztosítása,
- a sajtószabadság, szólásszabadság biztosítása,

6. *Hatékony közigazgatás hatásterületen:*

- hozzáférhetőség,
- ügyfélért,
- erőforrás hatékonyság,
- felkészültség,
- elégedettség.

A Jó Állam Jelentés komplex módon, a komplex biztonságfelfogás valamennyi dimenzióját összefogva mutatja be és teszi összehasonlíthatóvá az állam teljesítményét. A jelentés mutatói megjelenítik a politikai-közigazgatási, gazdasági, katonai és belbiztonsági, környezeti, társadalmi-szociális biztonsági dimenziókat.

Az állami funkciók ellátásának, azok szükségszerűségének és logikai egységének sajátos példája az Afganisztánban meglévő *árnyékkormányzat*, vagy a '90-es években, Koszovóban, *Ibrahim Rugova* által vezetett csendes ellenállás „*virtuális állama*”.⁴⁰

Afganisztán tartományaiban és járásaiban folyamatosan, de különböző lehetőségekkel jelen volt a tálib rendszer árnyékkormányzói rendszere. Az árnyékkormány annál erősebb és hatékonyabb volt, minél gyengébb volt a legitim központi és helyi kormányzás. A hatalomgyakorlás, igazgatás, szabályozás, szankcionálás, elvonás-elosztás, a védelem és igazságszolgáltatás funkcionális területein is jelen volt. Gyakorlatilag a gyenge, de legitim afgán kormány által nem biztosított közellátások, közszolgáltatások, közfeladatok és állami funkciók területén ellátta azokat. De nem a legitim kormány, hanem a saját hatalma gyarapítása érdekében.

A '90-es évek Koszovójában elindult csendes ellenállás időszakában az albán többség, a szerb dominanciájú közigazgatásokról, közszolgáltatásokról izolálta el magát. A külföldön élő albánok által fizetett „szolidaritási adóból”, valamint más országoktól kapott támogatásokból tudta finanszírozni az állami funkciók ellátását. Az ellenállás során kialakult virtuális állam rendelkezett tehát költségvetéssel, saját igazgatási rendszerrel. Az oktatás, az egészségügy, a szociális ellátás területén megszervezte és működtette az ellátást. A fizikai biztonságról kezdetben szerveződő önvédelmi erők, majd a '90-es évek második felétől egyre erősödő Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) gondoskodott.⁴¹

Az államot, a közösségeket érő komplex kihívásokra adandó komplex válaszok szereplőinek egy része nem állami szereplő. Az árnyékkormány, vagy a virtuális állam esetén nem legitim, nem állami csoportok látták el az állami funkciókat. A fizikai biztonság megteremtése mellett a többi biztonsági dimenzióban is kifejtették hatásukat. A működő, legitim államban a döntéshozói és a végrehajtói szinten is megjelennek azok a szervezeti elemek, melyek a *komplex biztonság egyes dimenzióinak kihívásait elsődlegesen kezelni hivatottak*. A *parlamentben bizottságok, a végrehajtó hatalomban szakminisztériumok és végrehajtó szervezetek* vannak, melyek feladata az egyes dimenziók kezelése. A komplex kezelést pedig az állam működése szempontjából elengedhetetlen együttműködés, a parlamenti és kormányzati tervező-szervező-irányító munka adja.

2.2. A komplex rendszer megközelítése katonai biztonsági szempontból

A fizikai biztonságnek speciális jelentősége van a komplex biztonság rendszerében. A *fizikai biztonság két alkotóeleme a külső fenyegetéseket kezelő katonai, és a belső fenyegetéseket kezelő belbiztonsági képességek*. A külső, fizikai biztonságot fenyegető veszélyek nagy kockázatot rejtenek magukban. Az *állam ér-*

⁴⁰ KISS, 2016. 97. old.

⁴¹ KISS, 2016. 94–117. old., valamint a szerző saját műveleti területen és a Hazai Nemzeti Háttértámogatás során szerzett tapasztalatok alapján.

dekérvényesítő eszközrendszerének utolsó eleme a katonai erő alkalmazása, a háború. A fizikai biztonság elengedhetetlen a szabad cselekvés, érdek és értékvédelem szempontjából. Hiányában a külső hatalmi befolyásolás alatt nem az állam érdekeinek legmegfelelőbb döntések születnek, így az állam szuverenitása korlátozódik, vagy teljesen megszűnik. A nemzeti és nemzetközi szinten is tevékenykedő katonai erők alapfilozófiája, hogy mindenkor a legrosszabb eshetőségre készülnek. Szükség van erre azért, mert kudarca esetén az államnak már nem áll rendelkezésre más érdekérvényesítő eszköz. A legrosszabb forgatókönyvre folyamatosan készülő haderők korán felismerték, hogy a komplex kihívásokra adandó komplex válaszok politika szintű irányelveit szükséges átültetni a gyakorlatba, megjeleníteni a katonai tervezés-szervezés, vezetés-irányítása, információgyűjtés és elemzés fázisaiban is. A nem tisztán katonai erővel végrehajtott műveletek, megfelelő koordináció mellett hatékonyabbak is lehetnek. A katonai erő kifejtés fókuszja, a hadikultúra-váltással, és a NATO, mint politikai és katonai szövetség alap gondolatának befogadásával a magyar haderőben is megváltozott. A direkt megsemmisítés centrikus elvek helyett a hatás alapú műveleti képesség kialakítása és fejlesztése lett a fő rendező elv. Az ellenséget olyan helyzetbe kell hozni, hogy ne legyen számára kifizetődő folytatni az agressziót. A katonai erő alkalmazását megelőző tervezés során szükséges meghatározni a kívánt végállapotot. A komplex, több biztonsági dimenziót is felölelő végállapot elérése komplex feladat, több szereplő által gyakorolt hatások összességéként érhető el.

A hatásalapú megközelítéssel a haderő és az őt alkalmazó hatalom felismerte, hogy az egymást erősítő, a komplex rendezés irányában mutató, eltérő szereplők erőfeszítéseit koordinálni, szinkronizálni kell. Mivel a katonai erő birtoklása és alkalmazása állami monopólium, ezért egyértelmű, hogy az *első szinkronizációs szint* a fizikai biztonság érdekében, az állami-kormányzati szint. A teljes kormányzati eszközrendszer, lehetőség felhasználása és hatékony alkalmazása a siker kulcsa. A teljes kormányzati rendszer védelmi célú együttműködése képes csak hatékony reagálásra a komplex veszélyekkel szemben. *Második szinten* megjelennek a nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, formális és informális közösségek) is és az átfogó megközelítés keretei között a haderővel együttműködve komplex reagáló rendszert alkotnak.

A katonai erő alkalmazásának sikere nagymértékben függ egy *különös összetevő, az ember magatartásától*. A hatásalapú műveletek, az átfogó megközelítés koncepciója fókuszba helyezi a műveleti terület lakosságát. Az elmúlt negyed század katonai és politikai beavatkozásainak sikere vagy kudarca nagymértékben az érintett lakosság értékítéletétől függött. A lakosság elfogadó vagy elutasító véleménye és magatartása határozza meg a beavatkozás sikerét, vagy kudarcát. Az emberi létből, viselkedésből, reakciókból, szokásokból, hagyományokból, hiedelmekből, hitvilágból táplálkozó magatartás az, amely megítéli egy beavatkozás sikerét. A civil szempontok, helyi lakosság szerepe a katonai műveletek szempontjából különböző korszakokban különböző megítélésű volt. Az elmúlt 25 évben szerepük felértékelődött, nemzeti és szövetségi szinten is kialakult és fejlődött az a katonai képesség, mely a *humán környezet* felismerésére, megértésére és befolyásolására hivatott. Kezdetben a civil-katonai együttműködés szolgált segítségül, majd a lélektani hadviselés nyújtott támogatást a humán tér megnyerése érdekében. Az egyre komplexebb műveleti környezet, a társadalomtudományok alkalmazása, és hadtudományi kutatások eredményeként egy egyre bővebb rendszer kezdett kialakulni. Az *információs műveletek* rendszere mára áthatja a haderő alkalmazás valamennyi területét. A hatások kiváltása, a befolyásolás mértéke és módjai folyamatosan fejlődtek és kezdtek integrálódni azonosságuk alapján egy rendszerbe. Az információs műveleteknek is van definíciója mind nemzeti, mind nemzetközi szinten. A NATO rendszeresen felülvizsgálja a tudomány eredményeit és a gyakorlati tapasztalatok alapján e szakdroktínát.

Az információs műveletek nem egy új, önálló képesség, hanem a korábban is meglévő, egymástól elkülönült képességeket hatásaik alapján foglalja rendszerbe. Alapvetően négy nagy csoportba sorolhatók a képességek, melyek folyamatos interakcióban vannak egymással. Az első csoportba a technikai alapú képességek, az elektronikai hadviselés és a számítógéphálózat alapú védelmi és támadó műveletek tartoznak.

A második csoport a pusztító erő alkalmazását illetve annak kilátásba helyezését foglalja magába.

A harmadik csoport különböző eljárásokat foglal össze, melyek elősegítik a hatékony befolyásolást, az ellenség gyengítését és a saját erők megerősítését. Ide tartoznak a műveleti biztonság, az információbiztonság és a megtévesztés.

A negyedik csoportba tartoznak a kognitív elemek. Az emberi elmére, viselkedésre ható képességek, melyek segítségével, a pozitív magatartású csoportok megerősítést nyernek, a kételkedők meggyőzhetőek, az ellenségesek pedig elriaszthatók. Az *információs műveletek kognitív elemei* fejlődtek talán a legdinamikusabban és a legkomplexebb módon alkalmazza a műveleti tapasztalatokat és a társadalomtudományi ismereteket. Az évek során és az újabb doktrínákban a kognitív elemek száma és hatásterületei is gyarapodnak. A jelenleg érvényben lévő doktrína⁴² szerint a civil katonai együttműködés (CIMIC), a lélektani hadviselés (PSYOPS), a kulcsfontosságú személyek elfoglaltsága (KLE) és a viselkedés-magatartás-megjelenés (PPP) elemek sorolhatók a kognitív elemek közé. Az egyre meghatározóbbá váló humán tér megismerése és megnyerése elképzelhetetlen a történelmi, kulturális, vallási, ideológiai, nyelvi, gazdasági, társadalmi viszonyok, a hiedelemvilág és a kollektív emlékezet megismerése nélkül. Az alkalmazott társadalomtudományok beemelése az információs műveletek tudástárába hozzájárult ahhoz, hogy a kívánt végállapot nem a pusztítás, hanem befolyásolás útján is elérhető legyen.

2.3. Kihívások kezelésének szabályozó rendszere

A közösség, az állam *érdekeinek és értékeinek* védelme összetett folyamat. Szükség van hozzá tiszta és világos érdek és érték *megfogalmazására*, élő és holt speciális *erőforrásokra*, valamint *jogi felhatalmazásra* és cselekvésre. A közösség, a nemzet érdekeinek és értékeinek legmagasabb szintű megjelenése az alkotmány vagy alaptörvény. A biztonság és védelem szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró elveket a biztonság és védelempolitikai alapelvek foglalják össze. A megmaradás, gyarapodás és fejlődés szempontjából meghatározóak a védelmi és biztonsági alapelvek, ezután a két különböző jellegű dokumentum rendszerben biztosítja azok megvalósíthatóságát.

a, Az alkotmányból, Magyarországon az Alaptörvényből eredeztetett különböző *jogforrások*, *jogszabályok* a törvényesség kereteit határozzák meg. A végrehajtáshoz szükséges alacsonyabb szintű jogforrások a törvényekből eredeztetve, rendeletek intézkedések, utasítások formájában szabályozzák részletesen az érdek és értékvédelem, a biztonság- és védelempolitikai alapelvek megvalósítását valamennyi érintett ágazatban. Ilyen törvényi szabályozások határozzák meg a Magyar Honvédség, a rendőrség, vagy éppen a nemzetbiztonsági szolgálatok működését is.

⁴² AJP-3.10 (2009): *Allied Joint Doctrine For Information Operations*. Elérhetőség: <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

b, A biztonság- és védelempolitikai alapelvekhez hasonlóan a *stratégiák* hierarchikus rendszere szolgálja a közösségi érdekek és értékek meghatározását és védelmét a környezet értékelését, és a komplex biztonság valamennyi összetevőjének feltárását. A biztonság komplex rendszer elemei a folyamatosan változó környezeti kihívásokhoz igazodva maguk is változnak, mint ahogyan egymáshoz fűződő viszonyaik is változhatnak. A rendszer elemei befelé egymásra hatást gyakorolnak, de a külső környezetet is alakítják. Természetesen a biztonság komplex rendszere nem csak nemzeti szinten értelmezhető, de jelen tanulmányban csak a nemzeti szinten vizsgáljuk. Így tehát a biztonság komplex rendszerének külső tényezői közé kell sorolni a nemzetközi kapcsolatokat, a szövetségi rendszereket, melyekkel a nemzeti rendszer folyamatosan kapcsolatban van. Ebben a komplex biztonsági rendszerben szükség van egy nagy, minden területet átölelő stratégia megalkotására. Az állam, a közösség értékeit és érdekeit, a környezet kihívásait és a célokat, a biztonságához szükséges eszközök létét és viszonyait a Nemzeti biztonsági stratégia, mint a „nagy stratégia” határozza meg. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáját (NBS) legutóbb 2012-ben adták ki.⁴³ Az azóta a biztonsági környezetben beállt változások hatására megkezdődött a felülvizsgálata, melynek befejeztével egy új, „nagy stratégia” kerül kiadásra. A NBS átfogja az összes szakterületet, ahol az államnak kihívásokkal kell szembe néznie, illetve ahol a védelmi képességei növelésére szükség van. Az NBS-ből eredeztetettek az egy-egy ágazati területet, veszélyforrást kezelő szakstratégiák. Az NBS-t tekintetjük a komplex biztonságfelfogás egyes biztonsági dimenzióit, az adott közösségre jellemző tartalommal való megtöltésének. A szakstratégiák, így az egyes biztonsági dimenziókra, vagy azok részeire kidolgozott ágazati stratégiák. Az NBS-ből tehát sok ágazati szakstratégia vezethető le. Hazánk fizikai biztonsága szempontjából az alábbi szakstratégiák kiemelt fontosságúak:

- *Nemzeti Katonai Stratégia*⁴⁴ (NKS) (katonai biztonság), mint a fizikai biztonság eleme.
- *Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia*⁴⁵ (belbiztonság), mint a fizikai biztonsági dimenzió eleme.
- *Nemzeti Felzárkóztatási Stratégia*,⁴⁶ mint a társadalmi és szociális biztonsági dimenzió eleme.
- *Nemzetpolitikai Alapelvek*,⁴⁷ mint a társadalmi és szociális biztonsági dimenzió eleme.
- *Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia*,⁴⁸ mint a gazdaság biztonsági dimenzió eleme.
- *Nemzeti Kibervédelmi Stratégia*,⁴⁹ mint a tudományos- technikai területe az egyéb biztonsági dimenzióknak.

⁴³ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának elfogadásáról.

⁴⁴ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.

⁴⁵ 1744/2013. (X. 17.) Korm. Határozat 1. sz. melléklete: Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia (2013-2023)

⁴⁶ Nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011–2020) Elérhetőség: <http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁴⁷ Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete. Elérhetőség: http://bgazrt.hu/dbfiles/htmltext_files/5/0000000065/Magyar%20nemzetpolitika%20-%20A%20nemzetpolitikai%20strategia%20kerete.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁴⁸ Nemzeti Vidékstratégia 2012 – 2020, („a magyar vidék alkotmánya”). Elérhetőség: http://www.terport.hu/webfm_send/2767 (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁴⁹ 1139/2013. (III. 21.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Kibervédelmi Stratégiájáról

Az egyes szakstratégiák nem elkülönülten, környezetük változásainak figyelmen kívül hagyásával készülnek. Fontos elv, hogy a szakstratégiák figyelemmel vannak más szakstratégiai területekre, változásaira, fejlődésükre. Bár ágazati stratégiát jelenítenek meg, mégis a holisztikus látásmód, a rendszerszemlélet kell, hogy megjelenjen bennük. Valamennyi szakstratégia tehát vertikálisan illeszkedik a Nemzeti Biztonsági Stratégiához, annak egy részét fejt ki ágazat specifikus megközelítéssel. Másrészt pedig horizontálisan összhangban kell, hogy legyen más ágazatok szakstratégiájával is. Szükség van tehát arra, hogy nagy stratégia ágazati lebontása során az egyes szakstratégiák azonos logika szerint készüljenek, de természetesen helyet adva az egyedi jellemzők megjelenítésére.

A komplex kihívások, komplex kezeléséhez szükséges összehangolt kormányzati erőfeszítések alapfeltétele a közös cél, a biztonság egységes értelmezése. A komplex biztonsághoz való ágazati szintű hozzájárulás a szakstratégiákban jelenik meg, de azok ereje és hatékonysága csak a többi ágazat hasonló dokumentumaival, egy rendszerben szemlélve értelmezhető. A megértés, az azonosságok, ellentétek, kapcsolódások és egymásra hatások, képességek és korlátok szempontjából fontos, hogy a nagy stratégia és a szakstratégiák az alábbi tartalmi és formai elvek tekintetében egységes legyen:

- Stratégiák szerkezete, felépítése.
- Biztonsági környezet értékelésének általános szempontjai és módszere.
- A célok meghatározásának módszere, az általános célokból levezetett speciális, ágazati célok.
- Az alkalmazott fogalomrendszer és nyelvezet.
- Terjedelem.
- A stratégia megvalósításának akcióterve, időtávja, mellékletek.

A fenti azonosságok alapvetően csak az általános fogalmak, célok esetén értelmezhető, de az ágazati specifikumok így könnyen beazonosíthatók.

2.4. A fizikai biztonság szereplői, a haderő

Bár a koppenhágai biztonságfelfogás a katonai biztonságot nevezi, mint „kemény” biztonsági dimenziót, én a fizikai biztonság kifejezést használom. Teszem ezt azért, mert így egy, illetve két további alkotóelem is könnyebben értelmezhető. Az állami szinten megjelenő fizikai biztonságoknak több szereplője van:

- a) a külső veszélyek ellen fellépő, az elhárító, a függetlenséget és a szuverenitást végső eszközzel is biztosító haderő;
- b) a belrend, a közrend és közbiztonság vonatkozásában a rendőrség a meghatározó szervezet, az országon belül, a törvényi felhatalmazások alapján;
- c) mindkét irányban tevékenykedő, de alapvetően nem az erőszakos érdekérvényesítésre felkészült nemzetbiztonsági szolgálatok.

A Magyar Honvédség

„(1) Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.

- (2) A Magyar Honvédség irányítására – ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik – az Alaptörvényben és sarkalatos törvényben meghatározott keretek között az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a Honvédelmi Tanács, a Kormány, valamint a feladat- és hatáskörrel rendelkező miniszter jogosult. A Magyar Honvédség működését a Kormány irányítja.
- (3) A Magyar Honvédség közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában.
- (4) A Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.
- (5) A Magyar Honvédség szervezetére, feladataira, irányítására és vezetésére, működésére vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.⁵⁰

A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok

- „(1) A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.
- (2) A rendőrség működését a Kormány irányítja.
 - (3) A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.
 - (4) A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja.
 - (5) A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.
 - (6) A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.⁵¹

Az állami szintű biztonsági szereplők mellett *piaci alapon szerveződve, öngondoskodásra-önkéntességre épülve vannak még résztvevők*. A nemzetközi térben magánbiztonsági cégekhez hasonlóan Magyarországon is megtalálható e tevékenységi forma, mely piaci alapon szerveződik. Az önkéntes tűzoltóság, a polgárőrség intézményei építenek az állampolgárok *önkéntességére, közösségért való cselekvésének szándékára*. Mindkét szervezet a tevékenységet felülről szervezi és a Belügyminisztérium irányítása alatt áll. Hasonló szerveződési forma a Magyar Honvédség Önkéntes Tartalékos Rendszere, ahol az önkéntesség alapján több különböző formában és lehetőséggel (védelmi tartalékos, műveleti tartalékos, területvédelmi tartalékos) vállalhatnak a polgárok szolgálatot. Tevékenységüket a Honvédelmi Minisztérium irányítása alatt látják el. A Magyar Honvédség az Alaptörvény és a vonatkozó törvények, előírások alapján, alapvetően

- ellátja az ország fegyveres védelmét;
- felhatalmazás alapján részt vesz nemzetközi műveletekben;
- részt vesz katasztrófavédelmi feladatokban.

⁵⁰ Magyarország Alaptörvénye, Elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (utolsó letöltés: 2018. március 15.). 45. old.

⁵¹ Magyarország Alaptörvénye, 46. old.

Az MH, az Alaptörvényben rögzített különleges jogrendben⁵² speciális feladatokat is ellát, meghatározott irányítási és együttműködési rend szerint. A fentieken kívül különböző jogforrások az MH feladatkörébe utalnak egyéb tevékenységeket is, mint például a fel nem robbant lövedékek hatástalanítása (tűzszerészeti feladatrendszer), protokolláris és díszelgő feladatok állami ünnepeken és rendezvényeken, vagy a Szent Korona őrzése.

Ahogy a biztonság megteremtésének és fenntartásának, úgy a fizikai biztonságoknak is sok szereplője van, és közöttük az *együttműködés szándéka és képessége elengedhetetlen* az alaprendeltetés teljesítése, a biztonságos környezet megteremtése érdekében. A fizikai biztonság dimenziójában, a katonai szereplők esetében is összetett a rendszer, melynek szereplői között szintén létfontosságú az együttműködés azért, hogy a hatékonyság növekedjen, vagy szélsőséges esetben a kudarc elkerülhető legyen. A haderő kudarca nem csupán egy állami szerv diszfunkciója, hanem maga a szuverenitás, az önálló cselekvés elvesztése. A haderőn túl már nem áll más, hatékony erő alkalmazásával is érdeket érvényesítő szerv az állam rendelkezésére. A haderő elbukása esetén a rendőrség, a nemzetbiztonsági szolgálatok már nem képesek az erőfölénnyel rendelkező ellenség haderejének megfékezésére. A nyílt erőszak, az idegen hatalom haderejének alkalmazása során a mai biztonsági dimenziók állami szereplői (politikai-diplomáciai, gazdasági, társadalmi-szociális) már nem képesek (erő hiányában) érdeket érvényesíteni.

A fizikai, és azon belül is a katonai biztonságoknak sokféle szereplője van:

- a, *Nemzetközi térben* a nemzetközi szervezetek (például: ENSZ), szövetségek (például: NATO, mint politikai és katonai szövetség) és eseti katonai koalíció (például 1990-1991 Kuvait felszabadítására, ENSZ mandátummal életre hívott USA vezette koalíció) keretei között biztosítható a béke és biztonság. E szerveződések alapvetően nem tisztán katonai célok elérése érdekében alakulnak, hiszen a politika elsőbbsége alapján a haderő alkalmazása, szélsőséges esetben a magas intenzitású háború politikai célokat szolgál. A háború a politikai célok elérésének egyik eszköze, vagyis a politika folytatása más eszközökkel.⁵³
- b, *Állami és kormányzati szinten* háromféle fizikai biztonsági résztvevőt kell megkülönböztetni. Először a parlament, mint a hatalmi ágak törvényhozásért felelős szerve, ellátja a fizikai biztonság szakterületének „felügyeletét”. E bizottság(ok) biztosítja a fizikai biztonság kérdéseinek legmagasabb szintű képviselőt. A parlament nem csak bizottságok útján, de teljes egészében is hat a fizikai védelmi képességre a törvényalkotás (jogi cselekvési szabadság és felhatalmazás) és költségvetés (szükséges erőforrások biztosítása) útján. E kettő rendelkezésre állása esetén az össznemzeti érdekek és értékek védelméért hatékonyan bevethető a haderő. Másodsor a végrehajtó hatalom, a kormány szakosított irányító szerve a Honvédelmi Minisztérium (HM), melynek integrált része a Honvéd Vezérkar (HVK). A HM megjeleníti a szakpolitikai, igazgatási és kormányzati feladatokat, a HVK pedig, mint a legmagasabb szintű katonai vezetés, stratégiai vezetést-irányítást végez a magyar haderő katonai szervei és szervezetei vonatkozásában.
- c, *Nemzetközi tapasztalatok* alapján megállapítható, hogy vannak országok, ahol a fizikai biztonság katonai ágainak megteremtése és fenntartása alapoz az önkéntességre, az állampolgárok önszerveződésére.

⁵² Magyarország Alaptörvénye, 48–54. old.

⁵³ CLAUSEWITZ, 1961. 15. old.

Speciális biztonsági környezetben, történelmi tapasztalatok alapján például az Északi Védelmi Liga alkalmazási elveit, vezetés-irányítását tekintve „*lazán*” kötddik az állami és környezeti szervekhez. Észtország megszállása, központi kormányzás megszűnése eseté is így önszerveződésen alapulva, nem állami szereplőként működőképes marad és küzd az ország szuverenitásáért.

- d, A fizikai biztonságra hatást gyakorló, *nem állami szereplők* a nemzetközi térben több példán keresztül jobban értelmezhetőbb. A globális terrorizmus korszakában létrejött és megerősödött, és a huntingtoni civilizációs határokon is átnyúló terrorszervezetek jelentek meg. A Al-Kaida vagy az Iszlám Állam globális céljai érdekében kiépített globális szervezetei behálózzák a világot. Bár jogi értelemben nem rendelkeznek az állami lét felhatalmazásával, mégis földrajzi szempontból területet birtokolnak/ellenőriznek, melynek lakosságát fennhatóságuk alatt tartják. E nem állami szereplők viszont ellátnak bizonyos állami funkciókat, nem csak a katonai biztonságot teremtették meg. E kategóriába sorolhatóak a magán biztonsági/katonai végek és a szervezett (nemzetközi) bűnözői körök.
- e, Nem állami szereplőként, hanem *közösségi szereplőként* értelmezhető a már korábban említett polgárorség Afganisztánban is létezett és létezik ma is. A '80-as és '90-es években az „ARBAKI” néven ismertté vált szerveződési forma kezdetben az adott falu, közösség fizikai biztonságát volt hivatott szavatolni. Később e szervek túlnőtte saját kereteiken és kvázi „magánhadseregként” funkcionálva nem állami szintű politikai, gazdasági, hatalmi érdekeket kezdtek szolgálni. Alapvető jellemvonásuk a vezetés-irányítás szempontjából, hogy e szervezet vezetője egyben a politikai, gazdasági hatalmi érdekeket megfogalmazó „hadúr”. A balkáni polgárháborúban is jelen volt az alulról szerveződő, alapvetően falvak szintjén megjelenő önkéntes védelmi képesség kialakulása. A település lakosai fegyverrel védték értékeiket és életüket minden külső behatás ellen a zavaros polgárháborús viszonyok között. Az egyén megtalálta a módját annak, hogy az állam gyengesége, működésképtelensége esetén saját erőből megteremtse a fizikai biztonság feltételeit.
- f, Történelmi példákból (akár 1990-es iraki megszállás Kuvaitban) ismert, hogy *idegen hatalom* megszállása során az ország fegyveres ereje, rendőrsége, nemzetbiztonsági szolgálatai megszűnnek, vagy teljes mértékben a megszálló befolyása alá kerülnek. A biztonsági szereplők akkor nem szabad akaratuk, saját nemzeti érdekeik és értékeik védelme érdekében szolgálnak.

A nemzeti és szövetségi haderő alkalmazása, szerveződése, vezetése és irányítása rendkívül bonyolult folyamat. Magyarország a NATO teljes jogú tagjaként részt vesz annak politikai és katonai szervezeteinek tevékenységében. Jelenleg a NATO az a nemzetközi szereplő, amely az euroatlanti térség biztonságának fő letéteményese. A föld egy jelentős részét tagországai útján magába foglaló szövetség érdekei és értékei védelme érdekében átlép a földrajzi határokon és globális szerepvállalással nem csak a saját régiója, de a világ békéje és biztonságának szereplőjévé is válik. A kollektív védelmi, a válságreakáló és a béketámogató tevékenységet is folytató Szövetség folyamatosan fejleszti az integrált védelmi rendszerét. A tagországok nemzeti haderői a szabványosítás, a tudományos és doktrinális háttér kialakítása, az oktatás és kiképzés útján megvalósuló egységes értelmezés alapján képesek hatékony fellépésre. A Szövetségi haderő rendkívül összetett egyrészt többnemzeti jellege, másrészt pedig maga a haderő komplex feladatrendszeré miatt is. A katonai struktúra vertikálisan és nemzetközi térben is rendkívül komplex képet mutat:

- Legmagasabb szint az *összhaderőnemi* (joint) és *többnemzeti* (multinational vagy combined) katonai kötelék. Ebben kettő vagy több haderőnem, kettő vagy több nemzetből biztosított haderőnemei, fegyvernemei és szakcsapatai alkotják. Ilyen kötelékek a *szövetségi* keretek között vagy ad hoc *koalíciók* esetén alakulnak ki.
- A Szövetségi, nemzetközi szint alatt helyezkedik el a *nemzeti haderő*, mely szintén összetett képet mutat.
- A *haderőnemek* jellemzően a tevékenységük (földrajzi) környezete határozza meg. Így tradicionálisan három haderőnem ismert: szárazföldi, haditengerészeti és a légierő. Országonként eltérő az úrhadviselés erőinek (önálló vagy légierő), a hadászati rakétacsapatok, csapásmérő erők, a tengerészgyalogság (békében általában a haditengerészet része) és a kiber védelmi és támadó, valamint a különleges műveleti képességek besorolása.
- A szárazföldi haderőnem fegyvernemekre és szakcsapatokra tagozódik. A harckocsizó és lövész erők különböző (méretük, felszerelésük, alkalmazási elveik szerint eltérő) kötelékei tartoznak a fegyvernemek közé. E két *fegyvernem* – kiegészülve szakcsapatokkal – közös tevékenysége az összefegyvernemi művelet. E fegyvernemeket másként, „*harcolóknak*” (combat) is nevezi a szakirodalom.
- A katonai kötelékek másik körét *szakcsapatoknak* nevezzük melyeket a NATO és más angol szakirodalom *harctámogató* (combat support) és *harctámogató kiszolgáló* (combat service support) kategóriákba sorol. Harctámogató kötelékek: tüzér, légvédelem, műszaki, felderítő, híradó-informatika, meteorológia, vegyi-biológiai-radiológiai és nukleáris védelem, geo információ, információs műveletek, CIMIC, tömegtájékoztatás, az erők megóvása képességek tartoznak. Harctámogató kiszolgáló kötelékek: adminisztráció-igazgatás, logisztika, egészségügy, pénzügy, környezetvédelem, nem harci műszaki támogatás, elhelyezés képességeket foglalja magába. A harctámogató erők alapvetően az összefegyvernemi, fegyvernemi kötelékek tevékenységet közvetlenül támogatják. A harctámogató kiszolgáló erők a műveletek végrehajtásának feltételeit teremtik meg főként erőforrási biztosítása, adminisztratív szervezés és irányítás útján.

A katonai kötelékek tovább oszthatók a tervezés és szervezést végző *törzs* feladatokat kivitelező végrehajtó erőkre. A katonai szervezetek működése során a törzs feladata alapvetően a feladat, és a végrehajtás feltételeinek, kereteinek meghatározása. A célok kijelölése és a tervezés-szervezés mellett megteremti a szükséges – és a végrehajtó által nem birtokolt erőforrásokat (élő és holt) –, továbbá meghatározza és alakítja a végrehajtás szabályozó jogi környezetét, biztosítja a megfelelő felhatalmazást és jogszerűséget. A *végrehajtó*, a törzs által biztosított keretek és kitűzött célok, meghatározott feladatok mentén:

- végrehajtja a szervezés-tervezés során rá kiszabott feladatokat,
- a szabályozó keretek között kialakítja eseti döntéseit a sikeres végrehajtás érdekében,
- a saját és rendelkezésre bocsájtott erőforrásokat a sikeres feladat végrehajtás érdekében hozzárendeli egyes beosztott végrehajtó szerveihez, elvégezve az erő-eszköz elosztást.

Az így megosztott tevékenység, a törzs „műveleti keret” biztosítása és a konkrét döntéseken alapuló végrehajtás a sikeres tevékenység alapja. Az információgyűjtés és feldolgozás, a tervezés-szervezés, a vezetés-irányítás, ellenőrzés és visszacsatolás, valamint az együttműködés során kiemelt szerepe van a törzsnek, azon belül is az egyes specifikus elemeknek. A NATO, EU és általában a nemzetközi műveletek során – legyen az kollektív vagy védelmi, válságreakáló vagy béketámogató, katasztrófavédelmi vagy más környezeti

szervet támogató művelettípus – a törzs egyes funkcionális elemeit betű- és számjelzéssel jelölik (például: S3 zászlóalj hadművelleti részleg). A betűk alapvetően a katonai szervezet méretére és haderőnemére utalunk:

Haderőnemi, komponensi szinten:

- A: légiereő (Air Force),
- N: haditengerészeti (Navy),
- L: szárazföldi (Land),

Szárazföldi-összhaderőnemi erők mérete szerint:

- S: zászlóalj és alacsonyabb kötelék,
- G: dandár és magasabb kötelék,
- J: összhaderőnemi (Joint),

A számjelölések egy-egy funkcionális területet jelölnek a kötelék haderőnemiségétől és méretétől függetlenül:

- 1: személyügyek,
- 2: felderítés, hírszerzés,
- 3: hadművellet, művelet-irányítás, rövid távú tervezés,
- 4: logisztika,
- 5: hosszú távú tervezés,
- 6: híradó-informatika,
- 7: kiképzés,
- 8: pénzügy,
- 9: civil-katonai kapcsolatok (kiegészülhet a lélektani hadviseléssel, az információs műveletek kognitív képességeivel).

Vannak funkcionális területek, melyeket nem számmal, hanem szintén betűvel – az angolból vett rövidítésével jelölve:

- ENG: műszaki,
- MED: egészségügy,
- EOD: tűzszerész,
- INFOOPS: információs műveletek,
- LEGAD: jogi tanácsadó, jogász,
- POLAD: politikai tanácsadó,
- DEVAD: fejlesztési tanácsadó,
- CULTAD: kulturális tanácsadó,

Az így kialakított betű-szám, és betű-rövidítés kombinációk minden katonai és civil együttműködő számára pontosan jelzik az adott tervező-szervező törzsi elem kötelékszintjét és funkcióját.

2.5. Összegzés

A közösség és a benne élő egyén, az állam fizikai biztonsága szempontjából megkérdőjelezhetetlen az állam felelőssége. Az államfunkciók ellátásának alapfeltétele a biztonságos környezet megteremtése. Az állam hatékonyságának mérésére pozitív (Jó Állam Jelentés) és negatív (Bukott/Széteső Állam Index) értelemben is van igény és példa. Mindkét mérési rendszer a komplex biztonságfelfogás dimenzióira fókuszál, melyben kiemelt helyet foglal el a fizikai, katonai és belbiztonsági dimenzió.

Az elmúlt negyed század összetettebbé váló környezetében végrehajtott műveletek tapasztalata, hogy széleskörű együttműködésre van szükség az állami és nem állami, civil-katonai résztvevők között. Tovább a műveleti terület civil szereplői (humán tér) jelentősen felértékelődtek, ezért a katonai képességek közül az információs műveletek kognitív képességei (CIMIC, PSYOPS, kulcsbeosztásúak elfoglaltsága, megjelenésmagatartás-viselkedés) is kiemelkedő jelentőségűvé váltak.

A komplex környezetben a biztonság folyamatos fenntartása az együttműködés mellett a stratégiai tervezést is kiemelten fontossá teszi. A hatékony környezeti szervek együttműködésének fontos feltétele a Nagy Stratégiák és Szakstratégiák összehangoltsága. A nemzeti érdekből és értékekből eredeztetett Alaptörvényben és biztonság-védelempolitikai célkitűzésekben megfogalmazottak valóra váltásának útját meghatározó kétszintű stratégiák azonos felépítése, fogalom használata és szinkronizálása alapvető jelentőséggel bír.

A fizikai biztonság meghatározó eleme a nemzeti, szövetségi haderő, mely felépítésének, feladatrendszerének ismerete elengedhetetlen a civil és katonai közös feladat végrehajtás szempontjából.

A komplex biztonsági környezetben a szereplők együttműködése a hatékony helyzetkezelés alapfeltétele, melyet:

- nemzetközi, nemzeti és kormányzati szinten,
- állami és nem állami szinten,
- biztonsági szereplők között,
- stratégia alkotás és tervezés folyamán meg kell valósítani.

E komplex, egymásra ható kihívásokat és reagálásokat is magába foglaló rendszerben egy egyén és közösség felértékelődött, melyet az információs műveletek kognitív összetevőivel kezel a haderő.

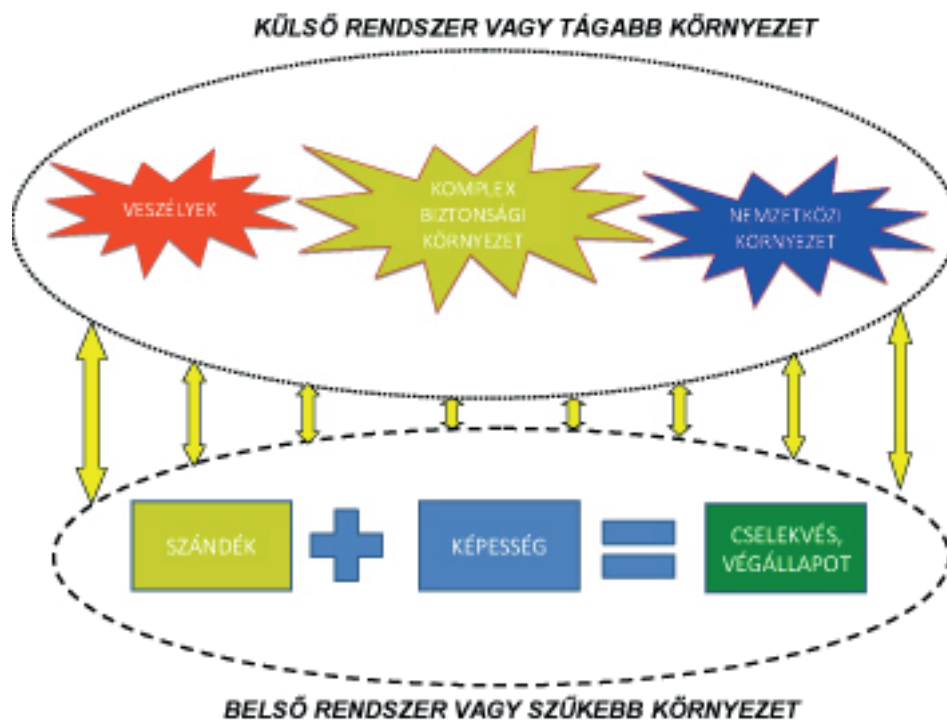
3. A BIZTONSÁGOT ÉRINTŐ KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉNEK RENDSZERE

Az egyén, a közösségek és az államok nem önmagukban, „légüres térben” léteznek. Mindennapjainkban a saját fennmaradásunk és megmaradásunk feltételeinek megteremtésén túl figyelniük kell a *külső „kapcsolatrendszerünket”, a környezetet*. A komplex környezet változásai pozitív, negatív vagy semmiféle hatást sem gyakorolnak a *„belső rendszerre”*. De a kihívások köre veszélyeket magában különböző időtávok vonatkozásában, mások pedig a jogi lehetőségeket, a rendelkezésre álló vagy megszerezhető erőforrásokat, esetleg a közvéleményt és az elvárásokat befolyásolják. A biztonságot érintő kihívások kezelésének *kettős rendszere* összefoglalja és rendszerszemlélettel jeleníti meg a témakör meghatározó összetevőit, hatásait és egymáshoz való viszonyukat.

3.1. Környezet és az állam

A közösségek, beleértve az emberek különböző kis és nagy csoportjait, a társadalmat, az állam biztonságát negatívan befolyásoló hatások, veszélyek felismerése, kezelése, kárainak enyhítése és felszámolása alapvető lételem, kötelezettség. Az egyéni, közösségi, állami létet veszélyeztető kihívások rendkívül változatosak és sokrétűek. Az általában komplex módon ható fenyegetéseket csak komplex módon – összefüggéseit feltárva, azokat rendszerként vizsgálva – lehet hatékonyan kezelni.

A veszélyek megjelenése, iránya is többféle képet mutat aszerint, hogy az országon belül vagy kívül keletkeznek, illetve hogyan hat az államra és a közösségekre. De a szerint is sokféle, hogy mely biztonsági dimenzió(k)ban gyakorol elsődlegesen negatív hatást. *A veszélyek feltárása és vizsgálata tehát nem különíthető el a közösség, az állam környezetétől.*



2. ábra: A biztonságot érintő hatások kezelésének kettős rendszere.

Forrás: saját szerkesztés.

A kihívások és veszélyek eredetük, hatásuk, komplexitásuk szerint rendkívül változatosak lehetnek (lásd 2. fejezet) és befolyással bírnak az egyén, a közösségek és az állami lét szintjeire. A közösségek (kis- és nagy csoportok, valamint a társadalom) és az állam a nemzetközi térben, környezetben létezik, tevékenysége nem választható el annak viszonyaitól, nem vizsgálható azok mérlegelése nélkül. Ezért meghatározó a környezet és annak első-, másod- és többedleges hatásainak feltérképezése, komplexitásán belül a markáns, domináns dimenziók meghatározása. Az állam és a közösségek fizikai létét, biztonságát fenyegető veszélyek vizsgálata során alapvetően a koppenhágai iskola⁵⁴ komplex biztonságfelfogásának biztonsági dimenzióit célszerű számításba venni, melyet Barry Buzán és kutatótársai dolgoztak ki. E kategorizálást megfelelően értelmezve jól tudjuk használni ahhoz, hogy az egyes dimenziókra elsődlegesen ható fenyegetések beazonosítása után az állami, kormányzati struktúrában meghatározható legyen az elsődlegesen a kezelésért felelős szerv, szervezet. A komplex biztonsági dimenziók általában hozzárendelhetők a hatalmi ágak megosztásán alapuló hármas rendszer végrehajtó hatalmi ágának valamely minisztériumával. Ez nem azt jelenti, hogy az adott szervezet a kizárólagos felelős a helyzet kezelésében, hiszen a komplex veszélyek államon belül, kormányzaton belül is komplex reagálásokat igényelnek, melynek sok szereplője van. A nemzetközi környezetet, melyben az állam létezik, tehát célszerű:

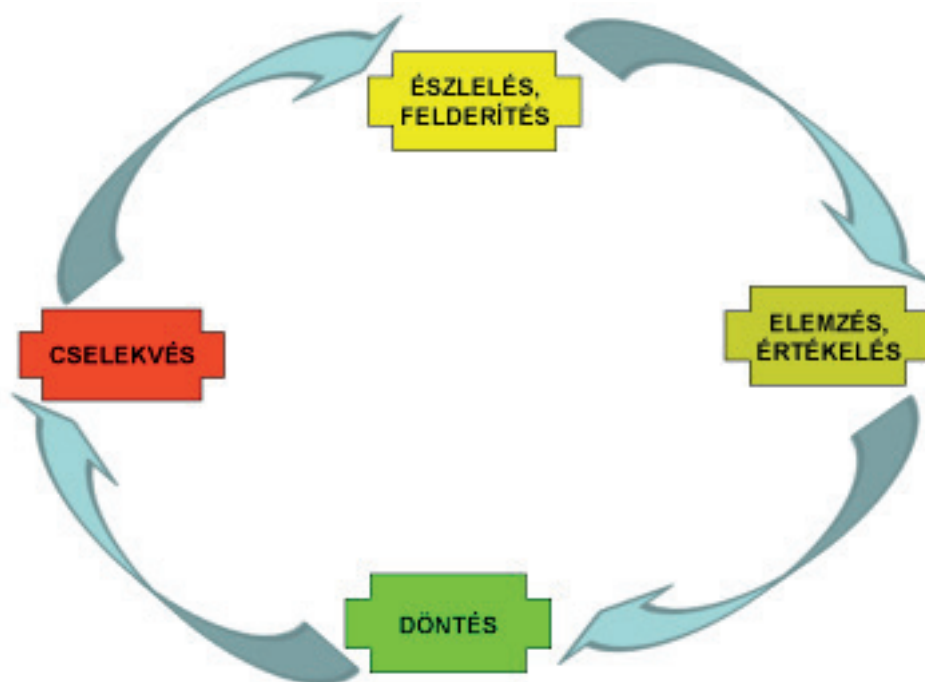
⁵⁴ GAZDAG, 2011. 22. old.

- politikai (közigazgatási, kormányzati),
- katonai (és belbiztonsági),
- gazdasági,
- társadalmi,
- környezeti és
- egyéb dimenziók mentén értelmezni.

Természetesen a komplex veszélyek hatásaikat nem csak az adott, egy dimenzióban fejtik ki, hanem közvetett vagy közvetlen módon hatnak a többire is.

Az állami cselekvőképesség, az állami funkciók ellátása, az érdek- és értékvédelem, a fennmaradás és fejlődés tehát nem értelmezhető a kihívások és a nemzetközi komplex környezet kölcsönhatásainak figyelembevétele nélkül.

A környezet hatásait, a veszélyeket a nemzetközi térben létező állam érzékeli, értékeli és döntéseket hoz azok kezelésére, a károk enyhítésére, illetve szerencsés esetben a megelőzésre.



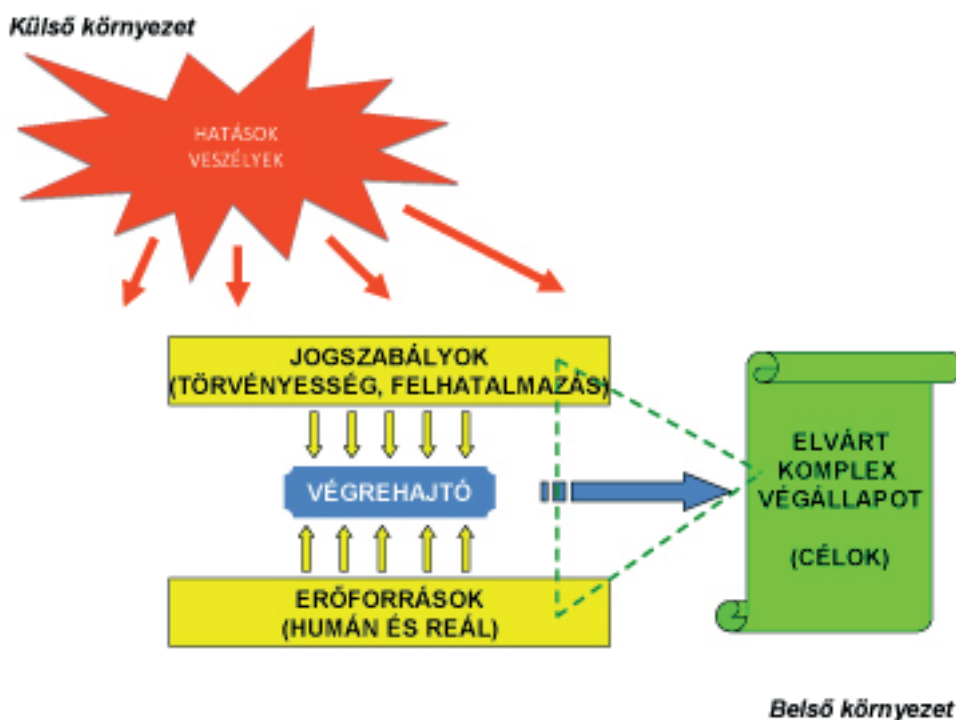
3. ábra: Döntési ciklus.

Forrás: saját szerkesztés.

A központi döntést követően a cselekvés a végrehajtó hatalom szakosodott szervezetei mellett a közösség egyes szereplőit is mozgósíthatja, illetve a baráti nemzetközi környezet szereplői is bevonásra kerülhetnek. Ezen állami szintű döntési ciklus természetesen hat a környezetre és a veszélyek forrására, jellegére is, alakítja, befolyásolja azokat. Ezért, hogy a modifikációk várható hatásai is kezelhetők legyenek szükséges a döntési ciklus folyamatos ismétlése, az érzékelt környezeti változások hatásainak értelmezése és kezelése.

3.2. Napjaink komplex műveleti környezete

A jövő biztonsága érdekében folytatandó katonai műveletek környezete rendkívül komplex képet mutat. Az egyéni, közösségi, állami és nemzetközi szinten megjelenő kihívások veszélyt hordozó faktorai rendkívül komplex módon hatnak, gyors változékonyságot mutatnak. A komplex veszélyek, válságok kezelése csak komplex módon lehetséges, melyben sok szereplő összehangolt tevékenységére van szükség.⁵⁵ A fejezet elején található ábrák bemutatták az állami, közösségi, az egyéni lét külső és belső rendszerét, értelmezve a környezet döntési ciklusra gyakorolt hatását és a cselekvést meghatározó tényezők összetevőit és logikai kapcsolatát. A 21. század komplex műveleti környezetét összefoglaló ábra egy, a külső és a belső környezeti elemeket elkülönítő módon értelmezi az összetevőit.



4. ábra: Célok, erőforrások és jogi felhatalmazások viszonyai.

Forrás: saját szerkesztés.

A fejezet előző ábrái is tartalmazták az államra, közösségre, egyénre ható tényezőket, tehát a veszélyeket, melyeket hatásuk alapján rendszer szemléletben foglal össze és mutat be. Az ábrán feltüntetett külső környezet összetevőit tekintve tartalmilag megegyezik e fejezet első ábrájának külső rendszerével, de azt más összefüggésben értelmezi.

Az elmúlt negyed században markáns változások álltak be a globális és regionális biztonság vonatkozásában. Csak Európát tekintve (amely természetesen nem szakítható ki a globális térből és kapcsolat-

⁵⁵ BOLDIZSÁR, 2014c. 47. old.

rendszerből) is egy változatos, számos esetben ellentétes-ellentmondásos folyamatokat magába foglaló negyed század rajzolódik ki. A gazdasági fejlődés majd válság, az integrációs törekvések (NATO, EU) és a dezintegrációs folyamatok (Szovjetunió, Csehszlovákia, Jugoszlávia), a balkáni válság, az Oroszországhoz és Ukrajnához főződő nemzeti és szövetségi viszonyok. A globális terrorizmus megjelenése (2001. szeptember 11.) és az ellene folytatott harc, az elmúlt években megjelenő új típusú kihívások (tömeges migráció, terror, hibrid fenyegetés) folyamatosan alakították a környezetet és benne a biztonságfelfogást, a biztonság megteremtésének intézményrendszerét a hozzá tartozó alkotmányos (jogi) és erőforrás szükségletekkel együtt. A változó műveleti környezetben a biztonság feltételeinek megteremtése folyamatos változást, környezethez igazodást tesznek szükségessé. A veszélyek felismerése és eszközrendszerének kialakítása elengedhetetlen feltétele a fizikai biztonság (szubjektív) érzetének növeléséhez. Az új veszélyek, fenyegetések, vagy egyszerűen csak a kihívások hatást gyakorolnak a haderő élőereire és eszközeire, azok minőségére, összetételére és megismerésére, valamint az alkalmazandó eljárásokra, a honvédelmi tevékenység doktrinális hátterére. A környezet változásait figyelve, hatásait detektálva szükséges az *erő-eszköz-eljárás* hármas logikai egység folyamatos felülvizsgálata és szükséges módosítása. A saját védelmi képességet alapvetően meghatározó hármas logikai egység változását a környezet változásai teszik szükségessé. A tradicionális hadviselés korszakában alapvetően az ellenség erő-eszköz-eljárás hármasának milyensége és nagysága, valamint a terep és az időjárás határozta meg. De napjaink komplex műveleti környezetében ennél sokkal több tényező befolyásolja a védelmi képességet, a haderő adaptációs folyamatát.

A politika primátusát alapul véve, az *elérendő célokat*, a végállapotot minden esetben *a politika, az állam jelöli meg*. E célok *a biztonság valamennyi dimenziójában* értelmezhetőek, *a kívánt végállapot*, a feloldandó konfliktus jellegétől függően több-kevesebb dimenzióban. A célok elérésének egyik eszköze a haderő alkalmazása, amely történhet más kormányzati szervekkel vagy nemzetközi partnerekkel (kormányzati, haderő, nem-kormányzati, nemzetközi szervezetek). *A kívánt végállapot eléréséhez két további feltétel teljesülése szükséges*. A célok eléréséhez, azok pontos meghatározásán és végrehajtásban említett szervek és szervezetek megjelölésén túl szükséges a:

- cselekvési szabadság megteremtéséhez *a jogi keretek* biztosítása,
- valamint a *humán és reál erőforrások* rendelkezésre bocsátása.

A cél-jogi keret-erőforrás hármas logikai egységének együttes értelmezése, a rendszeren belüli tartós harmónia biztosítása a siker alapfeltétele. Diszharmónia esetén a kívánt cél nem elérhető, mert a két feltétel és a célok ok-okozati összefüggésben vannak. Az egyik eltúlzott meghatározása, vagy a feltételek alulbiztosítása rendszerhibát eredményez, melyben nem elérhető a kívánt végállapot. A hármas logikai egység összetevőinek meghatározása és rendelkezésre bocsátása a politikum feladata, hogy a végrehajtó – mint a célok elérésének eszköze – sikere csupán belső tényezőin (szakmai professzionalizmus, felkészültség, harcérték, morál) múljon. A katonai műveletek végrehajtása, a célok elérése szempontjából, a jogi és erőforrás feltételek meglétén túl még számos más tényező is befolyásolja a sikert:⁵⁶

⁵⁶ BOLDIZSÁR, 2014b. 25. old.

- közpolitikai,
- fizikai,
- klimatikus,
- biztonsági,
- humán környezet.

A *közpolitikai tényező* további összetevőkre bontható annak megfelelően, hogy a katonai erő alkalmazása szempontjából milyen típusú interakció jön létre:

- *Katonai környezet*rész még külső elemei magukba foglalják az ellenséges, ellenérdekelt fegyveres közösségeket: haderők, fegyveres csoportok, idegen hatalmak. Továbbá a saját erőkkel együttműködő katonai rendszereket melyek lehetnek tartós, szövetségi, időszakos, partneri, vagy eseti együttműködési formák. A saját erők helyzete, a döntéshozatal rendje, a vezetés irányítás rendszere, a telepíthetőség, feltöltöttség, mozgósíthatóság, a végrehajtói szintek és a törzsek viszonya, a célok eléréséhez szükséges feladatok beazonosításán alapuló szervezet kialakítása és hatékony működtetése elengedhetetlen feltétele a sikernek.
- A *politikai környezet*rész a már említett célok, végállapotok meghatározása mellett befolyásolja a jogi kereteket és a rendelkezésre álló erőforrások meglétét és minőségét. A civil kontroll, a szakpolitikai intézményrendszereken keresztül irányítja a haderőt, meghatározza a biztonságpolitika és az ágazati politikák útján a haderő alkalmazás kereteit.
- A *gazdasági környezet*rész alapvetően a nemzetgazdaságból a honvédelmi, alkalmazási feladatok ellátásához szükséges élő és holt erőforrások rendelkezésre állását biztosítja. Meg kell különböztetni a békében, békétől eltérő időszakban és háborúban (mozgósítás, nemzetgazdaság átállítása hadi gazdálkodásra), rendelkezésre bocsájtott erőforrásokat minőségi és mennyiségi szempontból is.

A *fizikai környezet* alapvetően a természeti és épített földrajzi és infrastrukturális viszonyokat foglalja magában. Mindkét összetevő alakul a katonai erő alkalmazása során – alapvetően pusztul – ezzel is folyamatosan változó módon befolyásolva a cél elérésének lehetőségét.

A *klimatikus környezet* a fizikai környezethez hasonlóan viszonylag állandónak tekinthető. Bár évszakonként, művelési területenként eltérőek, de megfelelő felszereléssel, felkészítéssel és eljárási rendek (rendszerabályok) alkalmazásával kezelhetők.

A *komplex biztonság dimenziói* alapvető hatást gyakorolnak a haderőre. A komplex válságok komplex kezelése során sok szereplő összehangolt tevékenységére van szükség. Attól függően, hogy a veszélyek mely dimenziókban keletkeztek, a politika az elvárt végállapotban mely a biztonsági dimenziókban jelölt meg elérendő célokat, annak megfelelően vesznek részt más szervek és szervezetek is a műveletben. Az eltérő küldetéssel, funkcióval és jellemzőkkel rendelkező szervezetekkel való hatékony együttműködés és komplex kezelés sikerének egyik meghatározója. Ez az együttműködés különböző szinteken, különböző szereplők között eltérő módon és megnevezéssel alakult ki. Szövetségi szinten az *átfogó megközelítés* (Comprehensive Approach), kormányzati szinten a *teljes kormányzat* (Whole of Government), végrehajtói szinten az *összhaderőnemi* (Joint) és *többnemzeti* (Multinational vagy Combined) elveket is alapul vevő *kormányzatszervek közötti* (Inter-Agency) jelenik meg. A megvalósítás folyamatában a nem katonai szereplőkkel a haderő civil-katonai együttműködési (CIMIC) képessége tartja a kapcsolatot, végzik a koordinációt.

A *humántér környezetrész* a legkomplexebb, legnehezebben megismerhető és a legnagyobb kockázatot rejtő elemcsoport. A humán térbe beletartozik hazánk lakossága is, hiszen a cselekvéshez, haderő alkalmazáshoz szükséges az emberi erőforrások megléte, és igényekhez alakítása (oktatás, képzés, kiképzés). A műveletek sikere szempontjából nem megkerülhető kategória a szándék, az elszántság, a morál, a harci kedv megléte. De a műveletekre gyakorolt hatásaik alapján a helyi lakosság cselekedetei és reakciói, magatartásai markánsan meghatározóak. Amíg az előbbi (hazai) humán tényezőkre törvényi és morális eszközökkel is lehet hatást gyakorolni, pozitív eredményt elérni, addig a másik (műveleti területi) esetben ez sokkal korlátozottabb. A nem honi területeken végrehajtott műveletek során, minél távolabb esik hazánktól, kultúrkörünktől, annál eltérőbb humán környezettel kerül interakcióba a haderő. Az adott közösség eltérő történelmi, kulturális, vallási, etnikai, nyelvi viszonyokkal és hátterekkel rendelkezik. Ezek az eltérések eltérő egyéni és közösségi tudatot formálnak, melyek meghatározzák a viselkedést és a cselekvést. Az eltérő humán környezet rejti magában a legnagyobb kockázatot a műveletek szempontjából. A meg nem ismert közösségek a saját kultúránk tapasztalataiból kiindulva feltételezett reakcióktól akár markánsan eltérő módon is reagálhatnak. Amennyiben e humán tér felderítésére és megismerésére, a vele való együttműködés kialakítására nem fordít kellő figyelmet és energiát a végrehajtó, úgy tragédia lehet a beavatkozás végeredménye. Az eltérő kultúrák közötti kommunikáció egyik alapfeltétele, hogy az eltérések legyenek megismerhetők, melyhez nagy segítséget nyújtanak az alkalmazott társadalomtudományok. Az adott humán tér történetének, nyelvének, vallása(i)nak és hiedelemvilágának, szokásainak és hagyományainak, etnikai viszonyainak feltárása, megismerése és megértése elengedhetetlen.

Az eredmények óvatossággal alkalmazásával, pozitív módon lehet a helyi lakosságra hatást gyakorolni. A kívánt hatás elérése pedig elősegíti a kitűzött végállapot elérését. A helyi lakosság elutasító, támogató vagy kiváró magatartása eldöntheti a művelet sikerességét. Az elutasítók, a kivárók egy része az ellenérdekelt, ellenséges csoportokat támogatják, így a humán tér közvetlenül is kihat, rontja a fizikai biztonság minőségét, eszkalálja a fegyveres konfrontációt.

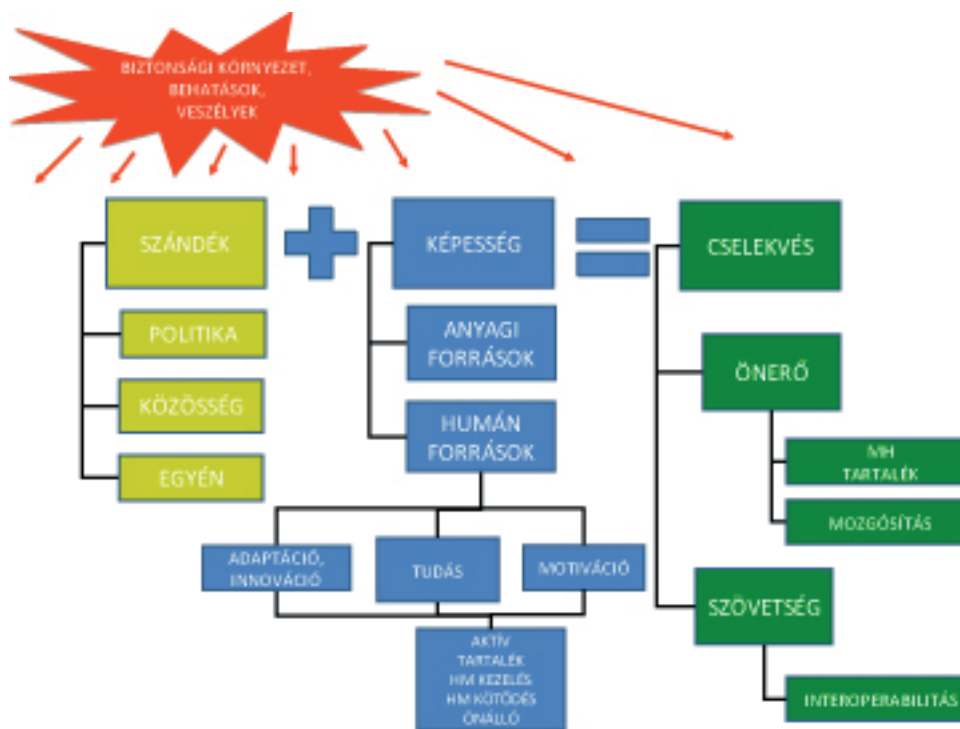
A 21. század komplex műveleti környezetének megismerése, elemeinek beazonosítása és a rendszer dinamikájának, elemi interakcióinak feltárása elengedhetetlen a hatékony veszélykezelés során. A kiszámíthatóbb, stabilabb biztonsági környezet megteremtése lehetővé teszi, hogy a veszélyekkel együtt éljen a közösség és az egyén.

A műveleti környezet szempontjából az államnak kiemelt feladata az elérendő célok meghatározásával összhangban, a szükséges jogi felhatalmazás és az erőforrások biztosítása. A humán tér, a műveleti terület humán környezete is döntő befolyással bír a sikerre, annak megismerése és befolyásolása elengedhetetlenül szükséges a politikum által kitűzött célok elérése érdekében.

3.3. Az állam és a haderő, védelmi képesség viszonya

Az egyén, a közösségek, az állam cselekvőképességét kívülről befolyásoló tényezők (veszélyek, nemzetközi tér) megismerése után, következő lépésként a belső működés rendszerszemléletű feltárása következik. A cselekvőképesség akkor szolgálja helyesen a közösség, az állam érdekeit, ha az szabad akarat szerint (külső hatalmi befolyásoktól mentesen) a jól definiált érdekek és értékek mentén, a lehetőségek és korlátok figyelembevételével történik. A komplex rendszer értelmezéséhez, az összetevők megismeréséhez, a hatá-

sok és interakciók feltárásához kiindulópontnak tekinthetjük, hogy *cselekvés akkor lehetséges, ha arra van szándék és a megvalósításához képesség is*. A két rendkívül összetett feltétel együttes megléte szükséges a hatékony cselekvéshez.⁵⁷ Bármelyik feltétel hiánya, vagy nem teljes megléte a cselekvés elmaradásához, vagy nem megfelelő szintű végrehajtásához vezet.⁵⁸



5. ábra: A haderő alkalmazása és feltételei.

Forrás: saját szerkesztés.

A szándék és képesség, mint feltételrendszer rendkívül összetett, a megértés érdekében szükséges alapvetően meghatározó elemeinek részletesebb bemutatása. A két feltételrendszerből már most ki kell emelni az *emberi tényezőt*, mint különös kategóriát, mert a cselekvés szempontjából fontos képesség kialakítása során *csak közép-, hosszútávon alakítható* feltétele a cselekvésnek. E gondolat alapvetően a képességek részben ismerhető meg.

⁵⁷ BOLDIZSÁR – NÉMETH, 2016. 61. old.

⁵⁸ Az ábrán is bemutatott összefüggés szolgált a 2014-ben megkezdett, a Jó Állam Jelentéshez kapcsolódó Átfogó Honvédelmi Jelentés (ÁHJ) logikájának és módszertanának meghatározásához.

3.3.1. A szándék, mint a cselekvés egyik feltételrendszere

A szándék alapvetően három szinten értelmezhető fogalom a biztonság, az állami lét és megmaradás szempontjából:

- a) *politikai szint*,
- b) *közösségi szint*,
- c) *egyéni szint*.

A három szint egymással kölcsönhatásban van, egymás nélkül nem értelmezhető.

a, Politikai szint

Demokratikus berendezkedésű országokban a hatalmi ágak szétválasztásán alapuló fékek és ellensúlyok rendszerében a törvényalkotás (parlament) és a végrehajtó hatalom (kormány), alapvetően határozza meg az állami cselekvő képességet. A meghatározás, szándék megfogalmazás és kinyilatkoztatás mellett hatást is gyakorol a cselekvésre, alapvetően két módon. A törvényhozás hatalmi ágaként az ország védelemre, érdekeinek és értékeinek érvényesítése érdekében *jogi felhatalmazást, legitimitást adhat* – a törvényalkotási folyamat útján – a fizikai védelmi képesség hatáskörének, méretének, minőségének változtatására. A jogalkotási folyamatban új feladatokat írhat elő a fizikai biztonság szavatolását hivatott hon- és rendvédelmi szervek és szervezetek részére.⁵⁹ A törvények végrehajtásáért, a jogszabályokban megjelenő szándék megvalósításáért a kormány és a szakosodott szervei, szervezetei tartoznak felelősséggel.

A jogi felhatalmazás, feladat kijelölés mellett másik fontos összetevő az *anyagi erőforrások biztosítása* a kitűzött célok teljesíthetősége érdekében. Bár az erőforrások összetett rendszert alkotnak, de a képességek részben részletesen is bemutatásra kerülnek, itt és most csak a megfelelő fizikai biztonság képességének megteremtéséhez szükséges pénzügyek jelennek meg. Az ország működéséhez, az állami funkciók ellátásához szükséges a költségvetés meghatározása az előre látható és a váratlan feladatok ellátására. A költségvetést a kormány, mint végrehajtó hatalom készíti el és a parlament, mint törvényalkotó hatalom vitatja meg és hagyja jóvá. Az eközben fellépő többletfeladatok finanszírozására természetesen pótköltségvetés megalkotására is mód és lehetőség van. (A *humán erőforrások* biztosítását alapvetően jogszabályok útján biztosítja.)

Politikai szinten a célok, az elvárt végállapot (a biztonságos környezet) kijelölése mellett az állam a fentiek alapján megteremti a célok eléréséhez szükséges, megengedő/felhatalmazó jogi környezetet és biztosítja a meglévő erőforrásokon túl szükséges erőforrás igények pénzügyi fedezetét. (Természetesen a többletforrások egy része jogszabályi úton is biztosíthatók.)

A veszélyek, a környezet változásait folyamatosan figyelemmel kíséző rendszer a döntési ciklust alkalmazva feltárja a szükséges beavatkozásokat (kijelöli a feladatot, a célt, az elérendő végállapotot) megteremti a jogi és pénzügyi feltételeit annak eléréséhez. *Amennyiben e három kategória: cél, jog, forrás harmóniában van, abban az esetben a hatékony cselekvés, a veszély kezelése a végrehajtó erő belső tényezőin (mennyiség, kiképzettség, morál. feltöltöttség, készség, technikai színvonal) múlnak.*

⁵⁹ Itt a honvédelmi kategóriába bele értendő a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, ahogyan a rendvédelem a rendőrség, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtás mellett a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat is magába foglalja.

b, Közösségi szint

A kisebb-nagyobb emberi csoportok, a társadalom szándékát, akaratát többféleképpen is kifejezheti. A demokratikus ország polgárai meghatározott időnként – általában 4 évente – országos választásokon a számukra legmegfelelőbb, az értékeikkel és érdekeikkel és azok védelmével leginkább azonosuló politikai szereplőt választják meg az országgyűlés tagjává. E választási folyamat keretében, törvényes úton megválasztott parlamenti tag képviseli a ciklus során a törvényhozás folyamatában az őt megválasztók érdekeit és értékeit. A fizikai biztonság is egy olyan kategória, ami nemcsak az állami szinten, de a közösségi és az egyéni szinten is meghatározó. A választásokat és a képviseleti demokráciát szabályozó jogforrások és a választás intézményén kívül a közösségek más módon is kifejezhetik véleményüket és szándékukat. A médiában, a közösségi médiában a mindennapi életben megfogalmazódó csoport érdekek, ha azok egyre nagyobb közösséget képesek mozgósítani, meghatározó közvéleménnyé válnak. A közvélemény kifejezi a közösségek véleményét, gondolkodását, álláspontját egy adott, főként őket érdeklő, mindennapi életüket befolyásoló kérdésben. A biztonsági helyzet romlása, a veszélyek fokozódása, a bizonytalanság növekedése – azok fel- és megismerésekor – olyan folyamatot indítanak el, melyben a közösségek választ akarnak kapni kérdéseikre és biztonsági garanciákat félelmeikre. A kialakuló helyzetről, veszélyekről alkotott álláspontok folyamatos megvitatása során kialakulnak a közösség elvárásai is az állammal és a biztonsággal kapcsolatban. A három közösségi reagálási forma (közvélemény, elvárás, választás) időszakonként, a választások során a törvény erejével befolyásolják az állam működését. A választások közötti időszakokban pedig a kialakult közvélemény és elvárás nem jogi úton, de befolyásolást gyakorol a politikai szintre, így az ott megjelenő szándékokra is. Az egyes közösségek véleményének erejét nagyságuk, befolyásolási képességük, érdekérvényesítő erejük, formális és informális kapcsolati rendszerük, társadalmi és politikai szükségszerűségük és hasznosságuk határozza meg.

c, Egyéni szint

Az egyén érdekének és értékrendjének értelmezése nem vonatkoztatható el, nem szakítható ki a közösségi és politikai szintből. Az egyéni szinten megfogalmazódó szándékok és vélemények viszont nagyságrenddel sokszínűbbek, mint a közösségi vagy a politikai szint e tényezői. Az egyén a társadalom része, mindennapi döntéseit, formálódó érdekeit és értékrendjét, a jövőről és a kihívásokról alkotott elképzeléseit, a biztonság érzetét a környezete hangsúlyosan alakítja. Egyéni és kisközösségi szinten a fizikai biztonság érzete, gyorsan és radikálisan is változó lehet. Az egyénnek is vannak kötelezettségei, feladatai és lehetőségei a fizikai biztonság megteremtése, fenntartása és fejlesztése területén. Ezzel hozzájárul a saját, a közösségi, a politikai szintű és végül az állami szintű biztonság növeléséhez. A legfontosabb, az alaptörvényben is rögzített kötelezettség az állampolgárok honvédelmi kötelezettsége,⁶⁰ hiszen a honvédelem ügye összenemzeti ügy. Hazánkban a kötelező szolgálat és a kötelező kiképzés/felkészítés – tehát a tartalékképzés – alapjául szolgáló sorkatonai szolgálat rendszere 2004-ben felfüggesztésre került. A közösségi és állami szintű biztonsághoz aktívan hozzájárulni akaróknak lehetősége van többféle formában is megtenni ezt

⁶⁰ Magyarország Alaptörvénye, Elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) XXXI. Cikk, 1, 3-5 bek.

- aktív hon- és rendvédelmi szolgálat vállalásával,
- a tartalékos és/vagy önkéntes honvédelmi és rendvédelmi szolgálattal (például MH Önkéntes Tartalékos Rendszere, polgárőrség, önkéntes tűzoltóság intézménye).

Olyan társadalmi szervezetekben tagság, tisztség, feladat vállalása, melyek tevékenysége kapcsolódik a hon- és rendvédelemhez, jogkövető magatartásra, felelősségteljes társadalmi szerepvállalásra, bajban cselekvőképességre nevel. Az itt kialakított képességek, tudáshalmazok nem közvetlenül hatnak a fizikai biztonságra, de a veszélyek elhárítása során – a cselekvőképesség megteremtése és fenntartása útján – aktív szerepet töltenek be. Másrészt pedig, olyan képességeket is el lehet e szervezetekben sajátítani, melyek elengedhetetlenek, vagy előnyt jelentenek a fegyveres hon- és rendvédelmi szolgálathoz (például sportegyesületek: lövészet, tájékozódó futás, küzdősport, csapatjátékok). A társadalmi szerveződések egy sajátos kategóriája a hon- és rendvédelem hagyományai, értékei iránt érdeklődő közösségek is. De az említett két szervezetnél korábban szolgált, de leszerelt vagy nyugállományba vonultak is létrehozhatnak olyan szervezeteket, melyek segítik a biztonsági környezet változásainak megértését és kezelését. Az egyazon érdeklődésű, értékrendet valló egyének és formálódó kisközösségei komoly értékközvetítő, cselekvési mintát nyújtó példaként is szolgálhatnak. Az egyéni szinten megjelenő biztonsági igény nem vonatoztatható el a közösség biztonság helyzetétől. Az az állam léte és működése, illetve az egyén léte és fennmaradása szempontjából a fizikai biztonságnak kulcsszerepe van.

3.3.2. *Képesség, mint a cselekvés másik feltételrendszere*

A cselekvés megvalósulásának másik feltétele a képességek kialakítása és fejlesztése. Képességek hiányában a szándékok artikulálása nem lehet több mint politikai, közösségi, egyéni vélemények, különböző formában és hangnemben megfogalmazott elvárások. A kinyilvánított szándékok, az elvárások elérése érdekében szükség van azokra a képességekre, melyek, *ha kell a fizikai erő alkalmazásával is, de érvényt szereznek a megfogalmazott szándékoknak. De a képességek önmagukban sem eredményezik a cselekvést*, a biztonság fejlesztését. A képességek alkalmazása szándékának hiánya megakadályozza a rendelkezésre álló, a biztonságot javító képességek működtetését. Csak a két feltétel együttes fennállása eredményez cselekvést, aktív hozzájárulást a komplex biztonság fenntartásához és fejlesztéséhez. A képességeket jellegük alapján: élő és holt másként megfogalmazva:

- a) anyagi,
- b) emberi

erőforrásként kategorizálhatjuk. Itt is fennáll az előbbi logikai összefüggés. A szándékok megléte mellett pusztán a humán erőforrás (képzett, motivált) megléte még nem elegendő a hatékony cselekvéshez, de a megfelelő mennyiségben, minőségben, időben és helyen rendelkezésre álló anyagi erőforrások az ember nélkül csupán „holt” javak, melyek nem hasznosulnak. *A képességek esetében is szükséges tehát, hogy mindkét összetevője együttesen álljon rendelkezésre.*

a, *Anyagi javak*

A cselekvéshez szükséges képességek egyik összetevője az anyagi erőforrások, javak, eszközök, készletek, anyagok és pénz. Ezen erőforrások egy része rendelkezésre áll békében, normál körülmények között is, de más részeik növelésére, új kategóriák beszerzésére, meglévők mennyiségének növelésére szükség lehet a biztonságot érintő veszélyek növekedése esetén.

Pénzügyi javak: Az éves költségvetés formájában rendelkezésre állnak a hon- és rendvédelmi feladatokat ellátó szervezetek részére. A költségvetési forrásnak három fő összetevője van:

- *személyi jellegű* ráfordítások, melyek magukba foglalják a béreket, járulékokat, hozzájárulásokat.
- *működési és fenntartási jellegű* ráfordításokat, melyek magukba foglalják a hon- és rendvédelmi infrastruktúra fenntartását, a szervezetek működését biztosító adminisztratív és szakmai feladatok (például kiképzés, gyakorlat, tervezett művelet) finanszírozását.
- *fejlesztési és felhalmozási* ráfordításokat, melyek egyrészt minőségi, másrészt mennyiségi szemléletűek. Minőségi, mert a kihívások és az elvárások változása, a technikai és technológiai fejlődés, a komplexebb veszélyek kezelése egyre újabb és hatékonyabb eszközöket, berendezéseket igényelne. Mennyiségi szemléletű is, hiszen a polgári lakosság védelme, vagy a tartalékosok bevonása-mozgósítása esetén nagyobb ellátandó, felszerelendő személyi állomány számára kell biztosítani az anyagi javakat. Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája a személyügyi, működés-fenntartási, fejlesztési és felhalmozási funkciók között a 40-30-30%-os arányt határozza meg célként.⁶¹ Az ország által biztosítható pénzügyi források, a vagyonkörben használt eszközök és infrastruktúrák véges kategóriák. A képesség fenntartását lehetővé tevő anyagi jellegű források mértéke és összetétele összefügg az ország veszélyről alkotott álláspontjával és főként gazdasági lehetőségeivel.

Eszközök, anyagok, infrastruktúra a holt javak másik halmaza, melyek vagy rendelkezésre állnak, illetve a pénzügyi források bevonásával bővíthetők, vagy újként megszerezhetők. A korszerű hadviselés, a technikai fejlődés, az információtechnológiai forradalom egyre összetettebb védelmi rendszereket eredményeznek, melyek használatával az emberi élet veszélyeztetése csökkenthető. Ezeknek az anyagi javaknak a megléte döntően határozza meg a hon- és rendvédelmi képesség minőségét és mértékét. Ha az anyagok, eszközök, infrastruktúrák, melyek nem állnak rendelkezésre a változó biztonsági környezet veszélyeinek hatékony kezeléséhez, azokat meg kell „szerezni”. A „megszerzésnek” számtalan formája van, amit befolyásol a veszély mértéke, jellege és időbelisége, a rendelkezésre álló pénzügyi-költségvetési és jogi (nemzetközi jogi is) lehetőségek. Csak néhány példa az ilyen típusú anyagi javak gyarapítására:

- vásárlás/beszerzés,
- szerződésben bérlés/lizingelés,
- szolgáltatással (annak részeként megvásárlás),
- együttműködési szerződéssel,
- támogatás, adomány fogadásaként.

⁶¹ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról. 56. pont.

E fejezetnek és a könyvnek nem része a forradalmakban, szabadságharcok során születő államok honvédelmi képességeit lehetővé tevő anyagi javak előteremtését bemutató megoldások ismertetése. Azokban alapvetően nem állami szereplőként járnak el, számos esetben nemzeti/nemzetközi törvényeket és fegyverzetkereskedelmi egyezményeket kijátszó vagy sértő módon teremtik elő a védelmi képességhez szükséges javakat.

b, *Humán erőforrások*

A humán erőforrás különös kategóriája a fizikai védelem biztosításának, a hon- és rendvédelmi feladatrendszerek ellátásának. Különös egyrészt azért, mert a kialakításához szükséges időtartam jóval több, mint a politikai, közösségi vagy egyéni szándék változása, de az erőforrások anyagai javaink megszerzésétől és előállításától is hosszabb időre van szükség. Különös másrészt azért, mert a mennyiségi rendelkezésre állás mellett a minőség is alapvető jelentőséggel bír, ennek mérése, a vele való elégedettség szintje erősen szubjektív. Továbbá, az egyén szintjén megjelenő szándékhoz hasonlóan a motiváció is gyorsan változó befolyásoló tényezője e képességnek. A humán erőforrások motivációs tényezőinek egy része összefügg a szándékkal, az egyén, ha belső késztetést érez, mert szándéka van, képes és hajlandó tenni a fizikai biztonsága érdekében egyéni, közösségi és állami szinten is. Ugyanakkor fontos a külső motivációs tényező is, hogy a társadalmi munkamegosztás keretei között – bizonyos jogairól lemondó –, a közösség védelmét előtérbe helyező egyént, a közössége az állam hogyan kompenzálja, hogyan motiválja. A humán erőforrásnak alapvetően három összetevőjét célszerű vizsgálni a cselekvőképesség, a védelmi képesség szempontjából.

- aa, tudás,
- ab, motiváció,
- ac, adaptív/innovációs/improvizációs képesség.

aa, *Tudás*

A védelmi feladatok ellátása speciális képességeket és szaktudást igényelnek, melyek kialakítása hosszadalmas folyamat. Az oktatás, képzés, kiképzés, felkészítés keretei között elsajátított szaktudás, azok készség szintű alkalmazása, alapvető elvárás. Ezeket a képességeket azonban kiváló szinten felidézni, alkalmazni is kell tudni a békétől eltérő háborús, életveszélyes viszonyok között. A hon- és rendvédelmi feladatok jellemzője, hogy az egyén életének vagy egészségének kockáztatásával vagy feláldozásával is jár. (A két különböző hivatásrend esküjében is megjelenik e két eltérő megközelítés, honvéd: „...életem árán...”, rendőr: „...életem kockáztatásával...”.)

A nagy kockázatú feladatok ellátása, a fizikai biztonság megteremtése és fenntartása nem egyéni feladat. A tudás felhatalmazása, a jártasság megszerzése tovább folytatódik, hogy a hon- és rendvédelmi erők kisebb, majd egyre nagyobb kötelékében is legyenek képesek a feladatellátásra eltérő szaktudású egyének, csoportok, fegyvernemek, szakcsoportok, haderőnemek egymásra épülő, egymást támogató rendszere integrált képességet jelenítenek meg. Hogy e képesség valóban működőképes és használható legyen, ahhoz szükség van a kötelék szintű közös tudás és gyakorlat kialakítására. A tudástár bővítésének fontos eleme, a fizikai biztonsághoz kapcsolódó elméleti, doktrinális háttér, a „legjobb eljárások”, a korábbi műveletek tapasztalatainak megismerése és elsajátítása.

ab, *Motiváció*

Az egyén belső motivációja és az állam, a közösség „külső” motivációs eszköztára együttesen hat az egyénre. A motiváció nemcsak a védelmi szférához csatlakozás során fontos, hanem az is marad a képzés, az alkalmazás során mindvégig. A motiváció csökkenésével sérül és akár meg is szűnik a cselekvőképesség. A történelem során számtalan példa bizonyítja a kiábrándult, kifáradt ám anyagilag feltöltött katonai erők harcértékének megszűnését. Ugyanakkor az ellenkezőjére is számtalan példát találni. Ahogyan a szándék oldalon az egyén és a közösség a szabadság mellett, a függetlenség mellett dönt, ez olyan mozgósító-motiváló erőkéve képes hatni az egyénre, amely megsokszorozza a szaktudáson alapuló harcértéket. A morál szintje nehezen mérhető, általában könnyen lerombolható, de nagyságrenddel hosszabb idő alatt alakítható ki.

ac, *adaptív/improvizációs/innovációs képesség*

A motiváció, a tárgyi/szakmai tudás és a korábbi műveleti tapasztalatok, valamint az egyén más tevékenységi körében szerzett tapasztalatai megjelennek a műveletek hatékonyságának növelésében. A katonával szemben mindenkor elvárás a kezdeményező készség, amely nemcsak a feladat folyamatos megoldását jelenti, hanem új eljárások, hatékony módszerek és eszközök kifejlesztését és alkalmazását is. A szükséges eszközökből elkészített improvizált eszközök (traktorból páncélozott gépjármű) és házi készítésű robbanószerek (IED-k) sok esetben segítettek az anyagi, technikai hátrányban lévő hadviselőket az egyenlőtlenségek csökkentésében. Más szakmákban, az állam vagy a közösség irányításában alkalmazott eljárások adaptálhatók a védelmi képesség fejlesztése érdekében. A magyar történelemben is sokszor előfordult fordítva is e folyamat. Magyary Zoltán a magyar állam megújítása során felkérte Julier Ferenc volt vezérkari főnököt, hogy készítsen tanulmányt az I. világháború katonai vezetés-irányítási tapasztalatairól. A tanulmány célja az volt, hogy a nemzetközi példákhoz hasonlóan – hazánkban is felhasználják a katonai vezetés-irányítás tapasztalatait – melyek extrém körülmények között bizonyították helytállóságukat – az állam és közigazgatás átalakításához.⁶²

Az emberi tényezőnek, mint a cselekvés, a védelmi képesség összetevőjének több típusát lehet definiálni.

Általában a *honvédelemről szóló törvény alapján* megkülönböztethető az aktív, békében is gyakorlatilag azonnal rendelkezésre álló haderő, ez ma a Magyar Honvédség, és a hosszabb előkészítési időt igénylő, kiképzett tartalékosokat magába foglaló tartalékos rendszer. E tartalékos rendszert Magyarországon a kiképzettség szerint célszerű megkülönböztetni. Az önkéntes tartalékos rendszer kiképzett állománya alkalmas a honvédelmi feladatok ellátására az Alaptörvény előírásai szerint. A sorkatonaság felfüggesztésével viszont megszűnt a kiképzett tartalékosok folyamatos utánpótlása. Bár életkor alapján, és az törvényi előírás szerint 18 és 40 év között honvédelmi kötelezettsége van minden magyar állampolgárnak, ők nem tekinthetők valós harcértékűnek. Nem képzettek, nem rendelkeznek tapasztalattal. A törvények alapján meglévő, honvédelmi kötelezettségre kötelezettek csak egy teljes kiképzés után képesek a magas kockázatú védelmi feladatokat ellátni.

Az *egyesülési, vagy civil törvény* hatálya alá is tartoznak olyan szervezetek, egyesületek, sportkörök, szövetségek, melyek a hon- és rendvédelem feladatainak ellátásához szükséges képességek közül néhányat megjelenítenek. Ilyen szerveződések lehetnek a küzdősport, sportlövő, vadász, csapatjáték stb.

⁶² JULIER, 1932.

sportkörök, de a modellezés-makettezés, a rádióelektronikai szakkörök művelése is megtestesít honvédelmi képességeket. A terepen való tájékozódás, élés, túlélés, az elsősegélynyújtás vagy természetvédelmi tevékenység szintén igényel a honvédelem számára használható képességeket. Ezeket a szerveződéseket a hon- és rendvédelemhez fűződő viszonyuk alapján lehet besorolni. Vannak közöttük olyanok melyeket a honvédelmi tárca tart fent, mások szorosan együttműködnek vele, mások pedig önállóan végzik saját profiljuknak megfelelő tevékenységüket.

3.3.3. Cselekvés, vagyis a fizikai biztonság megteremtése és megtartása

Az egyén, a közösség, az állam a fizikai védelemre vonatkozó cselekvőképessége akkor kerül alkalmazásra, amikor a biztonsági környezetben olyan radikális változások állnak be, melyek a hon- és rendvédelem eszközei nélkül nem kezelhetők. Az említett erők bevonása természetesen nem zárja ki más, nem erőszakalapú érdekérvényesítő eszközök alkalmazását, inkább a komplex válságok komplex kezelése elve alapján feltételezi azokat. A cselekvés, a megfelelő szándék és a rendelkezésre álló megfelelő képességek esetén, az alábbi módokon valósulhatnak meg:

- a) Önerő alkalmazásával,
- b) *Közösen végzett cselekvés.*

a, *Önerő alkalmazásával*

melyben a kormányzati szervek mellett megjelennek a hon- és rendvédelmi szervek. Az átfogó megközelítés elvét szem előtt tartva a kormányzati szervek/szervezetek közötti összehangolt, a fizikai biztonság és természetesen más dimenziók biztonságának megteremtése érdekében összehangoltan és tervezetten cselekednek. A veszélyek fajtájától és irányultságától függően a komplex tevékenységben részt vevő hon- és rendvédelmi szervek egymásnak és más kormányzati szerveknek is nyújtanak támogatást (Military Assistance for Civilian Authority), ilyen például az árvizek vagy a hóhelyzet kezelése. A dominánsan katonai erővel, fizikai erőszak alkalmazásával kezelhető veszélyek esetén, az önerőből rendelkezésre álló hon- és rendvédelmi szervek képességeinek felhasználásával valósul meg a védelem. A legnagyobb mértékben, azonnal rendelkezésre álló erő az aktív kötelek. Harcértékét és alkalmazhatóságot tekintve alacsonyabb képességet testesít meg az Önkéntes Tartalékos Rendszer kiképzett állománya. Esetükben a mobilizálási idő és a szükséges felszerelések, eszközök megléte a kritikus kérdés. Bizonyos békétől eltérő jogrendszerben, a nem kiképzett, de hadköteles polgárok is bevonásra kerülhetnek a honvédelmi feladatokra a sorkatonaságot felfüggesztő szabályok hatályon kívül helyezésével. Legvégső esetben, ha a honvédelem nem jár sikerrel, és az ország megszállás alá kerül, vagy a központi irányítás (kormányzás) megszűnik a közösségek önszerveződésére alapozva, a védelmi képesség humán erőforrásainál megismert képességelemek alkalmazásával kialakulhat az önvédelmi kötelek, területvédelmi erők, gerillaharcot folytató – akár eleinte egymástól elszigetelt – csoportjai is. Természetesen ez a forgatókönyv – az alulról induló önszerveződés – az állam jelentős gyengülését, befolyásolását vagy megsemmisülését feltételezi.

b, *Közösen végzett cselekvés*

Az államok, országok érdekeik és értékeik védelme és érvényesítése érdekében hosszabb-rövidebb ideig érvényes szerződéseket és szövetségeket kötnek a különböző biztonsági dimenziókban. A diplomáciai, kereskedelmi és gazdasági, környezetvédelmi, tudományos együttműködés mellett számos más területen is léteznek ilyen megállapodások. Nincs ez másként a fizikai biztonság dimenziójában sem. Az érdek és érték azonosság, a földrajzi kötődés, a feltételezett előny vagy fenyegetés komplexitásainak figyelembevételével különböző mélységű és kötelezettségű nemzetközi védelmi együttműködések alakulnak ki.

A legintegráltabb, a közös fellépésre – leginkább egységesen – közel azonos szinten képes szerveződés a *szövetségi rendszer*. Hazánk esetében a NATO és az európai uniós tagság biztosítja azt, hogy a nemzetközi térben, többnemzeti együttműködésben, magasan szabályozott és egységesített eljárási rendek alkalmazásával érvényesítse védelmi igényeit.

Általában nem tartós célok, hanem egyszeri, eseti válságok, fenyegetése kezelésére alakulnak ad hoc szövetségek, más néven *koalíciók*. A koalíciók tagjai szintén érték és érdekvédelem alapján lépnek cselekvési közösségre, de olyan államok is csatlakozhatnak hozzájuk, akikkel hosszabb távon nincs elmélyült érték-érdek azonosság. Ezek az országok a veszélyben érintettségük, földrajzi elhelyezkedésük alapján válhatnak és válnak a koalíció tagjává. Ilyen kötelék volt az USA vezette Sivatagi Pajzs és Sivatagi Vihar hadművelet 1990-1991 között Kuvait felszabadítása érdekében, mely koalíciónak sok más ország mellett Szaúd-Arábia (földrajzi érintettség) és hazánk is (Euróatlanti Integráció) része volt. A meglévő nemzetközi globális (például ENSZ) és regionális (például EBESZ, Afrikai Unió) szervezetek is vállalnak felelősséget és tesznek a globális és regionális béke és biztonság megteremtése érdekében. Ezekre a szervezetekre és fizikai erő alkalmazási elveikre, gyakorlataikra jellemző, hogy sok tagország részvételével, de alacsonyabb szintű egységesített eljárásokkal valósítják meg feladatukat. E szervezetek műveleteire jellemző a sokszínűség, a világ vagy a régió reprezentálása. Az egymástól távol eső, vagy nem szorosan együttműködő védelmi erők integrált tevékenységének kialakítása idő és gyakorlás igényes. Ezek a szervezetek, az előbbi ismérvek és képességkorlátok miatt alapvetően az alacsonyabb intenzitású konfliktusok kezelésében, illetve a békefenntartás feladataiban vesznek részt.

Egy ország egyszerre több közösségnek is lehet tagja. Akár egy konfliktus kezelésében több szervezet kötelékében is részt vehetnek a stabilizációs folyamatban. Így történt ez például 1999 után a koszovói rendezés során, amikor a NATO vezette műveletben szolgáló magyar zászlóalj mellett az ENSZ UNMIK műveletekben is szolgált katoná és rendőr is.

A veszélyek keletkezése, hatása, komplexitása determinálja, hogy milyen típusú nemzetközi együttműködési formában érdemes a fizikai biztonság helyreállítása érdekében tevékenykedni. Minél komplexebb és intenzívebb a konfliktus, annál inkább szükség van az integrált egységesített eljárási rendeket magas szinten alkalmazó szövetségek bevonására.

c, *A közös cselekvéshez szükséges együttműködési képességek*

A különböző többnemzeti kötelékekben, különböző nemzetközi szervezetek, vagy szövetségek vezetése alatt tevékenykedő, eltérő feladatú és különböző nemzetű katonai kötelékek hatékony együttműködéséhez elengedhetetlen képesség az *interoperativitás*. Az eltérő szervezeti kultúrájú és funkciójú, felszereltségű katonai szervezeteknek más-más feladatrendszerük van a biztonsági környezet veszélyeit kezelő honvédelem rendszerében. Így nemzeti szinten is szükséges az együttműködés kialakítása, de ez egyszerű folyamat.

Az azonos kulturális gyökerek, az azonos nyelv és oktatási rendszer, a nemzeti haderő belső képzési és tapasztalat feldolgozó, szervező és tervező, vezető és irányító rendszere, a mindennapi katonai szolgálat biztosítja azokat a szellemi/tudati feltételeket, amik elengedhetetlenek az együttműködés képességeinek kialakításához és fejlesztéséhez. Hasonlóak az elvek a nemzetközi katonai együttműködések keretei között is. De a résztvevő nemzetek között nagyon sok eltérés van. Nem csak az eszközök, fegyverek, berendezések, felszerelések eltérőek, hiszen azokat a Nemzeti Támogató Elem rendszere hivatott kezelni a közös műveletek során. Nem a kommunikációs és adatátviteli eszközök sokfélesége akadályozhatja a magas szintű együttműködést, hiszen a híradórendszerek szervezési szabályai, valamint a korszerű technikai megoldások enyhíthetik a nehézségeket, lehetővé teszik az adatcserét. De a két fontos tényező (erő és eljárás) megléte is szükséges, hogy az eszközök interoperativitása esetén valóban létrejöjjön a teljes és hatékony együttműködés. A haderőről való gondolkodás erő-eszköz-eljárás összefüggésének a felhasználásával célszerű az interoperativitást vizsgálni.

ca, Eszközök

Az előbbieken már bemutatásra kerültek szempontok, amelyek meghatározzák a különböző adatátviteli-híradó eszközök együttműködési képességet. A nemzetenként eltérő eszközrendszerek létezése tény, a nemzet szabad, nemzeti érdekük mentén meghozott (például saját hadiipari fejlesztés és gyártás) döntés eredménye. A közös műveletekben az interoperabilitás technikai feltételeinek megteremtését vagy az eszközök „illesztésével” vagy pedig az alárendeltek részére azonos eszközök biztosításával (és a használatukhoz kapcsolódó kiképzéssel) lehet elérni. Természetesen az „illesztések” komoly tudományos-technikai és innovációs képességeket tételeznek fel sok esetben. A nemzeti védelmi ipart támogató, termékeit használó nemzeti haderők alapvetően saját eszközeik alkalmazására és üzemben tartására felkészültek, ilyen fajta tudással rendelkeznek. De az interoperabilitáshoz szükséges tudás már az alapvetés mások kategóriája.

cb, Erő

A kiképzett és felkészített katona megfelelő eszközök birtokában (alkalmazásuk tudásának a birtokában is) képes végrehajtani a kapott feladatot. Az erő tehát nem csak a rendelkezésre álló személyi állományt, a katonákat jelenti, hanem azok tudását, kiképzettségét, együttműködési képességet is. Az első megoldandó feladat az egyes haderőnemek, különböző funkciókat ellátó csapataiban szolgálók speciális szakmai és általános katonai ismereteinek mesteri elsajátítása mellett, a közös nyelv ismerete. Térségünkben, azokban a nemzetközi együttműködésekben, melyekben hazánk részt vesz az angol nyelv a domináns. A NATO, EU, ENSZ, EBESZ, Visegrádi Négyek közös műveleteinek munkanyelve az angol, Elengedhetetlen feltétele az introperabilitás kialakításának, hogy az együttműködésre kötelezett, abban résztvevő egyének megfelelő szinten beszéljék, írják, olvassák és értsék az angol nyelvet. Az angol nyelv elsajátítása és magabiztos használata, így az interoperabilitási képesség fejlesztése az elmúlt negyed század nemzetközi feladataiban való részvétel eredménye, „járulékos haszna”.

Eljárás

A közös nyelv használata még önmagában nem elegendő a hatékony együttműködéshez. Az eltérő nyelvű, történelmi-kulturális hátterű és oktatási rendszerű katonák alapvetően nemzeti szinten eltérő vezetési-irányítási, döntéshozatali, szervezési és tervezési módszereket alkalmaznak. Szükség van tehát arra is, hogy

e módszerek szabványosítottak, egységesítettetek legyenek valamennyi szinten. A közös nyelv ismerete megteremti a kommunikáció lehetőségét, de az eltérő értelmezése a szavaknak és fogalmaknak már nem segíti elő az együttműködési képesség fejlesztését. Az eltérő nemzetek, eltérő doktrinális hátterei, alkalmazott harcszabályzatai, törzsszolgálati utasításai nem segítik az együttműködést. Két megoldás lehetséges:

- vagy megismeri a partner nemzet doktrinális rendszerét (eljárási rendjeit), az alapvetően kétoldali együttműködésekben elképzeltetve,
- vagy kialakítanak egy közös eljárási rendet, amit valamennyi tagország magáénak tekint, és a közös műveletekben magára nézve kötelezőnek tart.

Mindkét esetben megjelenik ismét az erők oktatásának, képzésének kérdése, az interoperabilitási képesség doktrinális hátterének elsajátítása érdekében. Az eljárási rendek szabványosítása valamennyi együttműködési szinten szükségesek, hiszen napjaink műveleteire jellemző, hogy többnemzeti, összhaderőnemi, komplex és a nagy földrajzi térben kis kötelékek tevékenykednek, más kormányzati és biztonsági szereplőkkel együtt. Ma az interoperabilitási képességgel akár kötelék szinten is kell tudni rendelkezni, hiszen a szövetséges erők haderő szerkezetének egyes komponenseit más és más nemzetek biztosítják. A NATO béketámogató, stabilizációs műveletében Afganisztánban (de számos más országban is) a szárazföldi erők raj-szakasz szintű szervezeteinek is képesnek kell/kellett lenni együttműködésre az USA légierőjének gépeivel, hiszen alapvetően azok biztosították a művelet légi komponensét. A nagy földrajzi térben manőverező kis szárazföldi kötelékek sikeres feladat végrehajtásának, manőverezésének alapfeltétele a földi harcot támogatni képes „erőkivetítő” légi komponens léte és a vele való hatékony együttműködés. Az előbb példában kettős együttműködési képesség került bemutatásra, egyrészt két haderőnemi hatékony együttműködése, másrészt két nemzeti haderő kötelékeinek hatékony együttműködése.

Az elmélyült, begyakorolt és folyamatosan fejlesztett interoperabilitási képesség lehetővé teszi a műveletek során a fölény kivívását, a kezdeményezés megragadását és a szemben álló fél akarátának megtörését. De e képességre nem csak külföldön, békeműveletekben, stabilizációs műveletekben van szükség. A NATO alapokmánya, a Washingtoni Szerződés rögzíti a kollektív önvédelem jogát,⁶³ ami az ENSZ Alapokmányban megfogalmazott egyéni és kollektív önvédelem jogának elvén nyugszik,⁶⁴ így ez alapján a szövetség el tudja látni alapfeladatát, a kollektív védelmet. Bármely NATO tagország ellen intézett támadást, a szövetség egésze elleni támadásnak kell tekinteni, ezért a tagországok támogatást nyújtanak egymásnak a védelemre. A NATO Walesi⁶⁵ és Varsói⁶⁶ Csúcstalálkozóin megfogalmazott, és azóta már számos esetben megvalósult védelmi intézkedések alapján megelőzőként, az adott ország tényleges védelmi képességének növelése érdekében más NATO tagországok csapatai állomásoznak a balti országokban és Lengyelországban is.

⁶³ Észak-atlanti Szerződés, Elérhetőség: http://habe.hu/uploads/media_items/eszak-atlanti-szerzodes.original.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 5. cikk.

⁶⁴ UN Charter, Elérhetőség: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) Chapter 51.

⁶⁵ NATO NAC (2014): *NATO Wales Summit Declaration*. Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit_/sede240914walessummit_en.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁶⁶ NATO NAC (2016): *NATO Warsaw Summit 2016 Declaration*. Elérhetőség: http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/nato_2016/documents/nato_warsaw_summit_2016_declaration (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

A honvédelmi és a kollektív védelmi feladatok ellátásához, honi területen is elengedhetetlen az interoperabilitási képesség megléte. Ha pedig e két védelmi-képesség jelentőségét vizsgáljuk, rájövünk arra, hogy ez az egyes országok és a Szövetség szuverenitásának, megmaradásának alapfeltétele. A fizikai biztonság nélkül a függetlenség, befolyásolás mentesség, akarat- és cselekvési szabadság nem tartható fent. Az interoperabilitás kialakítása és fejlesztése egy folyamatos eljárás a szövetség életében. Stratégiai szinttől, taktikai szintig megvalósul, növelve ezzel a hatékonyságot, elősegítve az integrált védelmi képesség kialakítását az eltérő, nemzeti haderők között, a közös cél, a béke- és biztonság megteremtése érdekében.

3.4. Az állam, a közösség és az egyén viszonya a fizikai biztonság területén

Az egyéni, közösségi és az állami lét elengedhetetlen alapfeltétele a fizikai biztonság megléte. A biztonság megteremtésére, fenntartására és folyamatos növelésére tett erőfeszítések áthatják az írott és íratlan történelmünket. A fizikai biztonság nélkül nincs tartós létezés, a fiziológiai szükségletek kielégítése, a megmaradás mindennapos küzdelem, mely nemcsak az erőforrások megszerzéséért, de a saját és közösségi lét megőrzéséért is folyik. Az egyéni és a társas lét valamennyi szintjén és formájában a fizikai biztonság megteremtése erőforrásokat igényel. A veszélyek mértéke és fajtája határozza meg, hogy az erőforrások mekkora hányadát kell ráfordítani, de hogy kell, az biztos.

3.4.1. Az egyén és az állam viszonya a fizikai biztonsághoz

Az egyén szintjén, a *Maslow szükséglet piramis*⁶⁷ felhasználásával értelmezhető az emberi lét és a fizikai biztonság kapcsolatrendszere. A szükséglet piramis egymásra épülő, egymást feltételező szintjeinek első két eleme vizsgálatunk tárgya. Az első szint legalapvetőbb szükséglet mely az emberi, egyéni léthez elengedhetetlen az *élelem* és az *ivóvíz* rendelkezésre állása. A fiziológiai szükségletek e két domináns eleme rendelkezésre állása nélkül az élet elképzelhetetlen. (Természetesen az élethez szükség van oxigénre is, de annak korlátlan rendelkezésre állása miatt az ahhoz való hozzáférést nem kell vizsgálni. Igaz a levegő minősége napjainkban már megjelenik, mint a környezeti biztonság egyik összetevője és a komplex biztonsági rendszer egyik, az emberi beavatkozás hatására befolyásolt eleme). Ivóvíz és élelem nélkül az egyéni lét rövid időn belül megszűnik. Az ember oxigén nélkül 3 percet, ivóvíz nélkül 3 napot, élelem nélkül 30 napot képes túlélni. Látható, hogy az alapvető erőforrások létfontosságúak, megszerzésük mindennap szakadatlan küzdelmet igényel. A szükséglet piramis második szintje a *fizikai biztonságot* foglalja magában. Természetesen e rendszerben is tág fogalomként értelmezhető a fizikai biztonság, mely magában foglalja az egyéni *élet megóvása* mellett a rendelkezésre álló, vagy megszerzhető fiziológiai igények kielégítéséhez szükséges *erőforrások védelmét* is. A fizikai biztonság megteremtése és fenntartása erőforrásokat von

⁶⁷ Maslow szükséglet piramis: egymásra épülő módon (alapvetőtől az összetettig) foglalja rendszerbe az emberi lét különböző szükségleteit. 1. szint: fiziológiai, 2. szint fizikai biztonság, 3. szint: szeretet és összetartozás, 4. szint: önbecsülés, 5. szint: önmegvalósítás.

el az emberi léthez szükséges erőfeszítésektől és feltételektől. Anyagi ráfordítással és élő erővel is hozzá kell járulni a fizikai biztonsághoz az egyéni és a közösségi lét valamennyi szintjén. Az *állam alapvető funkciói* történelmi koronként, ideológiákként és eszmékként, lehetőségek és külső hatások szerint sokféleképpen változtak. Az állam feladatairól, kötelezettségeiről, céljairól sokféle elmélet található. E tanulmánynak nem célja az állami funkciók definiálása, a fejlődés, a változások ok-okozati összefüggéseinek feltárása, csupán a fizikai biztonság szempontjából elengedhetetlenül szükséges funkciók bemutatásával az állam megmaradása és a biztonság kapcsolatának feltárása. Az állam számos külső, „puha” és érték közvetítő funkciót is ellát a belső funkciói mellett. Az állam helyének meghatározása, az érdekek és értékek védelme a nemzetközi térben, az államot alkotó közösségek és egyének felé érték közvetítés, magatartási normák bemutatása, az összetartozás és a közös múlt, emlékezés feltárása és ápolása mellett az állami lét belső tényezői elsődlegesen kapcsolódhatnak a fizikai biztonsághoz. Az állam belső funkciói:⁶⁸

- Az állam képes a *védelmet* megteremteni, szavatolni a fizikai biztonságot az egyén és az állami szinten is. A szabad akarati cselekvés, az érdek és értékvédelem megköveteli a befolyásolás-mentes létezés, mely szavatolásának egyik lételeme a megfelelő fizikai biztonság.
- Az állami lét fenntartás és funkciók ellátáshoz erőforrásokra van szükség, melyeket *elvonás* formájában szervez meg az állam az egyéntől, és közösségtől. Az elvadás biztosítja az anyagi és humán fedezetét a funkciók ellátásának, úgy a külső és a belső biztonság megteremtésének és fenntartásának.
- Az állami funkciók és feladatok ellátásához, az egyéni és közösség szintű boldoguláshoz és stabilitáshoz az állam *elosztó* szerepkörben is tevékenykedik. Az elvonás során felhalmozott erőforrásokat meghatározott rendezőelvek alapján (politikai, ideológiai, történelmi, vallási, társadalmi stb.) elosztja a közösségek között. Az elosztás területei és mértéke államoktól függően sokféle lehet. Alapvetően a közfeladatok, a közellátások területén jelenik meg az állam kötelezettsége során, ott ahol nincs mód más finanszírozási formákat alkalmazni, vagy azok nem hosszabb távon fenntarthatóak. Ilyen nagy elosztások a közrend és közbiztonság, haderő, szociális ellátórendszer, egészségügyi ellátórendszer, oktatás, infrastruktúra és a stratégiai nyersanyagokkal való gazdálkodás.
- Az egyén, a közösségek egymáshoz és az államhoz való viszonyát *szabályozni*, az előírt normáktól eltérést *szankcionálni* kell, mely az állam feladata.

Természetesen számos más funkciója is lehet az államnak a már említett politikai, ideológiai, történelmi, vallási vagy társadalmi okok miatt is.

Az állam léte és funkcióinak ellátása különböző színvonalon valósul meg, és különböző erősséget, hatékonyságot mutat. A nemzetközi életben használt fogalom a bukott (failed) vagy széteső (fragile) államokat vizsgáló eljárási mód, melyet a „Fund for Peace” független, nonprofit szervezet készít el évről évre. A széteső állam index (Fragile State Index-FSI) 12 tényező vizsgálati eredményeink összegzésével állítja rangsorba – 2016-ra vonatkozóan 178 országot – az államokat. A tizenkét tényező az alábbi öt kategóriában sorolva kerül vizsgálatra:⁶⁹

⁶⁸ BOLDIZSÁR, 2015. 21. old.

⁶⁹ FUND for Peace (2017): *Fragile States Index 2017*. Elérhetőség: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/951171705-Fragile-States-Index-Annual-Report-2017.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 26 – 33. old.

- *Kohéziós indikátorok:*
biztonsági apparátus,
a tagolt, heterogén elit,
csoport sérelem,
- *Gazdasági indikátorok:*
gazdasági hanyatlás és szegénység,
egyenlőtlen fejlődés,
munkaerő áramlás és agyelszívás,
- *Politikai indikátorok:*
az állam legitimitása,
közfeladatok, közszolgáltatások,
emberi jogok és törvényesség,
- *Szociális indikátorok:*
demográfiai nyomás,
menekültek és hontalanok,
- *Kereszt indikátorok:*
külső behatások.

Egy korábbi felosztás szerint, a bukott államok meghatározásához az alábbi négy ismérvet vizsgálták:⁷⁰

- amely kormány nem ellenőrzi hatékonyan az ország egész területét,
- amelynek legitimását nem ismeri el a lakosság egy része,
- nem képes a közbiztonság vagy egyes közszolgáltatások (oktatás, egészségügy) biztosítására,
- és nem birtokolja az erőszak monopóliumát.

Mind *egyéni*, mind pedig *közösségi* és *állami szinten* is megjelenik és *jelen van* folyamatosan a *fizikai biztonság* fogalma. Az *egyéni* és *közösségi*, *állami lét* és *fennmaradás alapja az élet és az erőforrások megvédésének képessége*. A szűkös erőforrásokért folytatott szakadatlan küzdelem vesztesei elvesztik a létfeltételeket, így életük kiszolgáltatott, nem biztonságos. Egyéni szinten a megmaradás, közösségi szinten a társadalmi reprodukció, állami szinten a fennmaradás válik kockázatosszá. A fizikai biztonság hiányát, hiányosságát más faktorokkal való együttállását és hatását az állami létre a Bukott Állam Index, illetve a Széteső Állam Index is bemutatja. A komplex biztonságfelfogáson alapuló Index korábbi és jelenlegi formája is nagy figyelmet szentel a *fizikai biztonság, az erőszak jelenlétére és az állam megmaradása szempontjából annak monopol ellenőrzés alatt tartására*. Az állami lét komplex feltételek kedvező együttállásának, vagy azok hatékony alakításának eredménye. Az állami szint alatt a kisebb-nagyobb közösségekbe tömörülő egyének szintén törekedtek és törekszenek ma is a fizikai biztonság megteremtésére. A gyenge központi akarat (kormány), vagy nem létező államok esetében is a valamilyen rendező elv (etnikai, vallási, ideológiai, kulturális, nyelvi...) alapján csoportosuló emberek törekedtek fizikai biztonságuk megteremtésére. A fizikai

⁷⁰ WAGNER, 2006. 344. old.

biztonság közösségi szinten nem értelmezhető bizonyos állami funkciók ellátása nélkül. A hivatalosan el nem ismert (beljogi vagy nemzetközi), de állami funkciókat is ellátó közösségeket „árnyékkormányoknak” nevezzük. A fizikai biztonság megteremtéséhez szükséges erőforrásokat meghatározott, a közösségi életet átható szabályozási elvek alapján vonják el a közösség tagjaitól és kerülnek a védelmet ellátókhöz az elosztás keretei között. A történelem során, de napjainkban is számos olyan közösséget ismerünk melyek írott, vagy íratlan magatartási szabályai évszázadok óta garantálják a közösség fennmaradását, akár úgy is, hogy azok nem részei az adott ország jogrendjének, sőt egyes elemeiben ellentmondásban vannak azokkal. Afganisztán és Pakisztán területén élő pastu törzsek életét, külső és belső viszonyait, magatartási elvárásokat fogalmaz meg a „*Pastun wali*”.⁷¹ Európában alapvetően a Koszovóban élő albánok esetében ismert a „*Dukagjini Törvénykönyve*”, amely évszázadokon keresztül a kollektív emlékezet részeként szabályozta az egyén és közösség életét a megmaradás érdekében. Ma már ez a magatartási szabály megismerhető, lejegyezett és hozzáférhető.⁷²

A közösségek megmaradását szabályozó magatartási előírások segítették és segítik ma is a veszélyben, szükséghelyzetben lévők életének megtartását és könnyítését. *Az egyén a közösséghez tartozás jegyében elfogadja és gyakorolja az előírásokat, így a közösség tagjainak tekinti, és lehetőségei szerint megvédi.* A közösséghez tartozás feltétele a szabályok elfogadása, cserében pedig fizikai biztonságot kap az egyén.

Az egyéni, közösségi és állami lét csak komplex módon értelmezhető. Az erőforrásokhoz való hozzáférés, ami az egyén szintjén az élelmet és a vizet jelenti, az állami szinten a gazdaság biztonságaként értelmezhető. A közösségi és állami lét fenntartásához szükség van a kapcsolatok szabályozására és az eltérések szankcionálására. A közösségi feladatok ellátásának finanszírozásához, erőforrások elvonására majd újraelosztására van szükség. A fizikai biztonság megteremtése komplex feladata és elemi létérdeke az emberi közösségek, az államok és az egyén fennmaradásának.

3.4.2 A civil kontroll

A társadalom, a politika és a haderő kapcsolatrendszerét vizsgáló teoretikusok mindannyian egyetértenek a klasszikus Clausewitz-i megfogalmazással, mely szerint a politikának prioritása van a haderő felett. A politika határozza meg a célokat, a haderő alkalmazása, a háború e cél elérésének egyik eszköze.⁷³

A haderő a társadalmi munkamegosztás keretében, egy speciális *társadalmi szerződéssel* biztosítja az állam és a társadalom létét, fizikai biztonságát. A közösségi létért vállalt *kötelezettség*, jogkorlátozottság viszont bizonyos *kompenzációkkal* nyer ellentételezést. A jogok és kötelezettségek, korlátozások és kompenzációk történelmi koronként és uralkodó ideológiánként változó összetételű és mértékű.

⁷¹ RZEHA, 2011. *Doing Pashto*. Afghanistan Analysts Network, Elérhetőség: <https://www.afghanistan-analysts.org/wp-content/uploads/downloads/2012/10/20110321LR-Pashtunwali-FINAL.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁷² *The code of Leke Dukagjini* (1989). New York (USA) Gjonlekaj publishing company.

⁷³ CLAUSEWITZ, 1961. 15., 55. old.

A haderő az állam és a társadalom életében egy különös kategória. Része a társadalomnak, kialakít egy hivatást, mely az erőszak alkalmazásával valósítja meg a kitűzött célokat, biztosítja az állam, a társadalom részére a fizikai biztonságot. Az erőszak ténye és a hozzá alkalmazott eszközök típusai, azok pusztító ereje az, ami miatt az állam és a társadalom rendszerében különleges. A haderő által használt eszközök, a személyi állomány kiképzettsége, felkészítettsége és motiváltsága, valamint a végrehajtandó háborús és nem háborús feladatokhoz kialakított és elsajátítandó doktrinális – szabályzó háttér együttes alkalmazása egyedi képesség, az állami-társadalmi térben. *Egy országon belül nincs olyan erő, szerveződés, eszközpark és koncentráció, amely képes megállítani a kontroll nélküli haderőt.* A történelem során számos puccs, diktatúra példázta, ha a haderő feletti ellenőrző szerep elvész, megbomlik vagy rosszul működik: az eszközből célkijelölő hatalmi tényező lesz. A haderő különös jellegét a fentiekén kívül az is adja, hogy *tagjai kötelességük teljesítése során a legvégsőkig elmennek, életük árán is teljesítik vállalt hivatásuk;* tett esküjük szerint a társadalom, az állam védelmét. A haderő szervezettsége extrém terep-időjárás-műveleti környezetre való felkészültsége, és technikai felszereltsége szerinti alkalmasságával, a váratlan és nagy kockázatú (egyéntől, állami szintig) feladatokat képes ellátni információhiányos, komplex viszonyok között is. Ezek a *képességek* teszik alkalmassá a haderőt, hogy *az állami létet a legszükségesebb helyzetben, a legmagasabb intenzitású háború esetén is védelmezzék.* A haderő képes arra, a specialitásai: vezetési-irányítási rendszerei alapján, hogy az állami cselekvőképesség korlátozottsága, vagy hiánya esetén is létezzen, illetve működjön. Az állam eszköztárában az érdek és értékvédelem, a szuverenitás, a szabad cselekvőképesség, a területi egység és sértetlenség fenntartása érdekében *a haderőn túl már nem áll más rendelkezésre, ami a fizikai biztonságot szavatolná.* A háború, így a haderő alaprendeltetés szerű használata az utolsó eszköze az állami érdekérvényesítésnek. A politikai, társadalmi, gazdasági eszközök és lehetőségek kudarca esetében a háborúk, a haderő alkalmazása az utolsó, de már nem békés eszköz. Amennyiben ez az eszköz is kudarcot vall, az állam elveszíti szabad cselekvőképességét. Természetesen az állami eszközök alkalmazása nem egymástól elkülönülve valósulnak meg, ahogyan az „a „Komplex műveleti környezet” részénél megtalálható.

A haderőnél, mint utolsó lehetőség kiemelten fontos, hogy az állami lét garanciális eleme legyen, mindenkor az állam érdekeit szolgálja és legyen is felkészült arra. A civil kontroll intézménye az, amely különböző formákban és erővel, de megvalósítja az ellenőrzést az eltérő történelmi körök, állami és politikai berendezkedésű országok esetében. *A civil kontroll biztosítja, hogy az állam léte érdekében alkalmazott erőszak ellenőrzött és állami monopólium alatt álló tevékenység legyen.* A társadalmi munkamegosztás keretében tevékenykedő, a társadalom részét képező haderő a sajátosságaiából adódóan hivatásrendeket alkot. Az extrém és sok bizonytalansági tényezőtől befolyásolt műveletek során szükséges és kialakult egy olyan összetartó erő, amely csak a hivatásrendre, és főként vezetőikre jellemző. A speciális hivatásrendiség, az együvé tartozás, mely plusz erőt és plusz képességet ad, kvázi erősokszorozó hatással rendelkezik, alapvetően „testületi szellemből, a speciális szaktudásból és a felelősség felismeréséből, vállalásából ered.”⁷⁴ A civil kontroll történelmi tanulmányozásának, megjelenési formáinak a politika és a haderő e viszonyrendszerének megértéséhez Huntington: Katona és az állam⁷⁵ műve szolgál megfelelő tájékozódásul. A civil kontroll megjelenésének és megvalósításának két fajtája különíthető el:

⁷⁴ HUNTINGTON, 1994. 19–20. old.

⁷⁵ HUNTINGTON, 1994.

- a) szubjektív civil kontroll,
- b) objektív civil kontroll.

a, *Szubjektív civil kontroll* esetén a politikum és a haderő viszonyában a *civil hatalom maximalizálására* van törekvés.⁷⁶ A szubjektív civil kontroll megvalósulásának többféle fajtája létezik attól függően, hogy a civil csoport milyen viszonyban van a hatalommal és a hatalmi ágak megosztásában mely területhez tartozik. Így megkülönböztethető a törvényhozás, a végrehajtó hatalom, vagy társadalmi osztály által gyakorolt civil kontroll. Huntington fogalomrendszere szerint:

- kormány intézmény által gyakorolt,
- társadalmi osztály által gyakorolt,
- alkotmányos forma által gyakorolt civil ellenőrzés.

b, *Objektív civil kontroll*, vagyis a *katona-szakmai professzionalizmust maximalizálása*. A katona-szakmai professzionalizmus, mint alapérték meghatározó elemi tétele garantálja, hogy a legjobb szaktudás szerint, politika és hatalmi befolyásoktól mentesen kerül végrehajtásra a haderő alkalmazása. A haderő mindennapi működése, felkészülése során is érvényesek az objektív civil kontroll alapelvei. A célokat kitűző – és az alkotmányos keretek között a cselekvési szabadság jogi és erőforrás oldali feltételeit is meghatározó – politikai szint és a haderő viszonyát objektív tényező határozza meg. Bár a haderőtől elvárt követelmény a lojalitás, de ez demokratikus berendezkedésű országokban nem okoz diszharmóniát. A haderő, a kormányzat az ország végrehajtó hatalmi ágának része, a katona pedig, mint állampolgár a társadalom része. Így tehát egyéni és intézményi szinten is érdek és értékazonosság van a célkijelölő politikum és az érdekérvényesítő eszköz a haderő között. A lojalitás nem ideológiai elkötelezettséget jelent, hanem az érdek és értékazonosságot, amely megjelenik a társadalomban, törvényhozásban és a végrehajtó hatalomban. Tehát az objektív civil kontroll esetén tág lehetőség nyílik egyéni szinten arra, hogy a karrier, a megítélés, minősítés és elismerés a szakmai teljesítmény, a hivatásrendre jellemző professzionista tudás és alkalmazása alapján alakuljon. Nem politikai pártokhoz, formális vagy informális hatalmi központokhoz kell igazodni és azok elvárásainak megfelelni, hanem az állami monopóliumban lévő, az ország érdekeit és értékeit védő erőszak alkalmazás képességet kell magas szintre fejleszteni.

c, *Nemzetközi civil kontroll* értelmezése is az előző, az objektív civil kontroll elveit veszi alapul és alkalmazza azt a nemzetközi és regionális szervezetek, szövetségek katonai képességeinek és műveleteinek vonatkozásában. Példaként két szervezetet alapul véve, az ENSZ és a NATO katonai műveleteiben is megjelenik a civil kontroll. Kettős formában, két szinten érhető tetten e funkció. A kettős civil kontroll⁷⁷ egyfelől a nemzetközi szervezet, vagy szövetség politikai – mint legfelső döntéshozó testületének kontrollja a többnemzeti haderők tevékenysége felett. E nemzetközi kontroll szerep a műveletek konkrét végrehajtása során is folyamatosan jelen van, funkcionál, tekintettel a műveletek komplexitására (alapvetően a politikai, katonai, gazdasági erőfeszítések integrálása érdekében).

⁷⁶ HUNTINGTON, 1994. 85–86. old.

⁷⁷ BOLDIZSÁR, 2001b. 15–16. old.

A másik civil kontroll szint az előző részben megismert nemzeti civil kontroll. A csapatküldő nemzetek a közös műveletre felajánlott és rendelkezésre bocsájtott erők felett továbbra is fenntartják – különböző mértékben – az ellenőrzési funkciót. E funkciókat áttételesen a nemzetközi szervezet, illetve a szövetség politikai döntéshozó és irányító testületén keresztül tehetik meg. Közvetlen módon pedig a feladatban résztvevő erők nemzeti kontroll alatt tartásával biztosítják a hazai jogrend érvényesülését, illetve az erők alkalmazásának kereteit. A nemzeti korlátozások intézménye olyan kontroll funkció – melynek sok megvalósulási formája rögzített jogszabályokban – melyek a csapatküldő ország igényeinek megfelelően tudja fenntartani ellenőrzését. E kettős kontrollban megvalósuló nemzeti kontroll biztosítja azt, hogy az állam folyamatosan ellenőrizheti, hogy a felajánlott erők az érdekeinek és értékeinek, felszereltségének és kiképzettségének, képességének és korlátainak, valamint a vállalásoknak megfelelő módon kerül alkalmazásra. A példaként felhozott NATO esetében az Észak-Atlanti Tanácsa (NAC), az ENSZ esetében a Biztonsági Tanács látja el a nemzetközi kontroll szerepét. Mindkét szervezet esetében e politikai – legmagasabb szintű – döntéshozó testületek jelölik ki az elérendő célokat, melyek teljesítését a – katonai erővel elérendő részét – a nemzetközi kötelékre, mint a megvalósítás eszközére bízzák. A konkrét művelet során is megjelennek a politikai és a katonai funkciók kapcsolata, melyben továbbra is elsőbbsége van a politikának. A gyakorlati megjelenési formája az adott művelet politikai vezetője, tanácsadója formájában ölt testet. A komplex válságok komplex kezelésének hatékony módja a civil kontroll ilyen formájú kiterjesztése. Az átfogó megközelítés –mely a NATO-ban e komplex kezelési módszer megnevezése – biztosítja, hogy a több biztonsági dimenzióban megvalósuló, a stabilitást és a békét előmozdító erőfeszítések összehangoltak legyenek. Mivel *a végcél minden esetben a politika által determinált, ezért elengedhetetlen a célkijelölő politikum kontroll funkciójának fenntartása*, amely természetesen nem azonos a komplex kezelés politikai dimenzióiban tett erőfeszítésekkel.

3.4.3. Az öngondoskodás helye a biztonság rendszerében

A nemzetközi térben, vagy az egyes országokon belül dúló polgárháborúk, konfliktusok esetén, de a nagy-kiterjedésű pusztító katasztrófák okán is *az állam cselekvőképessége korlátozódik, egy vagy több funkcióját nem, vagy csak részlegesen képes ellátni*. A veszély intenzitásával, a károkozás növekedésével arányosan az állami funkciók ellátási képességének korlátozódása szükségessé teszi az állampolgárok öngondoskodásának felértékelődését. A békében, békétől eltérő és háborús időszakokban az egyénnek és közösségnek *eltérő szubjektív biztonságérzete* van, illetve *eltérő igényei merülnek fel a fizikai biztonság*nak megteremtése és fenntartásának érdekében. Az egyének feladata, cselekvési lehetőségei rendkívül sokfélék lehetnek a saját fizikai biztonságuk szavatolása érdekében. Alapvetően a törvényi lehetőségek és a biztonságérzet határozza meg a cselekvés spektrumát. Egyéni szinten a saját és a kisközösség érdekében, nem szervezett formában is számos aktív és passzív cselekvéstípus segíti a biztonság fokozását. Az egyén cselekvőképességének kialakításához a normál, béke időszakban természetesen állami beavatkozásra, támogatásra, *megengedő jogszabályi környezet* megteremtésére is szükség van. Az *egyéni cselekvőképesség* megjelenhet balesetek, katasztrófák esetén, de bűncselekmény, terrortámadás, fegyveres konfliktus során is szükség van az individuuum *hozzájárulására a saját és környezete biztonsága érdekében*. A saját és társak életének mentése, a hatóságok értesítése és használható információval való ellátása, szélső-

séges esetekben a támadás lassítása, vagy megállítása, a károk enyhítése, mind egyéni hozzájárulás a közös biztonsághoz. Az elmúlt években, Európában is tapasztalható új típusú terrortámadások, illetve a hibrid fenyegetés első két fázisának hatásai az egyént célozzák. Az egyénben keltett félelem befolyásolja viselkedését, magatartását, szokásait és determinálja a közösség viselkedését is. Az egyéni szinten keletkező félelem közösségi, kollektív féleleméretté alakulva befolyásolja az állam, a központok kormányzat megítélését is. De az egyénnek ezen új típusú fenyegetések között is meg kell teremtenie saját és mikro-környezete biztonságát. *Az egyénre is fókuszáló új fenyegetéstípusok újfajta egyéni reagáló képességet igényelnek.* Az állam biztonságát ellátó funkciói mellett az *egyénnek is fokozottan hozzá kell járulnia a saját és környezete biztonságához.* A *biztonságtudatosság* kialakítása hosszú és összetett folyamat. A veszélyek felismerésének képességén túl magában foglalja az elhárításra és a kárenyhítésre hivatott szervezetek ismeretét, a szükséges információk körének ismeretét. Szükséges továbbá az önbizalom, hogy cselekvőképés polgárként viselkedjen fenyegetettség esetén. Szélsőséges esetekben – az elmúlt évek terrortámadásai során megtapasztalt módon – az egyén aktív szereplővé is válhat. Bár nem elvárható és főként nem kötelező a szembeszállás, de vannak vészhelyzetek, amikor az életben maradásnak csak ez az egy módja lehetséges. *Az egyén öngondoskodási képességébe tartozó önvédelem nem választható el az államtól.* Történelmi koronként a hatalom, az állam változó módon, de mindig épített az egyének védelmi-önvédelmi képességére.

Az *önvédelem* az ember elidegeníthetetlen joga. Hogy milyen jogszabályi környezetben és milyen feltételek között, milyen felkészültséggel és milyen gyakorisággal valósul meg az koronként és országoként eltérő. Az eseti, alkalmoszerű ön- és *kollektív önvédelem* véletlenszerűen, ritkán bekövetkező veszélyek elhárítása esetén értelmezhető. Feszültség, válság, konfliktus idején valamilyen tartós szerveződés alakul ki az egyének között a kollektív (kis és nagyközösségi) biztonság szavatolása érdekében. Ezek a *közös védelmi képességek két irányból is szerveződhetnek.* Az állam gyengülése, ideiglenes működésképtelensége esetén a biztonsági igény *alulról*, az egyének szintjéről fejt ki önszerveződő hatását. Az állam működőképessége esetén megfelelő felkészüléssel, a veszélyek *felülről* jövő (tehát államcentrikus) kezdeményezésként valósul meg, a biztonsághoz való egyéni hozzájárulás hasznosulása. Az egyén hozzájárulása a biztonsághoz önkéntes, tehát szabad akaratából az ön és a közösségi érdek szem előtt tartásával megvalósuló szerveződésnek Magyarországon is vannak hagyományai.

A belrend és belbiztonsághoz való hozzájárulás szerveződése az önkéntes és területi alapon szerveződő, a rendőrséggel szorosan együttműködő polgárőrség intézménye. A katasztrófák kezelése érdekében az önkéntes tűzoltóság nyújt ellenőrzött szervezeti lehetőséget az egyén részére, hogy a biztonsági környezet aktív alakítójává váljon. Az életre hívott Önkéntes Tartalékos Rendszer (ÖTR), mely a Magyar Honvédség aktív hadereje mellett épít a katonai biztonság megteremtése és fenntartása érdekében vállalt egyéni felajánlásra, szintén az egyéni és az állam biztonsági közösségének megjelenési formája. Az ÖTR részeként az elmúlt időszakban kialakított és képességnövelés állapotában lévő Területvédelmi Tartalékos Kötelék az egyén szűkebb lakóhelyén biztosítja az önkéntes katonai szolgálatot. A rendszer alkalmas a klasszikus katonai feladatok ellátására, de helyben lévő erőként gyorsabban mobilizálható helyi feladatok megoldására, illetve személyi állománya helyismerettel is rendelkezik.

A polgárok ellenállására szabadságok és szabad cselekvőképességük megőrzésére nemcsak erőszakos, önvédelmi eszközök állnak rendelkezésre. A polgári engedetlenség, a *csendes ellenállás* is biztosíthatja a szabadsághoz való jog érvényesülését. De a legrosszabb eshetőségre készülve egyéni, közösségi,

és állami szinten is az agresszió, a befolyásolás elhárítására kell készülni, ha szükséges, fizikai erőszak alkalmazásával is. Konfliktusok idején, *veszélyhelyzetben jelentősen felértékelődik a közösséghez tartozás fontossága*. A közösség normáinak elfogadása és gyakorlása a közösséghez tartozás előnyeit is biztosítja az egyén számára. A közösségnek nagyobb esélye és lehetőségei vannak a fizikai biztonság megteremtésére, a kollektív önvédelem hatékony alkalmazására. Koszovóban a Kanun, Luke Dukagjini Törvénykönyve,⁷⁸ Afganisztán és Pakisztán pastuk lakta területein pedig a „Pashunwali”⁷⁹ biztosítja a közösség megmaradásának szabályrendszerét. Az előbbi írásos formában is majd 100 éve létező magatartási kódex, míg az utóbbiról csak elemzések állnak rendelkezésre. A két példa esetében is látható, hogy a szélsőséges, alapvetően veszélyes környezetben a közösség mindennapi életét meghatározó, a közösségen belül kiegyenlített és szolidáris, kifelé pedig védelmi jellegű kódexek biztosították és biztosítják ma is a közösségek fennmaradását.

A békés eszközökkel, és a kollektív önvédelem intézményével együtt e magatartási szabályok olyan közösségeket tartanak fenn, amelyek bizonyos állami funkciókat is ellátnak. A '90-es évek Koszovójában az *Ibrahim Rugova* által vezetett ellenállás alapvetően békés eszközökkel kívánta elérni a függetlenséget. Az „*árnyékkormányzat*” kialakításával Jugoszlávia állami befolyását csökkentette, saját belső szabályrendszerével teremtette meg a „*virtuális állam*” létfeltételeit.⁸⁰

Az albán diaszpóra által megfizetett szolidaritási adó mint bevétel biztosította az ellátórendszerek (egészségügy, oktatás, szociális ellátás) bizonyos szintű működését. A saját parlament és kormány meghatározta az élet szabályozottságát, vezette és irányította az albán közösséget. Később a fizikai védelem, a biztonság, és az „*árnyékkormány*”, a „*kvázi állam*” cselekvőképességének fenntartása érdekében fegyveres csoportok alakultak a '90-es évek közepétől. Az alulról, az albán etnikai csoportoktól induló kezdeményezés, a polgári és szabadságjogok védelme az állami funkciók egy részének átvétele, a fegyveres harc útján elvezetett a nemzetközi beavatkozásig, majd 2008-ban Koszovó függetlenségének kinyilatkoztatásáig. A „*kvázi állam*” így a világ országainak több mint a fele által elismert legitim állam lett.

Az állami szint alatti, fizikai biztonság megteremtése érdekében tevékenykedő csoportok, szervezetek között speciális helyet foglalnak el a *magánbiztonsági és magán katonai cégek*. E cégtípusok profitorientált módon, állami szabályrendszerek keretei között járulnak hozzá a biztonsághoz. A fizikai biztonság megteremtésében és fenntartásában és mindkét cégtípus szerepet játszik, bár a nyújtott szolgáltatások eltérőek lehetnek. E cégek kezdetben alapvetően a személy, objektum, vagyonőrzésekben és szállítmány kísérekben vettek részt. E biztonsági cégfajta és tevékenységi kör stabil, kiszámítható demokráciákban élő országokban is jelen van és járul hozzá a biztonsághoz, de ilyenkor természetesen tevékenységi körükben a katonai jelleg jelentősen korlátozott. Hasonlóan az őrzésvédelmi feladatokhoz a katonai szolgáltatást nyújtó magáncégek különböző logisztikai és távközlési feladatokat is ellátnak ma is. A cégek következő tevékenységi köre az objektumok üzemeltetése, az energiaellátás, valamint a csapatok ellátása és a kisebb javítási-karbantartási munkák. Az eddig említett feladatokra alapvetően két ok miatt kerültek „privatizálásra”.

⁷⁸ *The code of Leke Dukagjini* (1989). New York (USA) Gjonlekaj publishing company

⁷⁹ RZEHAJ, 2011. *Doing Pashto*. Afghanistan Analysts Network, Elérhetőség: <https://www.afghanistan-analysts.org/wp-content/uploads/downloads/2012/10/20110321LR-Pashunwali-FINAL.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁸⁰ KISS, 2016. 97. old.

Egyrészt, mert a hidegháború statikus és nagykockázatú szembenállása után, a bipoláris világrend megszűntét követően a szövetségek, nemzetközi közösségek, az egyes államok haderői egyre gyakrabban s egyre bonyolultabb, nagyobb létszámot igénylő és honi területekről távoli műveletekben vettek és vesznek részt. Ez jelentős élőerő igényt támaszt a műveletek adminisztratív, logisztikai, technikai és üzemeltetési, valamint őrzésvédelmi feladatainak ellátásának vonatkozásában. Másrészt pedig, a hidegháború után általános trenddé vált a nagy létszámú, sorozási elven alapuló haderők átalakítása. A létszám csökkenésével, majd a kötelező sorkatonai szolgálat megszüntetésével vagy felfüggesztésével a haderők jelentősen átalakultak. Létszámuk csökkent, de a meglévő állomány szakmai tudását maximalizálva a professzionális haderő alkotórészévé vált. E professzionális katona léte két megoldandó helyzetet idézett elő, az egyre nagyobb létszámokat igénylő, alapvetően béketámogató, államépítő műveletek során. A professzionális katona a felkészültsége, szolgálati ideje, harcértéke alapján jóval költségesebb humántőke, mint a korábbi időszakok sorkatonája. Így az egyes adminisztratív, logisztikai, technikai és üzemeltetési, őrzés-védelmi feladatok fajlagos költsége jelentősen megnövekedett. Másfelől pedig a nemzetközi műveletekben megnövekedett létszámigényét már nem lehetett biztosítani a csökkentett létszámú professzionális nemzeti haderőkből. Ez a kettős nyomás indokolta a magánbiztonsági és katonai szolgáltatást nyújtó cégek kialakítását és fejlődését.⁸¹ E cégformák az iraki és afganisztáni háborúk és az azt követő stabilizációs műveletekkel párhuzamosan kezdtek fejlődni. Profiljukat tekintve sokféle szempont szerint lehet kategorizálni a szervezeteket és a fejlődésük egyes szakaszait. Mára e cégek nélkülözhetetlen szereplőivé váltak a nemzetközi, de számos esetben a nemzeti műveleteknek is. A magánbiztonsági és katonai cégek evolúciója során folyamatosan bővült a tevékenységi körük. A kezdeti adminisztratív, logisztikai, technikai és üzemeltetési funkciók mellett a személy és objektum őrzés-védelem is megjelent. A szállítmányok kísérlete a fejlődés egy további szakaszának eredménye. Ahogyan nőtt az igény az egyre nagyobb létszámú koalíciós és békefenntartó csoportok létszámának növelésére úgy lett egyre feszítőbb gond a fentiek mellett más katonai képességek biztosítása is. Így a tradicionális katonai feladatok megtartása mellett újabb generációi fejlődtek ki e cégeknek. Megjelent a katonai tanácsadás, tervezés és szervezés, információgyűjtés és elemzés képessége is a privatizált feladatrendszerben. A több generációs szolgáltatásrendszer elemei megtalálhatók napjaink katonai műveleteiben. A katonai erőt biztosító, a katonai tanácsadó és a katonai támogató cégek⁸² ma már teljes jogú, legitim szereplői a nemzetközi béke és biztonság megteremtésének. E cégek a kormányok támogatásával végzik tevékenységüket, alapvetően a terhelhetőségük csúcsán lévő volt katonákat és rendőröket foglalkoztatnak, akik korábbi pályafutásuk során, megfelelő és a magánbiztonsági szektorban jól hasznosítható tudást és tapasztalatot szereztek. A profitorientált cégek és alkalmazottai költségmegtakarítást eredményeznek a műveletekben résztvevő nemzete számára, hiszen az üzleti alapon, szerződésekben rögzített jogok és kötelezettségek szerint működtetett vállalkozói rendszer olcsóbb. Olcsóbb, mert a magáncégekben tevékenykedő, katonai és biztonsági feladatokat ellátó személyek nem katonák és nem rendőrök, így a járulékos költségek (biztosítás, nyugdíj, oktatás, családtámogatás, szolgálati kedvezmények) nem jelennek meg. A magáncégek belső munkaszervezése, biztosítása és támogatása a cég belügye. A cégek zömmel komplex szolgáltatást nyújtanak, a megrendelő pedig fizet a megfelelő színvonalú teljesítés esetén.

⁸¹ GAZDAG, 2011. 211. old.

⁸² GAZDAG, 2011. 212. old.

A cégek alkalmazottai irányába a szolgáltatást megvásárló nemzet, vagy haderőnek általában nincs semmilyen egyéb biztonsági, biztosítási, ellátási kötelezettsége. Az egyre komplexebb műveleti környezetben, az egyre veszélyesebb és változatosabb kihívások kezelésében van racionális és piaci lehetősége a magánbiztonsági és katonai cégeknek a jövőben is. Természetesen szükséges tevékenységük beljogi és nemzetközi jogi szabályozása és folyamatos frissítése, hogy a cégek tevékenysége és megítélése ne befolyásolja hátrányosan a megrendelő haderő és nemzet megítélését.

3.5. A Magyar Honvédség átalakítása az átalakuló biztonsági környezetben

Az 1989-es év hatalmas változásokat eredményezett Európában, illetve a világban is. Olyan folyamatok vették kezdetüket és olyan események zajlottak, amelyek markánsan átalakították a biztonságról alkotott tudományos nézeteket. A bipoláris világ megszűnt, és ezzel véget ért a hidegháború önpusztító víziójával fenyegető majd félévszázados korszaka. De a változások új kihívásokat teremtettek, melyek egy része veszélyként hatott a nemzetközi élet szereplőire. A hidegháború szorításából szabadult nemzetek *eddig ismeretlen világban találták magukat és ismeretlen, új komplex veszélyekkel kellett és kell ma is szembenézniük.* Magyarország és benne a Magyar Honvédség nagy utat járt be a keleti bloktól, Varsói Szerződéstől (VSZ) a NATO és az Európai Unió tagságig. E hosszú út jelentős változásokat eredményezett a magyar haderőben. Hosszú folyamat eredményeként ma már teljes jogú tagja és hozzájáruló tagországa a fenti két, nem csak katonai (NATO) és alapvetően nem katona (EU) jellegű megtestesítő szervezeteknek.

A hidegháború végén Magyarország hadereje a *Varsói Szerződés* többi tagországában hasonló jellemzőkkel bírt. A mozgáscentrikus (hagyományosan porosz-orosz utas, szárazföld orientált) hadikultúra kifejezte a haderő jellemzőit. Alapvetően a globális szembenállás során jól beazonosíthatott ellenség megsemmisítése volt a cél. A direkt hadászati elvek szerinti alkalmazás esetén (erre szerencsére nem került sor) a Magyar Néphadsereg (MN) az Észak-Olasz és Ausztria illetve Dél-Németország irányokba hajtott volna végre támadásokat a VSZ más katonai kötelékeivel együttműködésben. A szovjet technikai eszközökkel felszerelt, sorozott állományú MN a tömeghadseregekre jellemző parancs orientált vezetési rendszerre épült. A parancs orientáltság megvalósul politikai-stratégiai szinttől egészen a legkisebb harcászati katonai kötelék, a raj és kezelőszemélyzet szintjéig. A hidegháború végével megkezdődött a globális és azon belül az euro-atlanti térség biztonságának átalakulása. *A Varsói Szerződés felbomlott, mint ahogyan a Szovjetunió is. Csehszlovákia* békés úton vált ketté, de *Jugoszlávia* véres, polgárháborús válása meghatározta az 1990-es évek Közép- és Kelet-Európájának, a Balkánnak a biztonságát. Ebben a bonyolult korban a függetlenségüket visszanyert országok keresték helyüket az átalakuló globális és regionális biztonsági környezetben. A kezdeti időszakban, a dezintegrációs folyamatok (országok felbomlása) idején, Magyarországnak egyedül kellett biztonságáról gondoskodnia.⁸³ A Varsói Szerződés megszűnt, a Szovjetunió csapatai kivonultak hazánkból és a déli határoknál megkezdődött a fél évtizedes testvér-polgárháború. Az új, közvetlen fizikai biztonsági és közvetett gazdasági hatásokkal járó jugoszláv polgárháború azonnal reakciót követelt a független Magyarországtól. *A határ menti válságreagáló műveletek* során az MH korán megismerte a

⁸³ BOLDIZSÁR, 2014b. 19. old.

gyakorlatban is az alacsony intenzitású konfliktusok hatásait, megoldásuk, kezelésük hazai és nemzetközi nehézségeit. A déli határ mentén válságkezelést végző független Magyarország és hadereje korán felismerte, abban az új biztonsági környezetben az európai és az euró-atlanti integráció nyújt megfelelő biztonsági garanciát. A politika szándékát hamarosan tettek is követték, hiszen a nyugat is érdekeltté vált, a volt szocialista országokkal a (1990-es demokratikus változások után) a kapcsolatok kiépítésében, a regionális stabilitás erősítésében. A kezdeti lépések – a politikai szintű kapcsolatokon túl – alapvetően két síkon zajlottak. A NATO a megismerés, kapcsolatépítés jegyében *találkozókat, konferenciákat, tanfolyamokat* szervezett a volt szocialista országok védelemmel foglalkozó vezetőinek és szakembereinek. Gyakorlati síkon pedig, hazánk a globális béke és biztonság erősítése érdekében, különböző *ENSZ békefenntartó műveletekbe küldött fegyver nélküli katonai megfigyelőket*. A nyugati országok (NATO tagok és Ausztria) nemcsak a szövetségen keresztül, de kétoldali kapcsolatok keretei között is folytatták a szakmai, szakpolitikai párbeszédet, később egyre hosszabb és szakmailag elmélyültebb tanfolyamok mellett, egyes nyugati országok iskolarendszerű oktatási lehetőségeket is biztosítottak a volt szocialista országok számára. Az USA-ban, Németországban és Ausztriában is nyílt lehetőség magyar katonák és védelempolitikai szakemberek számára a tanulásra. A kapcsolatokban markáns változásokat az 1995-os év hozott, amely több szempontból is fordulópontnak tekinthető.

Hazánk csatlakozott a NATO által meghirdetett Partnerség a Békéért (PfP) programhoz és több jelentős gyakorlaton is részt vett abban az évben. A fegyvernélküli katonai megfigyelő szolgálatok, és az 1993 óta működő MH Békefenntartó Erők Kiképző Központja (MH BEKK) tapasztalatai alapján hazánk két szakasz erejű *fegyveres köteléket* küldött békefenntartó misszióba *Ciprusra* (ENSZ) és a *Shínai-félszigetre* (MFO). Az év végén pedig egy műszaki zászlóalj kezdte meg szolgálatát a NATO első területén kívüli missziójában, a Daytoni Békeegyezmény megvalósításáért felelős *IFOR* (Implementing Force) majd később az *SFOR* (Stabilization Force) kötelékében Horvátország és Bosznia-Hercegovina területén.⁸⁴ A műveleti tapasztalatok, a *NATO PfP* program, a külföldi tanfolyamok és iskolák jó lehetőséget biztosítottak a megváltozott környezetben a haderő átalakítására, transzformációjára.

Az 1999-es év is meghatározó fordulatot eredményezett. Magyarország a *NATO teljes jogú tagjává* vált, és néhány hónappal később már egy őrzési feladatokat ellátó zászlóaljat küldött a *NATO Koszovói műveletébe* (KFOR, Koszovó Force) Az őrzésvédelmi feladatok harc feladatokat jelentettek a tartományi fővárosban és annak repülőterén. A NATO tagsággal *magyar katonák és szakpolitikusok kezdték meg szolgálataikat a szövetség béke-szervezeti rendszerében*, különböző szintű parancsnokságokon.

A globális terrorizmus ellen folytatott harcban hazánk is kivette a részét. 2001. szeptember 11-ei terroristámadás alapjaiban változtatta meg a nyugat biztonságról alkotott elképzeléseit. Irakban és Afganisztánban koalíciós háború kezdődött, melyet később NATO vezetett műveletek egészítettek ki, majd váltottak fel. Hazánk az *Iraki Szabadság Koalíciós műveletébe* egy szállító zászlóaljat küldött a lengyel hadosztály alárendeltségébe, majd később kiképzőket a *NATO Kiképzői Missziójába* (NTM-I, NATO Training Mission-Iraq).

Az *afganisztáni* szerepvállalás sokkal összetettebb képet mutat, több lépcsőben teljesedett ki. Kezdetben egyéni *törzstiszti* beosztásokkal, (2003-tól), majd egy váltás idejéig *tábori kórházzal* kezdte meg az MH afganisztáni szerepvállalását. 2004 ismét egy mérföldkő, az ISAF (Afganisztáni Nemzetközi Biztonsági

⁸⁴ GÖRÖG – PADÁNYI, 2005. 192. old.

Erők) kötelékében egy *könnyűgyalog század* kezdi meg harcfeladatait norvég, majd olasz alárendeltségben, Kabulban. Ebben az évben lett hazánk az Európai Unió tagja. Ebben az évben került hazánkban felfüggesztésre a katonai sorozás intézménye, így békében csak professzionális katonák szolgálnak az MH-ban. 2006-ban a politikai és szakpolitikai előkészítések után, a könnyűgyalog század megszüntetésével egy új, az eddigi legkomplexebb tevékenységet kezdte meg 2006 őszén az MH Afganisztánban. A *magyar Tartományi Újjáépítési Csoport* (PRT) az északi régió Baghlan tartományában teljesített szolgálatot a 2013 tavaszi kivonásáig. A több mint 20 000 km², földrajzilag és etnikailag is rendkívül tagolt Baghlan tartományban az MH PRT látta el az *államépítés komplex, hármas feladatait*. A kormányzat kiépítésének és erősítésének támogatása, a gazdaság működőképessé tételének segítése és a fizikai biztonsághoz való hozzájárulás kötelezettsége eddig nem látott erőfeszítéseket igényelt. A három biztonsági dimenzióban megvalósuló államépítés és a teljes felelősség Baghlan tartomány stabilitásáért, új kihívást jelentettek hazánk számára. A korábbi békeművelati tapasztalatok, nemzetközi oktatás, képzés és gyakorlatok, a nemzetközi együttműködések segítették az MH-t és Magyarországot, hogy a komplex államépítés feladatait lehetőségei szerint legjobb eredménnyel hajtsa végre. Az afganisztáni szerepvállalás nem ért véget a PRT feladataival, de a további feladatok alapvetően a katonai képesség, a kiképzés-mentorálás, a támogatás területein valósultak meg. A magyar különleges művelati erők, a magyar-amerikai zászlóalj mentorcsoport, a szállító- és harci-helikopter mentor csoport, a műszaki és logisztikai kiképzők mind hozzájárultak az Afgán Hadsereg (ANA, Afgan National Army) képességnöveléséhez, az ország biztonságának erősítéséhez.

A NATO ISAF misszióját felváltó, szintén NATO „*Határozott Támogatás*” (RS, Resolute Support) műveletben is szolgálnak magyar katonák.

A 2014-es és 2015-ös évek *új típusú fenyegetéseket* hoztak hazánk, régióink vonatkozásában. Az Európában megjelenő terrorizmus, a hibrid fenyegetések és az ellenőrizhetetlen tömeges migráció olyan helyzetet teremtett, melyben a NATO és hazánk is egyre jobban az euró-atlanti térség közvetlen védelmére fókuszál. A műveletekben megszerzett tapasztalatok, a szövetségi tagság elősegítik a biztonsági környezet javítását. De az új típusú fenyegetések új típusú erőket, eszközöket és eljárásokat igényelnek. *E veszélyek már nem távoli helyeken fejtik ki hatásukat, hanem Európában és hazánkban is érezhetőek*. A távoli műveletek megtartása mellett a NATO és az EU is a szövetségi területek biztonságának növelését tűzte ki célul. A NATO Walesi (2014) és Varsói (2016) Csúcstalálkozóin⁸⁵ *kollektív védelem megerősítésére*, az új kihívások kezelésének képességeire vállaltak cselekvést a tagországok.

Az elmúlt 25 év alatt a magyar haderő jelentős változáson ment át. *A kezdeti lépések meghatározása után az MH egyre komplexebb művelati környezetben, egyre veszélyesebb küldetéseket hajtott végre, egyre távolibb területeken, egyre nagyobb és összetettebb katonai kötelékkel, nemzetközi és szövetségi keretek között*.

A megváltozott biztonsági környezetben a béke és stabilitás megtartása érdekében, a nemzeti érdek és értékvédelem jegyében végrehajtott műveletekkel párhuzamosan, azok hatásaként jelentősen átalakult a Magyar Honvédség. Az anyagcentrikus hadviselés alapú NATO-ban az alapvetően indirekt hadászathadművellet-harcászati elveket megvalósító, professzionális (nem sorozott), de kisebb létszámú MH alakult

⁸⁵ NATO NAC (2014): *NATO Wales Summit Declaration*. Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit /sede240914walessummit_en.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

ki, mely a vezetési kultúra váltásával, a küldetésorientált szemlélet átvételével, a szövetségi rendszerben biztosítja a nemzeti érdekek és értékek érvényesülését.

Az elmúlt évtizedek biztonsági környezetének változásaira reagálva az oktatás és képességek, gyakorlatok és műveletek alkalmazási elvek és doktrínák, szövetségi tagság és érdekközösségek útján átalakították a magyar haderőt.

Az átalakulás egyszerre több síkon zajló folyamatai még nem értek véget. A transzformáció még zajlik. Az eltérő tudás és tapasztalat eltérő képességeket generál, melyek sok esetben generációs okokra is visszavezethetők. *Az eltérő életkorok eltérő tapasztalatokkal* párosulnak a különböző katonai vezetési szinteken. E tapasztalatok az MH elmúlt több évtizedes transzformációjának különböző szakaszaiban keletkeztek, így azok nem lehetnek azonosak minden szinten. *A többszörös váltás*, ami a transzformáció korszakát jellemzi, vezetési nehézségeket, bizalomhiányt is eredményezhetnek. *A hadikultúra, a tudáshalmaz, az alkalmazási elvek, a doktrinális alapok, a szövetségi rendszer, a biztonsági környezet, műveletek típusainak és valószínűségének markáns változásai bizonytalanságot okozhatnak.* A vezetői magatartást befolyásolja, hogy az alapvető képességeket és vezetői tapasztalatot a transzformáció mely szakaszában szerezte meg és alkalmazta valós műveletek keretei között.⁸⁶ E „többszörös” váltás és eltérő tapasztalati különbség eredményezi, hogy az átalakítás nem ért véget. Az egy generáció alatt végrehajtott változás még nem ért célba, radikális átalakítások megtörténtek, de a folyamatos tanulásra, adaptálásra szükség van. *A magyar haderő átalakulásával és átalakításával együtt változott az állam és a haderő kapcsolata.* Az elmúlt negyed században kialakult és megszilárdult a demokratikus civil kontroll intézményrendszere is. E rendszer biztosítja, hogy a politika prioritásának megkérdőjelezhetetlensége mellett, célkijelölései alapján a haderő, mint érdekérvényesítő eszköz, hogyan teljesíti alkotmányos kötelezettségeit.⁸⁷

3.6. Összegzés

Az egyén, a lakosság, az állam biztonságát érintő veszélyek kezelésének számtalan módja van. A kemény eszközök, vagyis az *állami erőszak alkalmazásának legvégső eszközét*, a haderőt vizsgálta e fejezet, a társadalom és az állam viszonyrendszerében. Az állami monopóliumba tartozó erőszak alkalmazásában az államnak kiemelt felelőssége van. *Az állam, a politika határozza meg az elérendő célokat, a haderő alkalmazása eszköz, melynek hatékonyságához szükséges a jogi cselekvési szabadság biztosítása mellett az erőforrások rendelkezése bocsátása is.*

A biztonsági környezet kezelésében és alakításában, a haderő, a védelmi képesség működtetésében az *ember különös, fontos tényező*, mind a védelem szempontjából hasznosítható képességeink kialakítása és moráljának fenntartása hosszú és kritikus folyamat.

A kihívásokban rejlő veszélyek felismerése, értékelése és a hatékony válaszadási képesség megteremtése a fizikai biztonság alapja. A környezet változásai hatnak az államra, a lakosságra és a haderőre is, azok folyamatos alkalmazkodását kikényszerítve.

⁸⁶ DIAMOND, 2009. 417. old.

⁸⁷ BOLDIZSÁR, 2013. 99. old.

A komplex műveleti környezetben külső és belső környezeti összetevők különíthetők el. A külső, vagyis a veszélyek felismerése és kezelése a belső rendszer feladata. A folyamatosan változó komplex *műveleti környezetben az ember, a humán tér különös jelentőséggel bír*, ezért megismerése, megértése és befolyásolása elengedhetetlen a siker szempontjából.

Az állam és a haderő viszonya szintén komplex rendszer alkot. A ható tényezők megértése, az interakciók feltárása érdekében szükséges rendszerezni az egyén védelmi képességét belülről meghatározó elemeket. A politikai, közösségi és egyéni szintű *szándékok*, az élő és holt javakból és azok tulajdonságaiból álló *képességek* együttes megléte vezet a valós *cselekvéshez*. A cselekvés, mely a haderő alkalmazását jelenti nemzeti, szövetségi és nemzetközi keretek között az érdek, érték és területvédelem a válságkezelési és béketámogató műveletek, a polgári hatóságok és szervezetek támogatásai útján valósulnak meg, állami ellenőrzés mellett, erőszak alkalmazásával is.

Az állami szintű *szándék* érvényesítésének létfontosságú, az állam közvetlen befolyásolása alatt lévő összessége a *jogi felhatalmazás* és a *szükséges erőforrások* biztosítása.

Képességek tekintetében az ember jelenik meg ismét, mint különös kategória a speciális szaktudása, motiváltsága és adaptációs képességei miatt. E humán képességek kialakítása és fenntartása hosszadalmas folyamat.

Az állam, a lakosság és az egyén, a fizikai biztonság megteremtése érdekében tett erőfeszítések viszonyában szintén komplex interakciókat képeznek. Mind a három létezési szinten a fizikai biztonságnak alapvető jelentősége van, mely nélkül a hosszabb távú létezés nem valósulhat meg. Egyéni szinten Maslow szükséglet piramisa, állami szinten az állam funkciói és a bukott/széteső államok indexálási rendszere támasztja alá a fizikai biztonság jelentőségét.

A politika elsődlegessége a haderő felett megkérdőjelezhetetlen. A jól funkcionáló civil kontroll intézménye biztosítja a lakossági érdekek és értékek védelme céljából alkalmazandó haderő irányításának és ellenőrzésének lehetőségét. A politika, mint magasabb célokat kijelölő szint a kívánt végállapot elérése érdekében komplex módon alkalmazza a rendelkezésre álló eszközeit.

A nemzetközi, szövetségi, mindezekben e nemzeti civil kontroll kiegészül a nemzetközi, szövetségi politikai irányítási és ellenőrzési rendszerekkel, így alakul ki a *„kettős civil kontroll”* intézménye.

A 2014 óta Európában megjelenő *új típusú veszélyek* egy része az egyént és a közösségeket célozza, így gyengítve az állam cselekvőképességét. A terrorizmus és a hibrid fenyegetés *az egyént célozva*, új veszélyeket is jelent. Szükséges az egyén és a közösségek védelmi képességének, helyzet és veszélyfelismerésének erősítése. *Az öngondoskodás keretében megvalósuló kollektív és egyéni önvédelem* erősítéséhez szakmai, állami ellenőrzés alatt álló szervezet áll rendelkezésre. Az egyén biztonsága érdekében tenni kíván, felismerve annak szükségszerűségét és az önkéntesség elve alapján csatlakozhat a hon és rendvédelem, valamint a katasztróaelhárítás területén is e szervezetekben.

A magyar haderő jelentős változásokon ment át az elmúlt negyed században. A megváltozott biztonsági környezetben az alacsonyabb intenzitású komplex, de nagyobb bekövetkezési valószínűségi veszélyek és műveletek váltak meghatározóvá. A környezet változása hatására – de arra és egymásra is hatva – átalakult a hadikultúra, a vezetési gondolkodás, az alkalmazási elvek és műveletek rendszere, a tudásterv és a doktrinális háttér. A rendszer még heterogén, hiszen a negyed százados változás még nem ért véget, az átmenet különböző korszakának meghatározó generációi, együtt alakítják a haderőt, a fizikai biztonság megtestesítőjét. „A haderő fontosságát nem az alkalmazásának gyakorisága, hanem rendeltetése és jellege adja.”⁸⁸

⁸⁸ BOLDIZSÁR, 2016. Elérhetőség: http://real.mtak.hu/33554/1/tanulmánygyujtemeny%20ujratervezes_CsJ_KZ_1.5.pdf 727. old.

4. A KOMPLEX KIHÍVÁSOK KEZELÉSE, A KORMÁNYZATI SZINTŰ EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEI

Az elmúlt negyed században a magyar haderő nagy fejlődésen, jelentős átalakuláson ment át. A NATO és EU tagság, a különböző katonai műveletek mind hatással voltak a Magyar Honvédségre. Az egyre távolibb és egyre komplexebb, a haza viszonyoktól egyre jobban eltérő műveleti környezetben egyre bonyolultabb és egyre nagyobb kockázatú feladatokat hajtottak végre katonáink. Az MH sajátos képességeire és a gyarapodó műveleti tapasztalatokra alapozva olyan komplex feladatokban is részt vett vezetőként Magyarország, mint az afganisztáni államépítési tevékenység.⁸⁹

A műveletek során, a nemzetközi környezetben a NATO és EU tagságból adódóan *nagyfokú jártasságot szerzett, hatalmas tapasztalat halmozódott fel a nemzetközi kötelekekben és összefegyvernemi szinten végrehajtott közös tevékenységekről*. Az eltérő NATO/EU és partner országok különböző harcoló, harctámogató és harctámogató kiszolgáló erői, mint alapvetően szárazföldi haderónemi elemek szoros együttműködésben tevékenykedtek, főként a légierő, de néhány esetben, haditengerészeti haderőnem egységeivel is. Ezek az együttműködési képességek, melynek alapja az *interoperabilitás*, idővel *egyre alacsonyabb szinten, egyre kisebb létszámú kötelekek esetében is hatékonyan működött*. Az így kialakult, és alacsony szinten is jellemző interoperabilitásnak alapvetően három fontos összetevője van.

- a) Az *erők*, a személyi állomány vonatkozásában a *közös nyelv ismerete*, alapvetően az angol, és a szükséges tudás elsajátítása, mindkettő magabiztos elsajátítása.
- b) Az *eszköz* tekintetében szükségesnek és rejtett, titkos *adat és hangátvitelre* is alkalmas kommunikációs és informatikai berendezések.
- c) Az *eljárások* vonatkozásában a *tudástár*, a doktrínák, szabályzatok, utasítások, harceljárások ismerete, alkalmazási képessége az együttműködés feltétele.

A végrehajtott többnemzeti és összhaderőnemi műveletek tapasztalatai alapján, a komplex veszélyekre reagálva és a komplex feladatokat megoldva (alapvetően politikai-kormányzati, gazdasági, fizikai biztonsági dimenziókban) kialakult a NATO-ban a műveletek tervezésének és irányításának *Átfogó Megközelítés* koncepciója. A katonai feladatokat úgy kell tervezni és szervezni, végrehajtani, hogy a más, a kormányzati, diplomáciai, gazdasági, társadalmi-szociális dimenziókban végzett erőfeszítésekkel összhangban legyen, kölcsönösen erősítsék, ne pedig gyengítsék egymást.⁹⁰ Jellemzően a más biztonsági dimenziók szereplői nem katonák, de számos esetben előfordul, hogy a feladatokat is a haderő szakosodott szerveinek kell

⁸⁹ BOLDIZSÁR, 2015. 27. old.

⁹⁰ AJP-01(D) (2010): *Allied Joint Doctrine 01 (D)*. Elérhetőség: <http://everyspec.com/> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 0228–0231 pontok.

megoldani. Ilyen volt az ISAF műveletben, Afganisztánban a *PRT-k hármass feladatrendszerének (közigazgatás támogatása, gazdasági fejlesztések, fizikai biztonság) ellátása*, ami az MH PRT vonatkozásában megkövetelte, hogy 1-2 fős civil komponens munkája mellett a katonai szereplők is járuljanak hozzá a két, nem katonai dimenzió fejlesztéséhez (például középtávú civil fejlesztéseket az MH PRT katonái végezték). *A távoli műveletekben a magyar haderő együttműködött a rendőrséggel és a nemzetbiztonsági szolgálattal is, nemzeti és nemzetközi szinten is.* A felek kölcsönösen megértették és magukénak vallották az együttműködés fontosságát. A megszerzett tudás, műveleti tapasztalat, az *együttműködés képességének kialakítása, és a hajlandóság az együttműködésre jó alapot biztosítanak ahhoz, hogy honi területen, az újonnan fellépő veszélyek kezelésében az említett szervezetek szorosan működjenek együtt.*⁹¹

Hazánkat, a Szövetséget honi területen fenyegető veszélyek kezelése létérdeke a NATO-nak, az EU-nak, és Magyarországnak. Hazai szinten az elmúlt évekbe az Alaptörvényben meghatározott különleges jogrend típusai kiegészült a *terrorveszélyhelyzet (51/A cikk)* meghatározásával. Az új kihívások kezelése újfajta vezetést, tervezést, cselekvést igényel. *Az átfogó megközelítés e komplex kihívások esetén is alkalmazható.* A műveleti környezet gyorsuló változásaiak kezelhetősége érdekében szükséges a cselekvési jogosultságokat delegálni, a megjelenő veszélyt észlelő szervezetet felhatalmazni. Ezzel a döntési ciklus gyorsabb, nem annyira tagolt vertikálisan, az észleléstől számított rövidebb idő alatt képes a felhatalmazott szervezet reagálni. Az új típusú gondolkodás, a küldetés- vagy más néven a feladatorientált vezetés filozófiáján alapszik. A komplex műveleti környezethez igazodó reagáló rendszer belső elemeinek gyors reagáló képességgel kell rendelkezniük. Az alkalmazkodásnak és hatékonyságnak négy feltételét határozta meg McChrystal vezérezredes:⁹²

- *Közös céltudat*, a kitűzött célok az elérendő végállapot pontos ismerete.
- *Megosztott tudat*, azonos tudástár, adatbázisokhoz, információkhoz való hozzáférés.
- *Cselekvési felhatalmazás*, a delegált jog és hatáskör.
- *Kölcsönös bizalom* még a vertikális –függelmi – és horizontális – együttműködési –viszonylatban lévők között teremti meg a legmélyebb integrálhatóságot, bátorságot és önbizalmat, a delegált jogkörű cselekvéshez.

E négy ismérven alapuló új rendszer a legmagasabb szintű vezetőktől is új típusú magatartást, vezetésirányítási filozófiát vár el. A „*kertész*” típusú vezetés⁹³ szakít a korábbi sakkmester-stratégia koncepcióval. *A vezetők olyan környezetet teremtenek a jogi felhatalmazás, az erőforrások biztosítása, az információ megosztása, a támogatások megadása, a végtelen koordináció és a bizalom útján, amelyekben az alacsonyabb szintű vezetők önállóan, a célokat pontosan ismerve hozzák meg eseti döntéseiket és hajtják végre feladataikat.* Az iraki és afganisztáni háborúk tapasztalatai alapján megfogalmazott koncepció nem csak katonákra érvényes, hiszen két műveletnek is több kormányzati, rendőrségi, nemzetbiztonsági szereplője volt a katonai erő mellett. Igaz, a távoli műveletek sajátossága, hogy azokban zömmel katonák vesznek részt. A nemzetközi műveletekben megszerzett, az együttműködést érintő saját és szövetségi tapasztalatok kiváló tudásbázisként szolgálnak ahhoz, hogy az új, Magyarországra ható fenyegetések kezelésére nemzeti, környezeti szinten elmélyíthető legyen a koordináció, *integrált kezelő-reagáló rendszer* alakuljon ki.⁹⁴

⁹¹ BOLDIZSÁR, 2017a. 132. old.

⁹² MCCHRYSTAL, 2016. 319. old.

⁹³ MCCHRYSTAL, 2016. 285–301. old.

⁹⁴ BOLDIZSÁR, 2017b. 59. old.

Magyarország Alaptörvénye *hat különleges jogrendi állapotot* határoz meg:⁹⁵

- *Rendkívüli állapot* (48-49. cikk): „Az Országgyűlés... hadiállapot kinyilvánítása vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.”
- *Szükségállapot* (48, 50. cikk): „Az Országgyűlés a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki.”
„A Magyar Honvédséget szükségállapot idején akkor lehet felhasználni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő.”
- *Megelőző védelmi helyzet* (51. cikk): „Az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet...”
- *Terrorveszélyhelyzet* (51/A cikk): „Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszélyhelyzetet...”
- *Váratlan támadás* (52. cikk): „A Kormány külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készütségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében – szükség esetén a köztársasági elnök által jóváhagyott fegyveres védelmi terv szerint – a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig a támadással arányos és arra felkészített erőkkel azonnal intézkedni köteles.”
- *Veszélyhelyzet* (53. cikk): „A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.”

A különleges jogrendi állapotok feloszthatók a szerint, hogy *elsődlegesen mely kormányzati szerv, szervezet feladatrendszerébe* tartozik a kialakult helyzet kezelése. A többi szervezet, szerv is természetesen részese a kezelésnek, de fontos kérdés, hogy mely szereplő a „vezető”. Az adott különleges *jogrendi állapot* jellege alapján határozható meg, hogy melyik kormányzati szerv, szervezet az „első az egyenlők között”, kinek az alapvető feladatrendszerébe tartozik a fő veszély elhárítása. Így megkülönböztethető:

- *külső* támadás és fenyegetés, mint katonai jellegű;
- *belső* jellegű támadás, belbiztonság vonatkozású;
- *katasztrófa* kezelésével, hatásainak enyhítésével és felszámolásával összefüggő különleges jogrendi állapot.

⁹⁵ Magyarország Alaptörvénye, Elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 48-53. cikkek.

A katonai, rendészeti, nemzetbiztonsági és katasztrófavédelmi szervek valamennyi állapotban szerves együttműködésben tevékenykednek, de az adott „*állapot*” jellegéből eredően valamelyikük a *támogatott*, a fő felelős, a többi a *támogató* szervezet.

A tapasztalatok, és az Alaptörvény fentiek szerinti értelmezése alapján egy olyan rendszer körvonalázódik, amit a külföldi szakirodalom, a NATO Összhaderőnemi Doktrínájának legújabb verziója⁹⁶ már fejezet szinten mutatja be az „*ügynökségek együttműködését*” (Multinational and Multi-Agency Cooperation) tevékenységnek, műveletnek nevez. (A jelenleg hatályos doktrína szövegközben, az Átfogó Megközelítéssel kapcsolatban alkalmaz az ehhez hasonló „multi-agency coalition” kifejezést a 0231 pontban).

A nemzeti alapokon nyugvó integrált rendszer működéséhez szükséges kidolgozni a megfelelő doktrinális háttérrel, be kell vezetni az oktatásba és a kiképzésbe, és ki kell jelölni a tervezésben-szervezésben, vezetés-irányításban résztvevő szereplőket.

A szereplők hatékony *együttműködésének alapvető feltétele*, hogy a társszervekről alapvetően az alábbi területeken rendelkezzenek *elmélyült ismeretekkel*.⁹⁷

- mandátum, szervezeti kultúra,
- döntéshozatali mechanizmus,
- vezetés-irányítás rendje,
- képességek és korlátok.

Az ország fizikai védelme, a belbiztonság megtartása, a szuverenitás, az állami cselekvőképesség, az állami funkciók ellátásának képessége és fenntartása érdekében fel kell készülni a legrosszabb eshetőségre is. E szerint az állam ideiglenesen, de akár tartósan is korlátozottan cselekvőképes. A fizikai és kibertér támadásai, a befolyásolások eredményeként beálló működésképtelenség megszüntetése létérdek. A megtámadott és sérült állami, kormányzati struktúra helyreállítása létkérdés.

A *nemzeti megújulás képessége* (resilience) összefoglalja azokat a szükséges lépéseket, kritikus területeket, amelyek megtartása, helyreállítása elengedhetetlen az állami lét szempontjából. Ezek a következők:⁹⁸

- kormányzás folytonossága,
- ellenálló energia ellátás,
- ellenálló civil kommunikációs szolgáltatások,
- ellenálló ivóvíz és élelmiszer ellátás,
- tömeges népmozgás kezelésének képessége,
- nagyszámú áldozatok ellátásának képessége,
- ellenálló civil szállítási, közlekedési rendszerek.

⁹⁶ AJP-01(E) (2017): *Allied Joint Doctrine 01 (E)*. Elérhetőség: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/602225/doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

⁹⁷ BOLDIZSÁR, 2014a. 284–285. old.

⁹⁸ NATO ACT and City of Norfolk (2017): *Building Resilience, Collaborative proposal to help nations and partners*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/events/2017/resilience/resilience-wp.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 2. old.

A fentieket célszerű három képességgel kiegészíteni:

- belbiztonság fenntartásának képessége,
- járványok megakadályozásának, kezelésének képessége,
- a közép- és hosszú távú újrakezdés képességének megtartása.

Az újfajta veszélyek újszerű módon hatnak az egyénre, a közösségekre, így újfajta megoldásokat eredményeznek. Az állam védelmi funkcióját, erőszak ellenőrzési és alkalmazási monopóliumát nem tagadva, az egyénnek megnő a szerepe a saját és közössége biztonsága vonatkozásában. Az öngondoskodás és az önvédelem elve alapján, az egyént célzó fenyegetések újszerű kezelést igényelnek. Az egyén saját és közössége biztonsága érdekében, önkéntes vagy kötelező alapon hozzájárulhat a hon- és rendvédelem feladataihoz. Az állam részleges funkcióvesztése tartós vagy átmeneti időszakában, pedig alulról szerveződve, az önvédelem jogán szervezheti meg fizikai védelmét. Az új fenyegetések felismerése és a megfelelő honvédelmi, rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek felé a kapcsolattartás is az egyén hozzájárulása a kollektív biztonsághoz. Ehhez két dolgot kell tudni, mi a veszély és mik a jelei, valamint kit, milyen módon és mértékben kell tájékoztatni a veszélyek észleléséről. E képességek kialakításához fontos a biztonsági tudatosság, a honvédelmi és rendvédelmi és nemzetbiztonsági ismeretek elmélyítése, hogy a polgár cselekvő állampolgár legyen, ne csak elszenvedője, a veszélyeknek.

BEFEJEZÉS

A 21. században jelen vannak a korábban keletkezett, de meg nem oldott konfliktusok és napról-napra újak is létrejönnek, melyekkel együtt kell élni. A könyv a külső környezet (nemzetközi, biztonsági, természeti) hatásai közül a létet károsan befolyásoló *veszélyeket vette alapul*. A veszélyek kezelése során a fizikai biztonság szereplői közül *alapvetően a haderőre*, jellemzőire és transzformációjára helyezte a hangsúlyt. *A haderő helyzetét az állam, a kis- és nagyközösségek, a társadalom komplex rendszerében vizsgálta*. A folyamatosan változó veszélyek az érintettek folyamatos *alkalmazkodását, helyzetfelismerését, értékelését és cselekvését* tesz szükségessé. *A honvédelmi, a rendvédelmi, a nemzetbiztonsági szervek, a magán biztonsági cégek, az önkéntesek* (alulról vagy felülről szerveződően) alkotják a fizikai biztonság komplex rendszerét, ahol a szereplők folyamatos *kölcsönhatásban* vannak egymással és környezetükkel és folyamatosan *alkalmazkodnak* is.

A jövő konfliktusainak kutatása és a kezelésükhöz szükséges *képességek*, ezen belül is az integrált fizikai biztonság érdekében ható képességek és alkalmazási elveik meghatározása a sikeres *alkalmazkodás és a lét feltétele*.

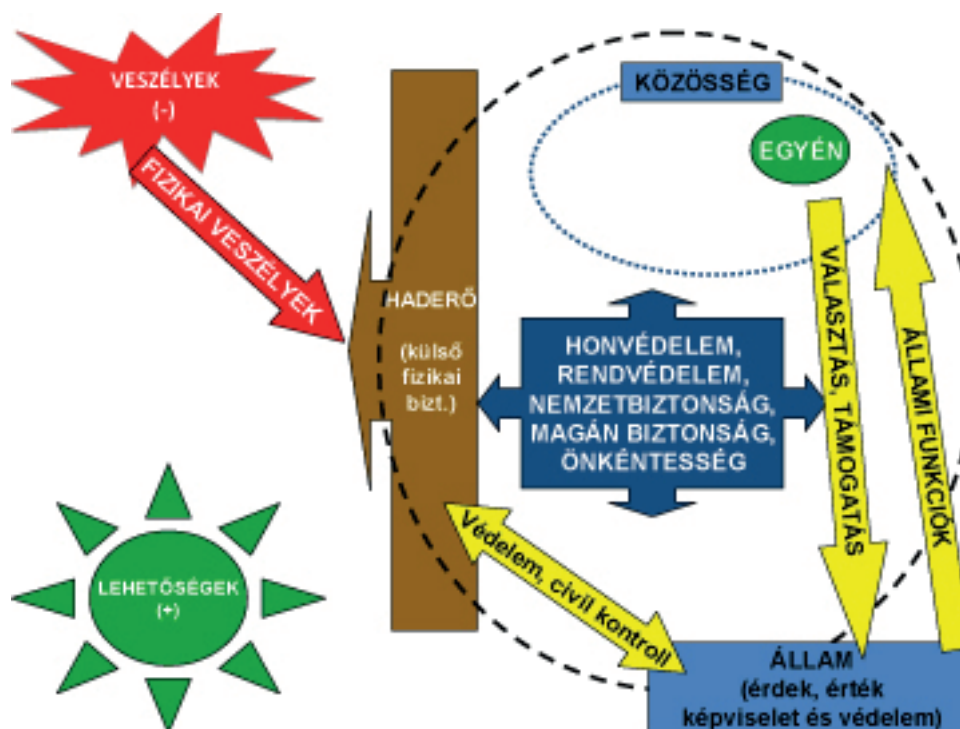
A közösség és a benne élő egyén, az állam fizikai biztonsága szempontjából *megkérdőjelezhetetlen az állam felelőssége*. Az államfunkciók ellátásának alapfeltétele a *biztonságos környezet megteremtése és fenntartása*. Az állam *hatékonyága* kétféle módon mérhető. A pozitív (Jó Állam Jelentés) és negatív (Bukott/Széteső Állam Index) rendszer a *komplex biztonságfelfogás* dimenzióira fókuszál, melyben kiemelt helyet foglal el a *fizikai, katonai és belbiztonsági* dimenzió.

A megváltozott biztonsági környezetben, a *veszélyek egyénekre és kisközösségekre* gyakorolt közvetlen hatása miatt a humán környezet jelentősen *felértékelődött*. A befolyásolás, meggyőzés, mozgósítás és cselekvésre, önkéntességre ösztönzés rendszerében egyre *fontosabbá válnak* azon képességek, melyek a *humán környezetben kognitív módon* (CIMIC, PSYOPS, viselkedés, magatartás, megjelenés, személyes kommunikáció) fejtik ki hatásukat.

Az elmúlt negyed században végrehajtott műveletek tapasztalata, hogy *széleskörű együttműködésre* van szükség az állami és nem állami, hazai és nemzetközi szereplők között a komplex válságok feloldása érdekében. Ahogyan a veszélyek változnak, úgy kell az együttműködést *folyamatosan bővíteni és mélyíteni*, a stratégiaalkotás, a tervezés és szervezés, a vezetés és irányítás, a felderítés és elemzés területein a nemzeti/kormányzati-nemzetközi térben.

Az egyén, a lakosság, az állam biztonságát érintő veszélyek kezelésének számtalan módja van. A kemény eszközök, vagyis az *állami erőszak alkalmazásának legvégső eszköze a haderő, amely* elválaszthatatlan az *állam, a közösségek és az egyén* viszonyrendszerétől, azokkal *rendszer* alkot és folyamatos *interakcióban* áll.

A fizikai biztonság szereplői, kiegészülve más kormányzati szervekkel képesek olyan *rendszer és együttműködés* kialakítására, amely – a nemzetközi műveletekben megszerzett „*többnemzeti*” és *összhaderőnemi*” együttműködés, az *interoperabilitás* megvalósítása tapasztalatai alapján – hatékonyan képes honi területen is *reagálni az új típusú fenyegetésekre* is.



6. ábra: Veszély és védelem, állam és egyén kapcsolatrendszere.

Forrás: saját szerkesztés.

A külső környezet (külföld, idegen hatalom) veszélyes hatásait a fizikai biztonsági dimenzióban a *haderő* kezeli. A haderő irányítása, az erőszak képesség birtoklása állami monopólium, így az állam a *civil kontroll* és a szakpolitikai/kormányzati eszközrendszerével *irányítja* azt, hogy *védelmi funkcióját* (állam funkcióinak egyike) gyakorolja. A fizikai biztonság megteremtése és megtartása területén a honvédelem mellett a rendvédelem, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a magánbiztonsági cégek és az önkéntesség jegyében cselekvő állampolgárok alkotják a rendszert. Az egyén és az állam között kétirányú kapcsolat van a védelem vonatkozásában. Az egyén hat az államra a *választások*, a képviselőtének meghatározása során, illetve *támogatja* az állam tevékenységét, *kötelezettségeinek* (adófizetés, szabályzók betartása, kötelező szolgálat) teljesítésével és azon túl akár önkéntes (ÖTR, polgárőr, önkéntes tűzoltó) erőfeszítéssel is. Az állam *képviseli* polgárai érdekeit és értékeit, a külső és belső *biztonság* megteremtése és fenntartása mellett ellátja további *funkcióit* (elvonás, elosztás, szabályozás és szankcionálás), a *politika primátusának* elve szerint meghatározza a katonai erő alkalmazásának céljait, kereteit és feltételeit.

Az állami monopóliumba tartozó erőszak alkalmazásában az államnak kiemelt felelőssége van. Az *állam*, a *politika határozza meg az elérendő célokat*, a *haderő alkalmazása eszköz*, melynek *hatékonyságához szükséges a jogi cselekvési szabadság biztosítása mellett az erőforrások rendelkezése bocsátása is*.

A komplex biztonsági környezet kezelésében és alakításában, a haderő, a védelmi képesség működtetésében az *ember különös, fontos tényező*, mind a védelem szempontjából hasznosítható *képességeink* (tudás, tapasztalat) *kialakítása és moráljának fenntartása* hosszú és kritikus folyamat, melynek folyamatosan *igazodnia* kell a veszélyek módosulásaihoz.

A politikai, közösségi és egyéni szintű *szándékok*, az élő és holt javakból és azok tulajdonságaiból álló *képességek* együttes megléte vezet a valós *cselekvéshez*, a hatékony fizikai védelemhez állami ellenőrzés mellett erőszak alkalmazásával is. Az állami szintű *szándék* érvényesítésének létfontossági, az állam közvetlen befolyásolása alatt lévő összessége a *jogi felhatalmazás* és a *szükséges erőforrások* biztosítása.

Az állam, a lakosság és az egyén, a fizikai biztonság megteremtése érdekében tett erőfeszítések viszonyában szintén komplex interakciókat képeznek. Mind a három létezési szinten a fizikai biztonság alapvető jelentősége van, mely nélkül a hosszabb távú létezés nem valósulhat meg.

A magyar haderő jelentős változásokon ment át az elmúlt negyed században. *A megváltozott biztonsági környezetben az alacsonyabb intenzitású komplex, de nagyobb bekövetkezési valószínűségi veszélyek és műveletek váltak meghatározóvá.* A biztonsági környezet változása hatására átalakult a hadikultúra, megváltozott a szövetségi rendszer, a vezetési gondolkodás, az alkalmazási elvek és műveletek rendszere, a tudásterv és a doktrinális háttér.

Az állam védelmi funkcióját, erőszak ellenőrzési és alkalmazási monopóliumát nem tagadva, az egyénnek megnő a szerepe – az őt célzó veszélyek hatására – a saját és közössége biztonsága vonatkozásában. Az egyén saját és közössége biztonsága érdekében, *önkéntes vagy kötelező alapon hozzájárulhat a hon- és rendvédelem feladataihoz.* E képességek kialakításához fontos a *biztonsági tudatosság, a honvédelmi és rendvédelmi, nemzetbiztonsági ismeretek elmélyítése, hogy a polgár cselekvő állampolgár legyen, ne csak elszenvedője, de enyhítője is a veszélyeknek.*

RÖVIDÍTÉSEK

CIMIC: Civil-Military Cooperation – Civil-katonai Együttműködés
EBESZ: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete
EU: Európai Unió
FFAO: Framework for Future Alliance Operations – A Jövő Szövetségi Műveleteinek Keretei
FSI: Failed/Fragile State Index – Bukott/Széteső Állam Index
HM: Honvédelmi Minisztérium
HVK: Honvéd Vezérkar
IFOR: Implementation Forces: Megvalósító Erők
ISAF: International Security Assistance Forces – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő
JÁJ: Jó Állam Jelentés
KFOR: Kosovo Forces: Koszovói Erők
KLE: Key Leader Engagement – Vezető Beosztásuk Elfoglaltsága
MFO: Multinational Forces and Observers – Többnemzeti Erők és Megfigyelők
MH: Magyar Honvédség
MN: Magyar Néphadsereg
PRT: Provincial Reconstruction Team – Tartományi Újjáépítési Csoport
NAC: North Atlantic Council – Észak-atlanti Tanács
NATO: North Atlantic Treaty organization – Észak-atlanti Szerződés Szervezete
NBS: Nemzeti Biztonsági Stratégia
NKS: Nemzeti Katonai Stratégia
SFA: Strategic Foresight Analysis – Stratégiai Előrejelző Elemzés
SFOR: Stabilization Forces – Stabilizációs Erők
UN: United Nation – Egyesült Nemzetek Szervezete
UNMIK: United Nation Mission in Kosovo – Az ENSZ Koszovói Missziója
UNPREDEP: UN Preventive Deployment – ENSZ Megelőzés Értékében Telepített Erői Makedónia)
USA NIC: USA National Intelligence Council – USA Nemzeti Hírszerzési Tanács
PfP: Partnership for Peace – Békepartnerségi Program
ÖTR: Önkéntes Tartalékos Rendszer
PSYOPS: Psychological Operations – Lélektani Műveletek
VSZ: Varsói Szerződés

FOGALOMTÁR⁹⁹

Államépítés: önálló erőből vagy külső, nemzetközi segítséggel végzett komplex tevékenység, melynek eredményeként stabil, kiszámítható és hiteles nemzetközi szereplő, állam jön létre. Alapvetően a hatalmi ágak megosztása, az állami funkcióellátás kiépítése, a politikai/kormányzati, katonai és belbiztonsági, valamint a gazdasági dimenziókban. (Nem azonos a nemzetépítéssel!)

Állam funkciói: történelmi koronként és uralkodó eszmerendszerenként változó tartalmú feladatrendszer. Számos külső, „puha” és érték közvetítő funkciót is ellát az állam a belső funkciói mellett. Az állam helyének meghatározása, az érdekek és értékek védelme a nemzetközi térben, az államot alkotó közösségek és egyének felé érték-közvetítés és azok képviselése. Belső funkciók: (1) védelem, (2) elvonás, (3) elosztás, (4) szabályozás és szankcionálás.

Árnyékkormány: a fizikai biztonságon, a katonai vagy félkatonai erő alkalmazásán kívül egy vagy több állami funkciót is ellátó formális vagy informális szerveződés, melyet az uralkodó/kormányzó hatalom és nemzetközi szervezetek nem ismernek el.

Békeművelet: gyűjtőfogalom, amely magába foglalja mindazokat az erőfeszítéseket, amiket az államok és nemzetközi szervezetek tesznek a globális és regionális béke és biztonság érdekében.

Béketámogató művelet: alapvetően a NATO által alkalmazott fogalomrendszer, amely magába foglalja mindazokat az erőfeszítéseket, amiket a NATO tesz a béke és biztonság érdekében: *békefenntartás, békekikényszerítés, konfliktus megelőzés, béketeremtés, békeépítés, humanitárius műveletek.*

Békeprogram: az ENSZ Főtitkára által 1992-ben összeállított fogalom és eljárásrendszer, amely magába foglalja mindazokat az erőfeszítéseket, amiket az ENSZ tesz a béke és biztonság érdekében: *preventív diplomácia* (bizalomépítő intézkedések, ténymegállapítás, korai előrejelzés, megelőző felvonulás, demilitarizált övezetek), *béketeremtés* (Világbíróság, enyhítő segítség, szankciók, katonai erő alkalmazása, békebiztosító egységek), *békefenntartás, békeépítés.*

Bukott állam: a következő négy vizsgálati területen mért teljesítmény elégtelensége alapján definiált állam (korábbi mérési módszer, amit felváltott a Széteső Állam Index). Bukott állam az (1) amelynek kormánya nem ellenőrzi hatékonyan az ország egész területét, (2) amelynek legitimását nem ismeri el a lakosság egy része, (3) nem képes a közbiztonság vagy egyes közszolgáltatások (oktatás, egészségügy) biztosítására, (4) és nem birtokolja az erőszak monopóliumát.

Civil kontroll: biztosítja, hogy az állam léte érdekében alkalmazott erőszak ellenőrzött és állami monopólium alatt álló tevékenység legyen. Megvalósulási formái a történelem során az objektív (katonai professzionizmus maximalizálása) és a szubjektív (a civil hatalom maximalizálása).

Érdek: a létezés, a megmaradás, a fejlődés és a jólét szempontjából különböző fontossággal bíró javak, jogok birtoklása, szükségletek kielégítése egyéni és közösségi, nemzeti és nemzetközi szinten. A befolyásuk nagysága szerint megkülönböztetünk: lét-, különösen fontos, jelentős, kvázi érdekeket.

⁹⁹ A bemutatott fogalmak alapvetően a tartalom befogadása érdekében, könyv-specifikusan kerültek összeállításra.

Érték: tárgyi, írásos, hagyomány alapú emlékek, melyek a közösségek számára összetartozást jelképeznek. A közösség többsége elfogadja, magáénak tekinti az értékeket, melyek a közösség megmaradása, fejlődése, erősödése szempontjából alapvetően spirituális jelentőséggel bírnak.

Fizikai biztonság: élet és vagyon védelme, megtartása a külső károsító hatás ellen. *Két alkotóeleme a külső fenyegetéseket honvédelmi, és a belső fenyegetéseket kezelő rendvédelmi képességek. Kemény összetevői:* honvédelem, rendvédelem, nemzetbiztonság, magánbiztonság, állampolgári önkéntesség. *Puha összetevői:* tudás, szándék, morál, tapasztalat.

Hon- és rendvédelem: a honvédelmi kategóriába értendő a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, ahogyan a rendvédelem, a rendőrség, a katasztrófavédelem, a büntetésvégrehajtás, a NAV mellett a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

Információs műveletek és összetevői: a szembenálló fél akaratának és egységének befolyásolására irányuló módszerek összehangolt alkalmazása, valamint a saját tevékenység hatékonyságának kihasználása és megóvása. Kategóriái (1) *technikai* (számítógép hálózatokon alapuló műveletek és az elektronikai hadviselés), (2) *katonai erő* (fizikai pusztítás és annak kilátásba helyezése), (3) *eljárási* (megtévesztés, műveleti biztonság, információ biztonság), (4) *kognitív hatású* (civil-katonai együttműködés, lélektani hadviselés, vezetők elfoglaltsága, viselkedés – magatartás és a megjelenés).

Interoperabilitás: Annak a képessége, hogy másokkal szoros együttműködésben végrehajtható legyen az adott feladat. Elemei: oktatás-képzés, nyelv, kompatibilis eszközök, egységesített eljárási rendek.

Kognitív elemek: az információs műveletek összetevőinek azon csoportjai, amelyek az emberi viselkedésre, magatartásra, tudatra hatnak elsődlegesen befolyásolási, meggyőzési szándékkal. Elemei: Civil-katonai Együttműködés (CIMIC), Lélektani Műveletek (PSYOPS), Vezetők elfoglaltsága (személyes kommunikációja) (KLE), viselkedés – magatartás és a megjelenés (PPP).

Közösség: *emberek kis és nagy csoportjainak* valamilyen *ismérv* mentén megvalósult formális vagy informális szerveződése. A *társadalom*, mint az országon belüli legmagasabb szerveződési forma is e kategóriába tartozik. *Szerveződés alapjai:* érdek, érték, ideológiai, etnikai-vérségi, nyelvi, vallási alapon.

Random terror: nem hierarchikus intézményben tervezett, szervezett és végrehajtott támadás, mely során a használt eszközök egyszerűek és könnyen megszerezhetők, kezelhetők. A célpont kiválasztása általában nem részletesen tervezett, a könnyű sebezhetőség, a nagy nyilvánosság és az előidézhető félelem nagysága a meghatározó. Az elkövetők a rájuk befolyással bíró ideológia szellemében, de általában önállóan meghozott eseti döntés alapján támadnak.

Rendvédelem: lásd hon- és rendvédelem!

Széteső állam: a bukott állam mérési indexének tovább pontosított, ma is használt módszertana és definiálása. „Fund for Peace” független, nonprofit szervezet készít el évről évre. A széteső állam index (Fragile State Index-FSI) öt kategóriában (kohéziós, gazdasági, politikai, szociális, keresztindikátorok) 12 tényező vizsgálati eredményeink összegzésével állítja rangsorba – 2016-ra vonatkozóan 178 országot – az államokat.

Veszélyek intenzitás szerint: A legszélesebb fogalomkör a *kihívás*, amely a legalacsonyabb szintje a befolyásnak. A *kockázat* már egy magasabb megnyilvánulási szintet jelent, míg a *fenyegetés* a lehető legmagasabb szintű, negatív befolyás és behatás definiálására szolgál.

Veszélyek megjelenésük szerint: feszültség, válság, konfliktus, enyhülés.

Feszültségek: a különböző közösségek, államok között alakulnak ki az érdek és értékkülönbségek hatására, jellemzőjük, hogy békés eszközökkel, tárgyalásos úton feloldhatók.

Válságok: a meg nem oldott feszültségek eszkalációjából ered, alapvetően nem erőszakos eszközökkel, de ennek hatására a közösségek, az államok kapcsolata tovább romlik. Általában a meglévő feszültségeket valamilyen konkrét esemény kategorizál, növelve a veszély mértékét.

Konfliktusok: a meg nem oldott válságok további elmélyülésének következménye, melynek alapvetően jellemzője – a háborús küszöb alatti – erőszak alkalmazása az érdekérvényesítés során mind közösségek, mind pedig államok közötti szinten.

Háború: az erőszak nyílt és tömeges alkalmazása. A háború fogalmának meghatározására számtalan definíció létezik. A konfliktusban is megjelenik az erőszak alkalmazása az akaratérvényesítés során, de az intenzitása, a gyakorisága és a fajtája eltérő. A háború lehet államok közötti (Inter State) és államon belüli (Intra State) vagy más néven polgárháború.

Enyhülés: amennyiben a háború megszűnik különböző okok miatt, és a kapcsolatokban enyhülés következik be.

Virtuális állam: Lásd: árnyékkormány!

FELHASZNÁLT IRODALOM

Monográfia/Könyv:

- CLAUSEWITZ von Carl (1961): *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- DIAMOND, Jared (2009): *Összeomlás*. Typotex Kiadó, Budapest.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1994): *A katona és az állam*. Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest.
- ISASZEGI János (2015): *A 21. század élettér háborúi*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- JULIER Ferenc (1932): *A vezérkar szervezete és működése*. Magyar Közigazgatástudományi Intézet, Budapest.
- KISS Álmos Péter (2016): *Háború a népek között*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- KISS Zoltán László (2015): *Válságreakgáló műveletek alkalmazott társadalomtudományi aspektusai*. Zrínyi kiadó, Budapest.
- MCCHRYSTAL, Stanley (2016): *Csapatok csapata*. HVG, Budapest.
- NEMES Nagy József (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémia kiadó, Budapest.
- GÖRÖG István-PADÁNYI József: *Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002*. Zrínyi Kiadó 2005, Budapest. 192. old.
- The code of Leke Dukagjini* (1989). New York (USA) Gjonlekaj publishing company.

Tanulmány kötetben:

- BOLDIZSÁR Gábor (2013): Use of Lessons Learned for Better Education. In *Better Cooperation for Better Operation of the Future Visegrad EU Battle Group*. Wroclaw (Lengyelország), GTK MALF. 96–104. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2014a): Civil – katonai – rendőri – nemzetbiztonsági együttműködés a válságkezelésben. In DOBÁK Imre szerk.: *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, NBI, Budapest. 273–302. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2014b): A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre. In BAKOS Csaba et al: *A katonai vezetői – parancsnoki (harcászati vezető) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem HHK, Budapest. 15–46. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2015): State, Soldier, Professionality. In BARSAN, Ghita – UDEANU, Gheorghe – CARUTASU, Vasile szerk. *Complex Physiognomy of International Security Environment*. Sibiu (Románia), NB Land Force Academy. 19–28. old.
- BOLDIZSÁR Gábor – NÉMETH József Lajos (2016): A komplex biztonság mérésének katonai és társadalmi dimenziói, az Átfogó Honvédelmi Jelentés. In KAISER Tamás szerk.: *A jó állam nagyító alatt*. Dialóg Campus, Budapest. 59–82. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2017a): Komplex veszélyek és komplex válaszok, avagy a hon- és rendvédelem közös ügyei. In BODA József – FELKAI László – PATYI András szerk: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Dialóg Campus, Budapest. 131–139. old.

- BOLDIZSÁR Gábor (2017b): Complex Challenges, Complex Response and the State. In *23rd International Conference, Knowledge Based Organization proceedings*. Sibiu (Románia), NB Land Force Academy. 53–60. old.
- FÖLDI László (2014): Climate change and disasters. In FÖLDI László – PADÁNYI József szerk.: *Effects of climate change to military activities*. Nemzeti Közszerzői Intézet, Budapest. 197–236. old.
- PADÁNYI József (2014): The relationship between climate change and military forces in the light of international research. In FÖLDI László – PADÁNYI József szerk.: *Effects of climate change to military activities*. Nemzeti Közszerzői Intézet, Budapest. 77–95. old.
- RESPERGER István (2014): Hadműveleti környezet értékelése, nemzetbiztonsági aspektusok. In BAKOS Csaba et al: *A katonai vezetői – parancsnoki (harcászati vezető) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Nemzeti Közszerzői Intézet, Budapest. 47–82. old.
- WAGNER Péter (2006): A bukott államok és Afganisztán. In MARTON Péter szerk.: *Államok és államkudarok a globalizáció világában*. Teleki Intézet, Budapest. 344–361. old.

Cikk folyóiratban:

- BODA József et al (2016): Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle* 2016/ 3. sz. 3–19. old.
- BOLDIZSÁR Gábor – SZILÁGYI Tivadar (2016): A biztonságos vidék, mint az állam létfeltétele. *Pro Scientia Ruralis* 2016/ 4. sz. 24–34. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2001a): Az első béketámogató művelet? *Társadalom és honvédelem* 2001/ 4. sz. 260–272. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2001b): A Magyar Honvédség civil kontrolja az ENSZ béketámogató műveleteiben. *Kapu* 2001/ 02 sz. 15–16. old.
- BOLDIZSÁR Gábor (2014c): Paratroopers in future operations. *Security and Defence Quarterly* 2014/ 2. sz. 46–60. old.
- PADÁNYI József (2009): Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései. *Hadtudomány* 2009/ 1-2. sz. 33–46. old.
- PADÁNYI József (2013): National defence research on the effects of climate change. *Hadtudomány* 2013 e-szám, 30–40. old.
- PADÁNYI József (2015): Vízkonfliktusok. *Hadtudomány* 2015/ elektronikus sz. 272–284. old. Elérhetőség: http://real.mtak.hu/31153/1/23_PADANYI_JOZSEF.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- SIMICSKÓ István (2017): A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 2017/ [3-4.sz.](#) 3–16. old. Elérhetőség: http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

Internetes források:

- EUROPEAN PARLAMENT (2016): *Global Trendometer*. Elérhetőség: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/573301/EPRS_STU\(2016\)573301_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/573301/EPRS_STU(2016)573301_EN.pdf) (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- FUND for Peace (2017): *Fragile States Index 2017*. Elérhetőség: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/951171705-Fragile-States-Index-Annual-Report-2017.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

- Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete. Elérhetőség: http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/5/0000000065/Magyar%20nemzetpolitika%20-%20A%20nemzetpolitikai%20strategia%20kerete.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- MANDRICK, Bill (2017): *Property Rights and Social Justice as an Indicator of Stability: The SOF Nexus*. Tampa (USA), Joint Special Operations University. Elérhetőség: http://jsou.libguides.com/id.php?content_id=37534351 (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- MCCULLOH, Timothy – JOHNSON, Richard (2013): *Hybrid Warfare*. Tampa (USA), Joint Special Operations University. Elérhetőség: http://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU%2013-4_McCulloh.Johnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO ACT and City of Norfolk (2017): *Building Resilience, Collaborative proposal to help nations and partners*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/events/2017/resilience/resilience-wp.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO ACT (2013): *Strategic Foresight Analysis 2013 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/sfa_security_implications.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO ACT (2015a): *Strategic Foresight Analysis 2015 Interim Update to the SFA 2013 Report*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/160121sfa.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO ACT (2017): *Strategic Foresight Analysis 2017 Report*. Elérhetőség: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO ACT (2015b): *Framework for Future Alliance Operations August 2015*. Elérhetőség: <http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/ffao-2015.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO NAC (2014): *NATO Wales Summit Declaration*. Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit/_sede240914walessummit_en.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- NATO NAC (2016): *NATO Warsaw Summit 2016 Declaration*. Elérhetőség: http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/nato_2016/documents/nato_warsaw_summit_2016_declaration (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- Nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011–2020) Elérhetőség: <http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- Nemzeti Vidékstratégia 2012 – 2020, („a magyar vidék alkotmánya”). Elérhetőség: http://www.terport.hu/webfm_send/2767 (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- RZEHAK, Lutz (2011): *Doing Pashto*. Afghanistan Analysts Network, Elérhetőség: <https://www.afghanistan-analysts.org/wp-content/uploads/downloads/2012/10/20110321LR-Pashtunwali-FINAL.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- US NIC (2012): *GLOBAL TRENDS 2030: ALTERNATIVE WORLDS a publication of the National Intelligence Council*. Elérhetőség: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)
- US NIC (2017): *Global Trends: Paradox of Progress*. Elérhetőség: <https://www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

Elektronikus könyv:

BOLDIZSÁR Gábor (2016): A katonai hivatás, mint szervezeti kultúra és sajátosságai In: CSENGERI János – KRAJ CZ Zoltán szerk.: *Humánvédelem – békeműveleti és veszélyhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése* (Tanulmánygyűjtemény elektronikus kiadvány). Nemzeti Közszolgálati Egyetem HHK, Budapest. Elérhetőség: http://real.mtak.hu/33554/1/tanulmánygyujtemeny%20_ujratervezes_CsJ_KZ_1.5.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.) 673–728. old.

Szerkesztett kiadvány:

GAZDAG Ferenc szerk. (2011): *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest.

KAISER Tamás szerk. (2017): *Jó állam jelentés 2017*. Dialóg Campus, Budapest.

Kézirat:

BOLDIZSÁR Gábor (2009): *A békeműveletekben való részvétel hatása a Magyar Honvédségre*. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest.

Jogszabály:

Magyarország Alaptörvénye, Elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

Észak-atlanti Szerződés, Elérhetőség: http://habe.hu/uploads/media_items/eszak-atlanti-szerzodes_original.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

UN Charter, Elérhetőség: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának elfogadásáról.

1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.

1139/2013. (III. 21.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

1744/2013. (X. 17.) Korm. Határozat 1. sz. melléklete: Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia (2013-2023)

Doktrína, Szabályzat:

AJP-01(D) (2010): *Allied Joint Doctrine 01 (D)*. Elérhetőség: <http://everyspec.com/> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

AJP-01(E) (2017): *Allied Joint Doctrine 01 (E)*. Elérhetőség: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/602225/doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

AJP-3.10 (2009): *Allied Joint Doctrine For Information Operations*. Elérhetőség: <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (utolsó letöltés: 2018. március 15.)

SZERZŐI BEMUTATKOZÁS

A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyetemi docense. Katonai pályafutása során kétszer szolgált ENSZ (Mozambik, Koszovó), háromszor NATO (Afganisztánban: kétszer ISAF, egyszer RS) műveletben, parancsnoki beosztásban is. Itthon részese volt az MH kognitív műveleti képességei kialakításának. Kutatási, oktatási és publikálási területe – melyet angol nyelven itthon és külföldön is végez – a jövő komplex műveleti környezete és hadereje, a résztvevők együttműködése.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem kiadványa



Kiadó:

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert dékán
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Olvasószerkesztő:

Kiss Eszter

Tördelőszerkesztő:

Mikes Vivien

ISBN 978-963-498-053-7 (PDF)